

Petrus de Loysi Bisunt fecit.

IOAN. IAC. CHIFFLETII
PATRICII, CONSVLARIS, ET
ARCHIATRI VESONTINI

VESONTIO
CIVITAS IMPERIALIS
LIBERA, SEQVANORVM
METROPOLIS,

PLVRIMIS, NEC VVLGARIBVS
Sacræ, Prophanæq; historiæ Monumentis illustrata, & in duas partes distincta.

LVGDVNI,
APVD CLAVDIVM CAYNE.

M. DC XVIII.

Tit. Liuius Rom. hiſtor. Lib. I.

HOc illud eſt, præcipuè in cognitione rerum ſalubre, ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri: Indè tibi, tuæq; Reipublicæ, quod imitêre capias; Indè fœdum inceptu, fœdum exitu quod vites.

PIO,

PIO,

FELICI, ET INVICTO

PRINCIPI, LEOPOLDO,

ARCHIDVCI AVSTRIAE; EPISCOPO Argentinensi, & Passauiensi; Administratori Monasteriorum Murbacensis, & Lutrensis; Duci Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Vuirtembergæ; Landgrauio Alsatiæ; Comiti Tyrolis, &c.

S.

AD Celsitudinem Tuam libellus hic adire diu pertimuit (Serenissime Princeps) *timore depulso tandem prodit, recurrente quod obscuro scriptori dixisse fertur Apollonius; audiri si nollet, lateret; taceret, si nollet intelligi. Ego cum nihil magis, quam audiri, & vbique terrarum intelligi velim: quid est, quod huius pagellas operis, morer*

*diutius, tuóque (*Inuictissime Leopolde*) Nomini non appendam? cuius domi, ac foris sic renituit fortitudo, æquitas, magnificentia, & reliqua virtutum ornamenta, vt eorum, quæ maximè Principem decent, nihil in Te quisquam desideret. Hæc ipsa sunt, per quæ mihi iniecta mens, vt chartas hasce meas Tibi Augustissimorum Cæsarum, Maximorum Regum, Celsissimorúmque Principum Consanguineo, & Affini consecrarem; persuasus si non vllo meo promerito, certè adductus incredibili studio, quo Maiores Tui Vesontionem coluerunt, & tot honorum, dignitatúmque nominibus, quibus priuatam Chiffletiorum familiam sibi esse deuinctissimam voluerunt: quod mihi offerendi, tibi admittendi non iniusta, nec inefficax causa esse debet. Erit humanitatis tuæ consueta, istud humanè excipere; vt Ciuitatis antiquissimæ, Sequanorum Metropolis, tibi nuper visæ, quæ inter tot subiectas Imperio Ciuitates, & Respublicas, vna splendorem Imperij fouit in Galliis, vnáque cordi fuit, & amori Maioribus tuis, maior ad Celsitudinem Tuam notitia perueniat. Non tentassem profectò hoc adeò operosum opus, nisi id me patria, & grauissimorum hominum familiarium*

meorum

meorum iteratis hortatibus debere cognouissem ex officio, & voluntate, quam T. C. confido fore non ingratam. Quippe abducebar eâ conscientiâ, quòd à suscepta rei dignitate tãto distarem interuallo, nihil vt in me esset, quod eius negotij magnitudini responderet, vno excepto conatu: tanta hîc rerum copia, tanta antiquitas, vt omnia vix attingere, nedum perstringere, aut complecti possim. Feci nihilominus quod in me erat, vt magnis operis opus emergeret: proposui ex infinitis sat multa, eáque lectissima, si non magno cum apparatu sermonis, certè multa cum veritate: non enim hic verba, sed vera placent; non lepôres, & genuinæ Latinitatis affectata concinnitas, quam nec profiteor, nec etiam si possim velim; ne potius iuueniles, & leues animos verborum lenociniis, quæ neglexi, quàm peritos rerum veritate, & multitudine, quam expetiui, morari videar. Nec eorum mihi sapit consilium, qui in historico dicendi genere vsitata contemnunt, venantur abstrusa, insueta mirantur, quæ nemini, aut paucis cognita adorant, vt plura in scholis legisse, plura domestico studio notasse, gloriosuli videantur. Timuerim ego, ne si cum doctis tantùm agere videri velim, à nemine intelligar

telligar: ac in me iure illud quis torqueat, quod de Apaſio Tullius luſit, qui adeò non vulgariter, atque acutè perorarat, vt ex multis auditoribus doctiſsimis, ne vnus quidem, quid ſibi ipſe vellet, intelligeret, ne ipſe quidem. Satis placuero, ſi ſatis explicuero. Id mihi præcipuum fuerit in hoc opere, nihil vt è vulgi commentis, & mendaci famâ iactarem; ſed germanam rerum noſtrarum hiſtoriam, ex antiquiſsimis monumentis diligentiſsimè perluſtratis, atque inter ſeſe collatis erutam, puro ſtylo, ac ſimplici proponerem: quam non ideò patrio idiomati, ſed libero Latio dedi, vt Sequanicæ, immò & Gallicæ ditionis caueâ perruptâ, confinium limitibus ſuperatis, in liberum omnium nationum veluti Circum, ſub Tui Nominis amplitudine irrumperet, (Archidux Inuictiſſime *) tranſuolaret Rhenum, Alpium iuga, & Pyrenæos apices tranſcenderet, ac per aperta terrarum ſola, Tuum, & Veſontionis deferret Nomen, meamque & meorum in Te obſeruantiam ſingularem. Quod reliquum eſt, quoad queo Principis omniũ beneuolentiſsimi, Dei Optimi Maximi, immortalem precor clementiam, vt illâ Te præcipuâ beneuolentiâ complectatur, quâ Patres ſemper*

tuos;

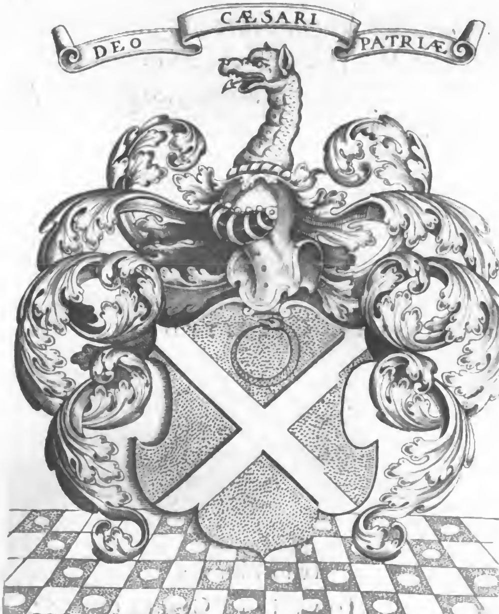
tuos: & fractis hostium sceleratis conatibus, compressaq; inuidorum maleuolentiâ, Tibi Te, ac Tuis fœlicem, inuictumq; seruet: ac dum Magnarum Aquilarum, Maiorum Tuorum, generoso volatu sequêre tramites, seruabisque eximiam illam in Deum, ac Superos pietatem, quam illi in Te, Tuosq; hæreditario quasi iure transtulere; ille vicißim Te in sinu gerat, & iis, ad quos Te natura, virtusque finxit honoribus, amplificet: Hoc volo, Hoc voueo,

SERENISSIMÆ CELSITVDINI TVÆ

Deuotissimus,

IOAN. IAC. CHIFFLETIVS.

Gentilitium Chiffletiorū Insigne, Caroli V. Cæsaris Inuictissimi Donum.

Crux operosa, Draco vigilan, & circulus Anguis,
Æternum assiduâ nomen ab arte notant.

IOAN.

IOAN. IAC.

CHIFFLETIO,

NOBILI PATRICIO, CONSVLARI, ET ARCHIATRO VEsontino, Serenissimorum Principum Alberti, & Isabellæ Archidúcum Austriæ, apud Sequanos Medico Botanographo,

Gratulatoria Carmina.

VESONTIONIS PROLOGVS.

CELTICA Roma ego sum: Phrygiâ me struxit ab Idâ
Gens, Vesontinum ducitur vnde genus.
Roma mihi geminis bis cedit origine sæclis,
Mœnia tam antiquâ sunt mihi structa manu.
Ante fui sedes Següini regia, Brenni
Quàm Capitolinum senserit arma iugum.
Inter Sequanicas iam tunc munitior vrbes,
Martis & armigeri iam studiosa sagi.
Nunc etiam restant æui monumenta prioris,
Ruderibus latis plura sepulta iacent.
Inclyta Barbarico ritu quæ Roma sacrauit,
In patriis colui Numina vana iugis.
Ecce triumphali sum dudum ornatior arcu,
Quem me sublimi vertice ferre vides.
Sique habuit Campum Martis Roma vna, & arenas,
Hæc mihi, Romæ vt sis æmula, dixit habe.
Quin & aquæ superest ductus, per millia quinque,
Ad mea qui quondam mœnia vexit aquas.
Plura habui, quorum quæ nunc corrupta supersunt
Nomina, splendoris sunt monumenta mei.

Temporibus variis varias ſum paſſa ruinas,
Sæpe etiam inuidiæ pondere preſſa fui,
Non oppreſſa tamen, Superis hoc debeo, quorum
Prima habui ſanctâ templa locata manu.
Mirare & ſacri quæ cum velamine lini
Seruo ſalutiferis ſtigmata quina notis:
Hoc quondam auectum Solymæis pignus ab oris
Dæmones horreſcunt, orbis vterque colit.
Nam picturatum diuino emblemate corpus
Spectantum mentes lumináque ipſa rapit.
Sanguineâ quondam populus plaudebat arenâ,
Nunc prece, nunc lacrymis cultior aſtra petit.
Hæc mihi Cæſareis res eſt mage grata trophæis,
Gratior antiquâ res mihi Naumachiâ.
Nam quâ parte meas temerarat Pantheon arces,
Regnat, & in ſummo vertice Chriſtus ouat.
Huc properant, ſummo quos Gallia limite claudit,
Quos Arar, & Rhodanus, quos Ligeríſque colit.
Huc poſtremi hominum Morini, quoſque vbere terrâ
Rhenus habet, campis quoſque Moſella ſuis.
Nempe vbi diuini proſtant monumenta ſepulcri,
Funebris hæc Chriſto victima lecta cadit.
An poterat melius numen ditare Clientes,
Quàm ſi lina ſuo tincta cruore daret?
Romanas Aquilas nunc quæ ſequar vna cis Alpes
Sum, quamuis longis diſſita reſto locis.
Chryſopolis ſpatioſa viis, argentea lymphis,
Cœlo hilaris, laribus commoda, pulchra ſitu.
Me circùm vuiferos domito Veſontio colles,
Hæc à cœleſti numine dona tuli.
Sic ſtabo æternùm Chriſto duce, & auſpice Chriſto,
Tuta Deo, Florens Cæſare, Ciue potens.
Sint ſatis hæc, nam plura ſuo CHIFFLETIVS aucta
Ingenio, atque ſtylo liberiore dabit.

GASPAR DESPOTOTIVS, Authoris
Sororius, Fiſci Biſontini Aduocatus.

Faire parler les morts, c'est vn œuure admirable:
O le grand Medecin, qui cet œuure a tenté!
Le Medecin CHIFFLET *a fait chose semblable,*
Par ses escrits faisant parler l'Antiquité.

FR. DORIVAL Chanoine de Besançon,
Archidiacre dict de Luxeul.

Virtutem auorum consequi, hoc heroioum est:
Odere degeneres Dij.
Patrum coronas facta, dum scientiam,
Geniúmque gentilitium habes.
Sic est eundum gloriæ ad apicem, hac viâ
Solida petitur æternitas.

Ioan. Bapt. *de Iouffroy*, Canon. Bisont.

Anagramma.

IOANNES IACOBVS CHIFFLETIVS.
HAS NVBES FATO FOELICI VINCIS.

Splendorem haud licuit patriæ periisse vetustum,
Nubibus obtectum sed latuisse diu.
HAS NVBES FATO FOELICI VINCIS, & illi
Exoriens clarum reddis Apollo diem.

Petrus *de Dornon* Canon. S. Pauli.

Chiron Achillem styrpium vires docet,
Macedonem Aristoteles *φύσιν:*
Tantus magistro vtrique discipulus fuit;
Chiron, Aristoteles mihi.

Petrus Iuhanus Præsbyter in D. Petri.

Cum dispersa doces patriæ monumenta vetustæ,
In medium pandis quæ latuere priùs.
Priamidem inuictum superas, cui puluere eodem

Cum patriâ æternùm dulce iacere suâ.
Nam tibi, qui patriam antiquo de puluere tollis,
Cum patriâ æternùm viuere dulce tuâ.

Claud. Caberius, I. C. Gubern. Bisont.

Quid tibi Chrysopolis superest? si vindice tanto
Quod fuit antiquum prodeat orbe decus.
Si delubra Deûm, Circi, Amphiteatra, forúmque,
Naumachia, & si quid sanctius esse potest.
An satis esse putas, quod Ius concedit alumno,
Sola vt virtuti gloria sufficiat?
Debentur tanto longè maiora labori,
Hæc dabit æternus posteritatis amor.

Hugo Henricus I. C. Gubern. Bisont.

Æternum patriæ CHIFFLETI pandis honorem,
Non deerunt famæ munera grata tibi.
Namque boni Ciuis dabit ætas postera nomen,
Quique Magistratus munere functus erit.

Ioan. Nardinus Gubern. Bisont. affinis.

Antiqua tenebris patria deuictis, redux
Postliminio reuertitur.
Scilicet opus erat dextera hæc patriæ tua,
Sex digna centum Ciuicis.
Per te vetustum sibi remiratur decus,
Iuuenémque se, medicâ manu.
Hoc est parentis esse filium suæ,
Hoc matris æternæ patrem.

Daniel *Cheuannay* I. C. Gubern. Bisont.

Chrysopoli primos CHIFFLETI reddis honores,
Quando vetusta refers hæc monumenta Patrum.
Sic quoque in æternum tua laus antiqua manebit:
Nec mirum! solo viuitur ingenio.

Claud. Iugnot IIIIvir Primarius, affinis.

Iuppiter

Juppiter ſe changeant en Aigle,
Un homme emporta dans les Cieux :
Mon Couſin, par contraire reigle,
Emporte l'Aigle aux meſmes lieux.

Iean Bapt. Varin, Docteur ès Droicts, ſieur d'Auldeux.

Veſontina tui gens vix erit immemor vnquam,
Quæ ſine te poſſet vix memor eſſe ſui.

Cl. Golluſius Salinarum Burgundiæ Iudex.

SONNET.

Ces Temples, ces Palais, ny ceſte Aigle Romaine,
Qui couure de ſon aiſle, vne grande Cité,
Ne ſont de Beſançon tant voir l'Antiquité,
Comme par ton labeur la preuue en eſt certaine.
Les marbres, les Porphyrs, ny l'induſtrie humaine
N'auoient eu le credit prés de l'eternité,
De pouuoir conſeruer leur premiere beauté,
Mais tu l'as redreſſé par ta plume, & ta peine.
C'eſt ainſin (ô CHIFFLET*) que par ce docte effort*
Tu affranchis ton nom des cendres de la mort:
Ainſi renouuellant ces antiques maſures,
I'y vois de tes ayeulx eſleuez les pourtraicts:
Car qui ne iugera, que tant & tant de traicts
De ton eſprit n'en ſoient les naïfues figures?

I. Terrier I. C. Veſoulois.

Quærere debueras aliquem toto orbe capacem,
O ſequanorum Maxima.
Qui quæ geſſiſti præclara domíque, foríſque
Ipſis ab incunabulis,

Scripto

Scripto, animóque pari, nullo corruptus amore,
Ad posteros transmitteret.
Quæsisti multis quadam præmortua sæclis
Iam parte, nec repertus est.
Ergóne desperas? poteras: sed respice, Ciuis
Qui præstet est CHIFFLETIVS.
Quare age, grata suo quantum Verona Catullo
Persolue, ni plus debeas.

Io. Claud. Pettemand Consobrinus I. V. D.

Deo fidelis, atque amore Cæsarum
Domina tot annis Ciuitas,
Qualis fuisti? at inuidens antiquitas
Sepelire quam hoc vellet decus;
Nisi gloriæ vindex tuæ CHIFFLETIVS,
Orbi tuum referens iubar,
Monumenta priscis clausa scriptis panderet,
Securus inuidiæ metu.
Augustus ille tibi (ô Vesontio) tuus
Sit, patriæ faciem suæ
Veteribus informem ruinis excolens,
Nouus aureæ vrbis conditor.

Io. Federicus *de Valimbert*. I. V. D. Affinis.

SONNET.

Iphigene pour faire aux siens vn bon office,
Qui n'eussent peu sans elle abandonner le port,
Constante en son amour autant comme en sa mort,
Jadis sur vn Autel seruit de sacrifice.

Sceuole ne trouuant sa main assez propice,
Pour d'vn tyran public exterminer l'effort,
La pert dedans le feu: Curce d'vn cœur plus fort
Pour sauuer son païs meurt dans vn precipice.

Et

Et CHIFFLET *aujourd'huy deuenu immortel,*
Pour plaire à son païs reuit sur vn Autel:
Sa main meurtrit l'oubly tyran insatiable.
Pour son païs il entre en vn abisme creux,
Mais il en sçait sortir: en cela admirable
Qu'il ne rend son païs qu'auec soy bien-heureux.

ANTOINE BRVN Dolois.

Non vt Pergama flamma vertit atrox,
Taygetus cineri hæret vt Lacæno,
Non vt Cecropiæ iacent Athenæ,
Sic Vesontio nobilis iacebis,
Vinci nescia: fata non morantur
CHIFFLETI medicas manus, ruinæ
Te quin eripiat: labore vincet
An non Herculeum pio nepotem?

L. IANNETVS D. M.

Eia quid hoc monstri est? vrbs aurea surgit ab aureo
Funere, & in Cœlum fert rediuiua caput.
At quî tantæ vrbis vernat vitale cadauer?
Quáve manu est phœnix, quæ fuit ante cinis?
CHIFFLETI medicâ reparabilis arte resurgit
Chrysopolis, leto facta superba suo.
Vrbs medico felix, Medice vrbis funere felix,
Vitam vrbi reddis, quam dabit ipsa tibi.

IO. GARINETVS D. M.

SONNET.

Apollon de tes patriots
Le seul ornement, & la gloire,
Et qui contre la Parque noire
Leur sers d'asile, & de repos.

Tu fais maintenant que ton los
Illustré dedans ceste histoire
Viura au temple de memoire
Mille siecles apres tes os.

Mais il faut que la mesme plume,
Qui a graué dans ce volume
De Besançon l'antiquité,

Te graue au cœur de nostre Prince,
Comme Phœnix de ta Cité,
Et l'honneur de ceste Prouince.

Cl. Moutenet Procur. Fiscal à Salins.

Et Patriam scriptis, & Ciues arte tuoris:
Ergo corona tibi Ciuica danda duplex.

Franc. Bichet Bisont.

Dicitur hæc magnorum inter consortia Diuûm,
Saturno Momus verba dedisse, patri.
Chrysopoli nomen cur falx tua sustulit aureum?
Vrbem non poteras inuidiosè, senex.
Obstant æterni, siquidem monumenta decoris,
Impatiénsque necis gloria CHIFFLETII.

PHILIPPVS CHIFFLETIVS frater.

Apotheosis Vesontionis.

Poëta. Cur tibi datus Vesontio in Cœlo locus?
Vesontio. Romæ est datus, cur non mihi?
P. Sed Roma dudum, domina terrarum fuit.
V. Ego mihi captam subdidi.
P. At quis te Olympi vexit æternam in domum,
Pauóne, an armiger Iouis?
V. Neutrius alis est opus, CHIFFLETII
Vbi sola penna sufficit.

LAVRENT. CHIFFLETIVS frater.

S'il est

S'il est vray que l'effect soit moindre que sa cause,
Puis que d'vn premier vol l'Aigle laisse nos yeux,
C'est Autheur l'esleuant, que dira-on si i'ose
Asseurer que luy-mesme iroit bien dans les Cieux.

Iean Mauris Tissot Mathematicien Fran-Contois.

AVX ENVIEVX.

Oyseaux de qui le vol, la voix & le plumage
N'est qu'vn bien emprunté;
Vostre grossier accent monstre moins de courage,
Que de temerité.
En vain tristes Hyboux vostre plainte funeste
Messagere du sort,
Gemist sur ces tombeaux, puis qu'vne Ame celeste
En dechasse la mort.
Courbeaux qui croüassez autour de ce beau Cygne
De qui la douce vois,
Meurtriere de l'oubly semble vous donner signe,
De ses derniers abois:
Ce n'est pas pour mourir, que d'vn si doux murmure,
Il va flattant les Cieux:
Mais à fin de tirer, hors de la sepulture,
Vn Aigle glorieux.
Noirs bourdons qui troublez cest abeille odoreuse,
Et iettant vostre fiel,
Voudriez bien infecter ce que sa ruche heureuse
A de fleur & de miel:
Si n'ayant rien du vostre, on vous oyt tousiours bruire
Autour des bons essains;
On vous mesprisera d'auoir eu pour leur nuire
Des enuyeux desseins.
Thersites effrontez, dont la langue inciuile
Se plaist à despriser;
Pour le moins ayez peur du poing de cest Achille
Qui vous peut escraser.

NICOLAS FARET Bressan.

AVTHORES QVOS SPARSIM IN *hoc opere laudamus, exponimus, aut emendamus.*

Cassio

Nannius

INDEX AVTHORVM.

Seneca

Opera Manuſcripta quibus in hoc libro vſi ſumus.

Membranei Codices lectionum Eccleſiaſticarum.

Codices Miſſales. Codices Rituales. Martyrologia. Kalendaria. Necrologia.

Chartularia. Breuiaria. Diplomata. Chartæ veteres. Inſcriptiones.

Ex Sacrariis, Cartophylaciis, Sepulchris:

Eccleſiarum Biſontinarum. Eccleſiæ Lauſanenſis. S. Claudij Iurenſis. Palmenſis. Ledonenſis.

Beſuenſis. Bellæuallenſis. Accincti. Gollianæ. S. Capellæ Diuionenſis.

Acceſſere:

Membraneus Codex MS. de Archiepiſcopis Biſont. noſter.
Acta Capituli Biſontini.
Diaria, ſiuè Chronica Biſontina Ciuicæ Domus.
Diplomata, Inſtrumenta, & Epiſtolæ Principum, ex Archiuo publico.
Notitia Beneficiorum Diœceſeos Biſontinæ.
Chronicum S. Benigni Diuionenſis.
Chronicum M S. Rerum Burgundicarum.
Acta M S. S. Deſiderij Epiſcopi Lingonenſis.
Libellus Prouinciarum. M S. noſter.

ō IN

INDEX CAPITVM,
PRIMÆ PARTIS.

XII.

LXVII.

Tres Tabulæ grandiores reddendæ sunt Parte primâ: & prior quidem Vesontionis Typus, inter paginas 36, & 37.

Secunda, quæ Arcum Triumphalem Aureliani integrum refert, 158, 159.

Tertia, quæ Arcum vtì nunc est, 168, 169.

Horatius

Horatius 1. Epist. 6.

QVICQVID SVB TERRA EST IN APRICVM PROFERET ÆTAS.

VESONTIONIS PARS PRIMA.

DE

CIVITATIS ORIGINE, NOMINE, formâ; Celticis ac Romanis Antiquitatibus; & ſtatu ſub Imperatoribus.

AD SENATVM POPVLVMQVE VESONTINVM,

PRÆFATIO.

Operis occaſio, Patriæ amor, honor, Exemplum maiorum.

LICEAT mihi de me quoque illud Tullij profiteri; *Non mihi ſoli natus ſum, ſed partem Patria, partem amici, partem Parentes ſibi vendicant.* Vobis, (*Ciues Amantiſſimi*) veſtro tuendo nomini, antiquitati, ſplendori hoc opus aſſurgit, vt qui Ciuitatis veſtræ dignitati quoquo modo derogarunt, ni fœdâ inuidiæ lue in-

Horatius 1. Epist. 6.

QVICQVID SVB TERRA EST IN APRICVM PROFERET ÆTAS.

VESONTIONIS PARS PRIMA.

DE

CIVITATIS ORIGINE, NOMINE, formâ; Celticis ac Romanis Antiquitatibus; & ſtatu ſub Imperatoribus.

AD SENATVM POPVLVMQVE VESONTINVM,

PRÆFATIO.

Operis occaſio, Patriæ amor, honor, Exemplum maiorum.

LICEAT mihi de me quoque illud Tullij profiteri; *Non mihi ſoli natus ſum, ſed partem Patria, partem amici, partem Parentes ſibi vendicant.* Vobis, (*Ciues Amantiſſimi*) veſtro tuendo nomini, antiquitati, ſplendori hoc opus aſſurgit, vt qui Ciuitatis veſtræ dignitati quoquo modo derogarunt, ni fœdâ inuidiæ lue in-

fecti arguantur, certè leues ſeſe fateantur, atque imperitos. Vobis verò imprimis, (*Magnifici Domini Gubernatores*) penes quos ſtat Res omnis publica, vt veſtrarum ſedium, dignitatum, officiorum majeſtatem à maioribus noſtris ad vos vſque propagatam tueamini, conſeruetis, amplificetis. Et hanc quidem opellam meam hoc lubentiori animo debetis accipere, quòd me ad hos labores etiam maiorum exemplo ſcitis impulſum, qui mihi cum vitæ munere, bene affectum in Patriam animum ingenerarunt; ſic decuit *Scipionem* à *Paulo*, bonum ciuem à bono ciue procreari, feraci ex trunco feracem ſurculum germinare. Nihil enim aliud ſuperſtites Aui, Patríſque cineres videntur obteſtari, quàm vt nè ſuperſtitem in ciuium animis benefactorum memoriam patiar exoleſcere, quorum Auus quidem *Laurentius*, poſt adminiſtratum anno 1536. in Academia Dolana *Magnifici Rectoris* officium, anno 1540. IIII-*vir*, tum etiam *Aduocatus fiſci* declaratus eſt. His ille perfunctus honoribus, pro Ciuitatis negotiis in *Belgium* anno 1541. dein rurſus anno 1543. à Senatu miſſus eſt, vbi tale prudentis viri, & boni Ciuis edidit exemplar, vt anno 1548. *Vvormaciam* & *Spiram*, & anno 1554. *Spiram* iterum pro iiſdem cauſis meruerit delegari. Illum ideò XXVIII virorum gratia, Illuſtriorum amor, & in Rempublicam officia, ad *Gubernatoris* dignitatem euexerunt. Nihil commentitium loquor; Annales veſtri teſtantur, quos in manibus quotidiè habetis. Quin & Inui-

ctiſſimi

ctiſſimi Principes Carolus V. & Philippus II. eius filius videntur vobiſcum in talis Ciuis gloriam concurriſſe, cùm perſpectâ eius in Curiis Germaniæ & Belgarum virtute, ille quidem *S. R. Imperij Comitem Palatinum, & Conſiliarium* fecit, hic in Dolanâ Curiâ *Senatorio munere* inſigniuit, in quo (vt ſepulchro eius inſcriptum eſt) *Bene geſtâ Republicâ, exemplis inluſtratâ, ſtudiis cultâ, liberis auctâ, inuidiâ bonis artibus partâ, delatoribus fractis, benè ſemper ſibi conſcius, mortalitatem placidè exuens, ſtudiorum gloriam ſuis, deſiderium bonis reliquit.*

Hoc poſtmodum ſublato filius eius *Ioannes* Pater meus, quem ille naſcentem Patriæ deuouerat, publicæ valetudinis curâ ſuſceptâ ita Patriam amplexatus eſt, vt nè ampliſſimis quidem exterarum gentium præmiis potuerit ab eâ diuelli. Notum ſatis eſt oblatam illi à *Franciſco Contareno* pro Sereniſſimâ Venetorum Repub. ad HENRICVM IIII. Galliarum Regem *Exlegato*, primariam Patauij Medicæ lectionis profeſſionem cum numeroſo ſtipendio; notum inquam eſt ab eo recuſatam, vt ſuæ Veſontioni, ſuíſque ciuibus perpetuò adhæreret, qui iam illum IIIIvirum, & ſummi Magiſtratus compotem dudum fecerant.

Me quoque ſtrato à maioribus itineri pro viribus inſiſtentem *Archiatrum* veſtræ ciuitatis diplomate declaraſtis, atque omnibus Reipubl. veſtræ honoribus fungi voluiſtis, etiam reluctantem; non quòd maximo me à vobis honore decoratum non agnoſcerem, ſed quia iampridem ſciebam verum

illud esse, quod Imp. Theodosio Symmachus Præfectus vrbis olim scripsit, *Amabile esse praeesse ciuibus, sed placere difficile.*

Horum beneficiorum non immemor, si decus vestrum cum Patriæ laude, scriptis ab interitu vindicare conatus sum, boni consuletis, cùm nihil mihi dulcius sit, neque antiquius, quàm cum Patria fieri immortalem. Ad hoc enim me Parentes genuerũt, fortuna seruauit, & sapientia vestra cohortata est.

Vestrum est igitur (*Ornatissimi & Charissimi Ciues*) hæcce vestra, quæ ex monumentis fide dignissimis non exiguo labore, sexennij succisiuis horis, conscripsi, fouere, & ab imperitorum dicteriis tueri, qui, quòd antiqua, nummos, lapides, bibliothecas, rem sacram esse non videant, importunè studiosis obtrudere solent, *ad quid nummi veteres, statuæ, marmora?* Criticorum etiam, atque Aristarchorum, qui cùm bonis inuideant, extollant improbos, vetera oderint, nouis oblectentur, pacis denique impatientes turbis alantur, ac seditionibus, nihil non mordent, & lacerant maleuolo dente: Qui quidem peruelim, si nihil aliud, hoc certè vnum ex Philosopho apud me repetant, *illum pluribus abundare virtutibus, qui alienas amat.* Bene valete.

GALLIÆ

GALLIÆ DIVISIO: CELTÆ Torquati, Equites: Sequanicus Equitatus: Nummi Equo signati.

CAPVT I.

CVM prisca illa, beatáque vigerent sæcula, quibus quidem (sic enim liceat cum Poëtis fabulari)

Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo;

tunc ætas aurea, nec vllus armis, aut bello locus;

Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses:

Suo quisque Genio viuebat, & ingenio, quovsque omnium procreatrix malorum, legúmque & iuris violatrix regnandi cupiditas hominum animos inuasit, & *----deterior paulatim, ac decolor ætas,*
Et belli rabies, & amor successit habendi.

Hinc diuisus orbis in varias ditiones; *Gallia* Europæ pars ex præcipuis vna, in *Aquitanicam, Belgicam,* & *Celticam* partita, Iulio Cæsari lib. I. de bello Gall. *Celtica* (vt notat Remundus Marlianus) *Gallia olim à Romanis dicebatur, quæ Vesontinam, Senonensem, Bituricensem, Lugdunensem, Ciuitates Metropolicas, earúmque suffraganeas omnes, inter Garumnam, Matronam, Sequanam, & Rhodanum flumina sitas complectebatur:* Huius incolæ autoribus modò *Galli,* modò *Celtæ* dicti; à

Græcis etiam mutuato nomine, *Galatas* vocarunt Ammianus Marcellinus, lib. 15. & Strabo geograph. lib.4. *quia sunt albi corpore*, ait Diodorus Siculus lib.6. c.9. Hinc lactea ipsis colla tribuit Virgil. Æneid.8.

Aurea cæsaries illis, atque aurea vestis
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur;

hoc est *Torquibus aureis*, quæ cùm essent equitum propriæ, Celtis meritò tribuebantur, qui maximè valebant Equitatu, optiméque norant equos

-----docere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos,

ipsis etiam Mauris in hoc genere exercitationis valentiores, Hircio teste de bello Africo; *Accidit* (inquit) *res incredibilis, vt equites minùs triginta Galli, Maurorum equitum duo millia loco pellerent, refugaréntque in oppidum.* Et Cæsar lib.6. primum à Druydibus ordinem dignitatis Gallorum equitibus tribuit.

Sequani quoque (gens nostra) equos ea regebant industria, vt *Sequanicus equitatus* præ cæteris laudaretur, vnde iure cecinit Lucanus lib.1.

Optima gens flexis in gyrum Sequana frænis.

Suos idcircò nummos Celtæ (inter quos *Sequani* pecunia maximè dites erant, necnon etiam *Ædui*, vt author est Tacitus) equo plerumque signarunt, vt in aureis, & argenteis hisce meis apparet, quos è terræ Sequanicæ sinu ætas in apricum protulit.

Hi

Hi Burgundicos, Gothicos, & alios Germanicos (de quibus ſuo loco) elegantiâ cælaturæ vincunt, ſed à Romanis longè ſuperantur, inter vtroſque medij; quos nobiliſſimæ, ditiſſimæque Celtarum genti primâ fronte reſtituet, quicumque veteres eius glorias cognouerit, in cuius hiſtoriis nihil huiuſmodi nominibus in x. terminatis frequentius, qualia ſunt apud Cæſarem; *Ambiorix, Eporedorix, Vercingentorix*, &c. *Alduouorix* & *Andebrocirix* in vetuſtis lapidibus. Romæ.

D. M.
PLOCVSAE SVAE
ALDVOVORIX
AVTV. COL. VIC.
SEQVAN.

815.10.

Viennæ Allobrogum.

921. 2.

D. M.
POMPEIÆ COC
CAE. ⋄. ANDEBRO
CIRIGIS. ⋄. SE
QVANAE.

Atque ſi libri Varronis *de bello Sequanico* (quos citat Priſcianus lib.10.) aliíque plurimi, qui variis bellis,& incendiis periere,perueniſſent ad nos; non dubium, quin iſti noſtri *Cantorix* & *Durnorex* (niſi fortè hic *Dumnorix* eſt Diuitiaci Ædui frater, *qui largitione apud Sequanos plurimum poterat)* multíque Duces, & Principes, quorũ nomina nummis impreſſa ſub terra deliteſcunt,frequenter occurrerent. Cur verò tam multi huiuſmodi nummi in Veſontionis, & Epamanduoduri collibus, incultíſque locis ſepulti maceriis, & ruderibus reperiantur, habe ex Diodoro loc. cit. *Priuati aliquid etiam & mirabile ſuperiores Celtæ in Deorum templis obſeruant, vt in ſacris, templiſque plurimum auri Diis oblatum ſpargant, neque illud incolarum quiſquam, quamuis gens auri ſit valdè auida, propter religionem audet contingere.* Ex quibus vel maximè colligas, tot ſæculis ſparſos, & intactos nummos,perire omnes haud potuiſſe, imò poſſe quotidiè in Celtarum veterum ſolo fodientibus occurrere,quos antiquitatis externæ admiratores, & domeſticæ contemptores huc vſque neglexerũt; Nos antiquiſſimæ noſtræ genti, quod ſuum eſt, iure reſtituimus.

SEQVA

SEQUANORUM PROVINCIA *Gallicarum maxima: Sequani qui, & vnde dicti.*

CAPUT II.

GALLIA omnis tripartita Iulio Cæsari, in plures postea diuisa fuit Prouincias, vt ex Ammiano lib. 15. itémque Antonino Augusto in itinerario colligere est; necnon Sexto Ruffo in Breuiario, qui octodecim enumerat; & libro notitiæ Imperij Romani, qui septemdecim tantum, sub dispositione vicarij septem prouinciarum, quæ sunt:

1 *Viennensis.*
2 *Lugdunensis.*
3 *Germania prima.*
4 *Germania secunda.*
5 *Belgica prima.*
6 *Belgica secunda.*
7 *Alpium Maritimarum.*
8 *Alpium Pœninarum.*
9 *Maxima Sequanorum.*
10 *Aquitania prima.*
11 *Aquitania secunda.*
12 *Nouem populorum.*
13 *Narbonensis prima.*
14 *Narbonensis secunda.*
15 *Lugdunensis secunda.*
16 *Lugdunensis tertia.*
17 *Lugdunensis Senonia.*

Inter has prima, & præcipua fuit Sequanorum, proptereáque *Maxima* ab omnibus dicta (licèt, secundùm aliquos, à *Clemente Maximo Tyranno*, qui anno Christi 383. Theodosij Magni quinto, in Britanniâ, & Galliâ Tyrannidem arripuit, *Maximam* dictam

non ignorem) vndè *Sequani* sæpè apud priſcis autores pro omnibus Celtis accipiuntur; Quos autem Polybius *Celtas*, Liuius vbique *Gallos* appellat: hinc pro *Gallica veste*, Sequanicam videtur dixiſſe Martialis lib. 4.

Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet;
Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus Endromida.

Sequanorum maxima prouincia *complectebatur*, (inquit Rhenanus, lib.1. rer. Germanic. cap. 5.) *Sequanos interiores, Heluetios, Rauracos, Sequanos exteriores, ſiue Ciſmontanos; aut, vt ſummatim dicam, totam Diœceſim Baſileenſem, hoc eſt Sunganiam, & loca Colmariæ vicina, vſque ad foſſam illam terminalem Eccembachi riui, vbi confinium eſt Maximæ Sequanorum, & tractus Argentoratenſis, vno ſupra Seleſtadium milliario; Hinc Iulius Cæſar ſcribit Rhenum fluere per fines Sequanorum, & idem in Sequanis cum Arioviſto conflixit, quæ pugna ad D. Apollinaris facta putatur, qui locus milliario tantùm Germanico à Rheno, & Baſilea diſtat.* Hanc prouinciæ latitudinem ſatis indicat Archiepiſcopalis Diœceſis Veſontina; nam Romæ veteris externam ditionem Eccleſiaſtica eſt æmulata, vt multis exemplis comprobat idem Rhenanus; & Lucius Papa apud Gratianum diſtinct. 80. *Vrbes*, inquit, *& loca, in quibus primates præſidere debent, non à modernis, ſed multis antè aduentum Chriſti ſtatutæ ſunt temporibus;* Antiqua enim vox eſt *Diœceſis*, quæ diſtrictus præfecturæ Prætorianæ Ro

næ Romanis vocabatur. Ea voce vſi ſunt Marcellinus lib. 17. & Tullius multis in locis.

Vt igitur olim Sequani Veſontionem caput habebant, & Veſontinorum Præſidem agnoſcebant, ſic hodie tota Baſileenſis Diœceſis, Lauſanenſis, & Bellicenſis, quantum ad Eccleſiaſticum Imperium attinet, Archiepiſcopum Biſontinum agnoſcunt. Nunc ſolis Burgundiæ ſuperioris incolis, nobile *Sequanorum* remanſit nomen, non ab Hebræis, qui *habitatores* vertunt; non à Græcis, quibus *σηκὸς delubrum* ſignificat; neque à fluuio Sequana, qui nec fluit, nec oritur in Sequanico deriuatum; ſed à *Sequana* fonte (vt quibuſdam placet) in monte Iurâ, vulgò *Seine*, vbi populoſus pagus *Fonßine*, cuius incolæ *Fonſſeniers* nuncupantur; qui pixides abietinas, arculas, cunas, & id genus per vniuerſam Galliam diſtrahunt, & diuenditant, non ſine luculento quæſtu.

Hi *Sequani*, ſiue (vt in vetuſtis Auſonij exemplaribus legiſſe ſe dicit Ælias Vinetus commentar. in lib. 3. Luc. Annæi) *Secani*, Celticam Galliæ partem incolebant, quæ Veſontinam Ciuitatem Metropolim habebat, Straboni σηκοανοὶ, Ptolemæo σηκανοὶ, in antiquis inſcriptionibus *Sequani*, vt in hac Lugduni reperta.

425. 1.

Q. IVLIO. SEVERINO
SEQVANO. OMNIBVS
HONORIBVS. IN
TER. SVOS. FVNCTO
PATRONO. SPLENDI
DISSIMI. CORPORIS
N̄. RHODANICOR. ET
ARAR. CVI. OB. INNOC.
MORVM. ORDO. CIVI
TATIS. SVÆ. BIS. STATVAS
DECREVIT. INQVISITORI
GALLIARVM. TRES
PROVINCIÆ. GALL.

Tullius etiam, & Cæſar *Sequanos* vocant, de quibus hic multis in locis, in quæ ſic Remundus Marlianus: *Sequani populi inter Celtas, hodiè Burgundiæ Comitatum incolentes, quos à Galliâ prouinciâ Romanorum Rhodanus fluuius diuidebat, finitimi Heluetiis, Æduis, Lingonibus, & Rheno, per fines Comitatus nunc Ferretenſis; nihil vt videtur de iis, quæ in Ducatu Burgundiæ ſunt, tunc poſſidentes, quod illa omnia ſpeciali nomine Æduis, & Lingonibus aſcriberentur, nec illi dicerentur Sequani, ſed hi ſolùm, qui à Rhodano propè Bellicenſis vrbis Diœceſim, vſque ad Veſontionem Ciuitatem Maximam Sequanorum, & ab indè vſque ad fines Comitatus Ferretenſis, ac Diœceſis Argentinæ, Rhenúmque fluuium protendebantur; inter quos fluuios*

fluuios Rhodani & Rheni, per Ciuitatem illam Vesontionem, quæ quasi in medio est, quinque dierum iter expedito patet finibus iisdem: vltrà quoque Ararim fluuium, non longè post eius ortum, Sequanorum fines, quos ipsa Vesontina Diæcesis complectitur, protendi videbantur.

SEQVANICÆ PROVINCIÆ opes natiuæ.

CAPVT III.

IVLII Cæsaris testimonio, *Sequanicus ager erat optimus totius Galliæ*: Herclè optimus, cùm adhuc hodiè rerum omnium sit fœcundissima nostra Burgundia, *nec vlla sit* (vt ait Paradinus) *quacúmque patent fines Galliarum, prouincia, quæ vicinarum operâ minus indigeat; Huius fertilitatem* (inquit Ortelius in theatro orbis terrarum) *haud facilè quis dixerit; ita enim in omni genere frugum, fœcunda est, vt semper vilissimo pretio frumenta, vina, olea, ibidem væneant; Carnibus, & omnibus ad victum necessariis superabundat, ita vt altera Italia situ, aëris amœnitate, & salubritate videatur: hominum proceritas, & corporum pulchritudo omnibus nota est, nec minùs apud omnes eorum virtus clara est.* Ioannes Boterus in suis relationibus Italicè scriptis *Compendium Franciæ* vocat; & iure: nam præter omnis generis animalia, & plantas, mirum quantùm marmorum, quantùm metallo-

rum : Marmor rubrum variegatum effoditur in pago *Sampanio*; nigrum propè *Polichnium*; candidum ad *Sanctum Lauthenum*, ex quibus aræ, columnæ, & Magnatum epitaphia fiunt. Sepulchra Ducum Burgundiæ apud Chartusianos Diuionenses, & statuæ mirabiles apud Franciscanos Ledonenses ex his creduntur esse concinnatæ, aliorúmque Principum monumenta in Ecclesiis Bisontinis, & liberi Comitatus cœnobiis. Metalla ignobiliora, vti ferrum,& æs,copiosissima sunt; illud vbique fermè,hoc propè *Castrum Lamberti* in Vogesi montis appendicibus Lotharingiæ proximis, vbi argentum quoque reperitur, sed rarius. Stirpium verò generis omnis Sequanicum solum est feracissimum,præterquam marinarum; habet enim frugiferos agros, herbosa prata, syluas densas, vitiferos colles (in quibus vinum enascitur generosissimum.) Iuram denique plantis rarissimis refertum, ex quibus tutiora depromi possent ad morborum, qui Burgundiones infestant, medelam remedia, quàm à pharmacis Sinensibus, & Americanis toto cœlo ab eorum temperamento distantibus: Certissimum enim est, quòd benigna rerum omnium parens Natura, vbi posuit morbos, ibi produxit etiam remedia.

Reperiuntur hîc spontè nascentes Catharcticæ; Cephalicæ, & Cardiacæ non desunt; abundant vtiles ventriculo, lieni, & hepati; Nephriticæ, Arthriticæ, & vulnerariæ vbique occurrunt; Tamen eò processit hominum nostrorum incuria, vt neglectis

reme

remediis inquilinis, peregrinis, nouísque delectentur, cùm nihil magis nouum sit ipsis, quàm domi natum, quia incognitum, notissimum peritis. Nos de his omnibus (vt Botanographi munus à Serenissimis Principibus *Alberto* & *Isabella* Archiducibus Austriæ, Belgarum & Burgundionum Dominis Diplomate nobis commissum exequamur) *sicilimenta* succisiuis horis paramus, ad quæ colligenda nos primus impulit consummatæ peritiæ Archiater *D. Andreas Treuisius*, qui prædictis Principibus,

Εἷς ἰητρὸς ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων;

Vnus vir medicus multorum millibus est par.

DVBIS, ARAR, LIGNO, DANVS, Lucinus, Fluuij Sequanorum.

CAPVT IV.

DE DVBIS Vesontionem alluentis, & *quasi circino* (vt ait Cæsar) *circumductum penè totum oppidum cingentis* nomine, maximá corruptionem apud auctores inuenio. Commentariorum Cæsaris editio Lutetiana Roberti Stephani *Alduasdubim* legit; Lugdunenses duæ Gryphij, & Frellonij, *Alduasdalim*; Codex Fuluij Vrsini *Alduabim*; Marliani *Alduadusium*; Sabellicus lib.5. Enneadis 6. *Alduasiū*; Sleidanus, & Bocatius de Fluminibus, *Alduasdulim*; Strabo Geograph. lib. 4. Δοῦβιν, interpres eius *Dubidem*; Radeuicus Frisingensis

ſingenſis lib.5.cap.8. *Toubam ;* Ptolemæus etiam δοῦβιν; Iulianus in epiſtolis δάουβιν, Ionas in vita S. Columbani *Doüam ;* Auctor vitæ S. Antidij *Duuium ;* Ligurinus lib. 5. *Dubium ;* iure ſanè, in cuius quippe nomine non leuis dubitatio ; à quâ vt me expediam, ſtatuo breuiter Flumen noſtrum duo ſortitum eſſe nomina, vnum ſcilicet *Dubis* ab ipsâ ſuâ origine, quę propè *Motam* eſt in monte Iurâ, vſque ad ſpatium, quod eſt inter *Epamanduodurum*, & *Domnipetram* pagos Burgundiæ, vbi *Alduadubis* vocari rectè incipit, propterea quòd ibi miſcetur ei riuulus, qui vernaculè dicitur *l'Aldua*, ortus ex vicinis montibus, & tranſiens per Montem Belicardum, ita fortè dictus ἀπὸ τοῦ ἀλδεῖν, hoc eſt, *augere*, quòd Dubim augeat. Intereà non eſt hîc celandus error Ortelij in ſua Synonymia Geographica, vbi in nomine *Alduabis*, dicit eum Galliæ Narbonenſis eſſe fluuium, *quem* (inquit) *Poldus, & Marlianus hodiè Doux nomen habere aiunt.* Audiamus quæſo Marlianum : *Alduaſduſius Celtarum eſt fluuius, Gallicè, le Doux, oriens circa montem Iuram, Sequanos ab Heluetiis diuidens, lapsúſque per Comitatum Burgundiæ, Montem-Belicardum, Inſulam, ac Claraualllem caſtella perluit, ac Vrbem Biſontinam nunc interſecat, dehinc Dolam oppidum prætērfluens, circà Viredunum Caſtrum non longè à Cabilonenſi vrbe, Arari fluuio, cui nunc Saona nomen eſt, miſcetur, & Dubius nunc vocatur, ad Sequanos prorſus pertinens.* Non igitur ad Galliam Narbonenſem, vt ait Ortelius ; nam ex monte Iurâ, ſuprà pagum *Motam*, longè ab Arari (contra Paradinum.)

Fonte

Fonte cadit modico, paruísque impellitur vndis,

Perque imas serpit valles,

grandiórque factus, & nauigabilis mediam Vesontionem interfluit, dein Arari miscetur, illiúsque auget opes,

——quem gurgitibus complexus anhelis

Cunctantem immergit Rhodano, raptúmque per arua

Ferre vetat patrium vicina ad littora nomen.

Nauigabilem olim fuisse testis est Strabo libr. 4. Geograph. ῥεῖ δὲ καὶ ὁ ἄραρ ἐκ τῶν ἄλπεων ὁρίζων σηκουανούς τε καὶ αἰδούους, καὶ λιγκασίους παραλαβὼν; δ᾽ ὕστερον τὸν δοῦβιν ἐκ τῶν αὐτῶν ὀρῶν φερόμενον πλωτόν: *Arar ex Alpibus labitur, Sequanos, & Æduos, & Lincasios discernens, & Dubim posteà assumens iisdem ex mõtibus nauigabilẽ delatum.* Auream vt Tagus, Padus, Pactolus, Hebrus, & Ganges, Dubis noster arenã producit, vt inquirẽti fit notum, ex eorum fluuiorum numero, quos Diodorus lib. 5. auriferos in Gallia plures esse scribit. Falsum est autem, quod narrat Belleforestius in Cosmograph. Dubim Fluuium per plateam Quintiniam olim decurrere solitum; cùm certum habeamus tum domesticis scriptis, tum seniorum testimoniis, non illac Dubim, sed Aquæductum veterem perfluxisse; quod confirmãnt eius ruinæ in cellis vinariis, quæ Plateæ Quintiniæ circumiacent.

Sequitur Arar, qui *Rhodanas molliter intrat aquas:*

Ammianus lib. 15. *Sauconam* appellari dicit, alij *Sagonam*, vulgus *Saonam*; Oritur non longè à Fonti-

C bus

bus Mosæ, & fluuium vulgò *Lougnon* (quem recentiores imperiti *Cæpinam*, & *Cape* dicunt) luciorum copia nobilem absorbet, in Magetobriæ territorio. Rectiùs mecum, & certiùs *Lignonem* quis vocet, ex veteri quadam charta Hugonis primi, Archiepiscopi Bisontini, per quam concedit S. Stephano inter alia, *Molendina sita suprà lignonem fluuium in villa quæ dicitur Cussiacus*: Extat in Chartophylacio Capituli.

Danus ex antro profundissimo egreditur circa *Syrodum* Burgundiæ vicum, & tandem, extra Sequanicum, Rhodano miscetur, ob auratas, & truttas celeberrimus.

Ab hac etiam laude est insignis, qui incolis *Loüe*, rudioribus quibusdam Neotericis *Luuia, Lupa*, vel *Lupus*, mihi melius *Lucinus*, ad quem olim *Lucini Portus*, de quo infrà in Ciuitatum Maximæ Sequanorum declaratione. Hoc flumen limpidissimum, & gelidissimum rupes ad *Ouinum* pagum, paulò supra *Altam-Petram* euomit ore vastissimo, & intuentibus mirabili.

SEQVA

SEQVANORVM SALINÆ: Thermæ Luxouianæ: Antra Quingiacum, & Gelidum.

CAPVT V.

PRÆTER ingentia flumina, & Sequanicum fontem, à quo fortè Genti nomen, de quo suprà cap.2; Sequanos rigant plerique amnes, & fontes propè infiniti, ita vt illud Poëtæ liceat vsurpare, *—fontibus omnia puris*
Hîc sunt irrigua, & riui de rupe cadentes
Prata per, & campos labuntur murmure dulci.
Aquæ calidæ, medicatæ sulphure, & alumine imbutæ scaturiunt apud Luxouium, vbi Thermæ stupori, paralysi, vteri, neruosarúmque partium frigidis affectibus, & morbis cutaneis vtilissimæ, de quibus hæc Ionas, qui prope mille ab hinc annis scripsit, in vita S. Columbani cap.9. apud Bedam tom.3. & Surium tom. 6. *Inuenit* (S. Columbanus) *castrum fuisse firmissimo olim munimine cultum, à supradicto loco* (Anagrates) *distans plus minus octo millibus, quem locum Luxouium prisca tempora nuncupauerant, ibi aquæ calidæ cultu eximio constructæ habebantur: ibi imaginum lapidearum densitas vicina saltus densabat, quas cultu miserabili, ritúque prophano, vetusta paganorum tempora honorabant, quibusque exsecrabiles ceremonias litabant; solæ ibi bestiæ, ac feræ vrsorum, bubalorum, luporum multorum frequenta-*

bant. Ibi residens vir egregius Monasterium cœpit construere, &c.

His toto temperamento dissimilis lympha, media æstate concrescit in gelu, quinque aut sex à Vesontione milliaribus, in antro quodam, quod *Frigidariam* vocant,(vulgò *la Froidiere)* naturæ non absimilis cum eo Garamantum Fonte, de quo Solinus in Polyhistore cap. 22. *qui alternis cursibus die friget, nocte feruet, ac per eadem venarum commercia interdum ignito vapore æstuat, interdum glaciali algore inhorrescit.* In antri illius orificio rectà Septentrionem respiciente, *cochleæ terrestres hirsutæ* spontè nascuntur, *Pulmonariæ* symphiti foliis plerumque adhærentes, quæ in illo introitu frequens oritur cum *saxifragâ*, quam Rembertus Dodonæus *auream* cognominauit.

Medium occupant actu frigidi, calidi potentia salsi fontes, qui apud Salinas Sequanorum vrbem scaturiunt, ex quibus igne densatis sal efficitur candidissimum, ori longè gratius eo, quod ex aqua marina paratum, *populare* Cato vocat, *sordidum* Festus. Tres illic sunt præcipuæ scrobes seu scaturigines, ex quibus per varios, & occultos ductus erumpit aqua, in quibusdam magis, in aliis minùs salsa, in aliquibus apios fermè tota.

Vbi paratur, ædes magnificæ sunt,& verè regiæ, quas Longobardorum quorumdam ex familia *Asinellorum* industriâ, ductúque Burgundiæ Principes construxisse fama est.

Verùm vnde hi fontes? vnde illorum salsedo?

Ex

Ex imbrium aquis non colligi probatur ex eo, quod ſint perennes, neque per ſummam æſtatem areſcant vnquam. Illos non à mari deriuari, vel vnico ducor argumento, quòd ſcilicet in aquæ maris libris centum, tres, aut quattuor ad ſummum ſalis, in noſtræ verò pari pondere, ſexdecim, viginti, & plus etiam aliquandò contineantur. Supereſt vt, cum Ariſtotele, illos ad vapores in locis ſubterraneis, & montium concauitatibus in aquam concreſcentes referamus, quæ per loca ſalſa decurrendo, ac ex eorum contactu, & venarum ſalſarum colliquatione non modò ſapore imbuatur, ſed multum etiam ſalis permiſtum deuehat.

Thermæ Luxouianæ cur ſulphureæ ſint, & aluminoſæ, eamdem ob cauſam fieri exiſtimo, quòd nempè ſulphureos, & aluminoſos terræ meatus peruadant.

In ſalſis verò Salinarum Fontibus vnum planè mirabile, quòd vnus plus ſalis flante Boreâ deferat, plus verò alius ſpirante Auſtro, de quo difficile eſt omninò ratiocinari. Certè conſtat Auſtrum calidum eſſe, & humidum; Boream item ſiccum, & frigidum; vtrumque autem è corporibus animatis humores elicere, illum quidem cùm diſſoluit, & diſſipat; iſtum verò dum conſtringendo exprimit. Liceat mihi coniicere hos flatus in ſubterraneis horum fontium alueis, ac meatibus ſimile aliquid operari; nempè laxat Auſter venas terræ, quas aqua ingreſſa plus ſolito ſalis exſugit, cogit Aquilo, &

conſtipat, & quaſi ex torculari effluit denſior vnda, magíſque ſalſa quàm ſoleat. Sed vrgebis, cur fons vterque alterutro flante vento non eſt vberior? Suſpicor ſanè alterum fontem per ſicciora, alterum per humidiora loca decurrere, ſicciora namque non exſiccante Borea, ſed Auſtro diſſoluente plus ſalis effundunt, at contrà ex humidioribus conſtringente Aquilone copioſior humor exprimitur.

Glaciei, quæ in antro concreſcit, æſtiuo tempore cauſa eſt Antiperiſtaſis; cùm enim aqua in illa cauerna ſuaptè natura frigida à calore intenſo quaſi obſideatur, per illum calorem educto illo aduentitio calore, qui in aquâ per hyemem incluſus perſtiterat, recipit ſeſe ad frigus ſibi connaturaliter debitum. Quoniam verò in præſenti rerum ſtatu non datur purum aquæ elementũ, manent ſemper in ipſa aqua exhalationes quædam ſiccæ, & terreſtres, quæ à frigore valde intenſo, propter loci illius opportunitatem, conſtipantur in gelu, cuius eadem eſt cauſa proxima, quæ glaciei hyemalis, nempe frigus intenſum.

Similis eſt ratio concretionis illius aquæ in lapides, quæ fit in antris *Quingiaco*, & *Eſtallanio*, in fonte *Larderio* propè Campignolam, & alibi; nempè cùm in locis illis valdè humidis perpetui vapores generentur, & immiſceantur craſſiſſimis exhalationibus; hinc fit quòd facilè coguntur in terram illam duriorem, ac lapidi ſimilem, non autem in gelu, tum quia non ita viget ibi frigus, tum etiam quia

quia densiores ibi exspirant halitus, qui in aliquid terræ similius facilè coalescunt.

MAXIMÆ SEQVANORVM præcipuæ Ciuitates & Castra: Vesontio Metropolis.

CAPVT VI.

QVEMADMODVM omnium Galliæ Prouinciarum celeberrimá, populosissimámque fuisse Sequanicam, omnibus est in confesso; sic omnium eius Ciuitatum, quas enumerat Antoninus Augustus in itinerario, amplissimam, & pulcherrimam fuisse Vesontionem nemini dubium esse debet, quæ illius Prouinciæ erat Metropolis: Sic libellus Prouinciarum Galliæ manu exaratus, quem seruo:

PROVINCIA MAXIMA Sequanorum:

1 *Metropolis Ciuitas Vesontiensium:* sine controuersiâ est *Besançon* Gallis; *Byzants*, Germanis.

2 *Ciuitas Equestrium, id est Niuidunum:* malè quidam vertunt *Neuf-chastel en Suïsse*; est enim oppidum vulgò *Nyon*, ad lacum Lemanum, vbi olim morabantur Episcopi, qui nunc Bellicij, ad quod pertinet hæc vetus inscriptio.

IMP.

258.9.

IMP. CÆS. M.
AVRELIO.
ANTONINO.
PIO. FELICI. AVG.
PONTIF. MAX.
TRIB. POTEST.
COS.
CIVITAS
EQVESTRIVM.

3 *Ciuitas Helueciorum, id eſt Auenticum:* In antiquo lapide,

427.12.

COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS.
EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM.
FOEDERATA.

Nunc eſt pagus, qui vocatur *Auenches* apud Heluetios, ditionis Friburgenſium, olim ſedes Epiſcoporum Auenticenſium, qui poſtea dicti ſunt *Lauſanenſes*.

4 *Ciuitas Baſilea. Baſle.* olim *Colonia Raurica*; Epiſcoporum Rauracenſium, ſiue Baſilienſium (qui nunc *Bruntruti* habitant) ſedes, de qua lapis antiquus:

L. MV

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. 439. 8.
PLANCVS. COS. AGENS. IMP. ITER.
VIIVIR. EPVL. TRIVMP. EX. RAETIS.
AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE. MANVBIS.
AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA. BENE-
VENTI. IN. GALLIA. COLONIAS.
DEDVXIT. LVGDVNVM. ET. RAVRICAM.

5 *Castrum Vindonense:* B. Rhenanus lib. 3. rerum German. putat esse *Vindonissam*, quæ nunc est vicus exiguus, vulgò *Vvindisch*, propè Arolæ, Russæq; amnium confluentes, ex Philippo Cluuerio lib. 2. German. antiquæ cap. 4. in *Ambronico pago*.

6 *Castrum Ebrodunense:* non potest esse *Ebredunũ*, vulgò *Ambrun*, in Cotiis Alpibus; sed est *Ebrodunum*, vulgò, *Yuerdun* in finibus Heluetiorum (non procul ab oppido *Pontarlier*) de quo Cluuerius loc. cit. in *Vrbigeno pago*, & P. Merula Cosmogr. p.2. lib.3. cap. 40.

7 *Castrum Argentariense*: B. Rhenanus libr. cit. putat esse *Argentuariam*, quæ hodie *Horburgum*; *Argentoüariam* legit Philip. Cluuerius lib. cit. cap.8.

8 *Castrum Rauracense:* nunc dicitur *Augsth*, nec longè distat à Basilea.

9 *Portus Lucini*: corruptè nonnumquam *Bucini*, *Buxini*, & *Abucini*: suspicor pagum esse, qui vulgò, *Port de Lené*, ad *Lucinum* Fluuium, vbi martyrio cre-

D ditur

ditur coronatus Sanctus *Valerius* Archidiaconus Lingonensis.

Erant igitur in Sequanis, præter Metropolim Vesontionem, tres aliæ tantùm propriè dictæ *Ciuitates*, trium Episcoporum Bisontini Metropolitani suffraganeorum olim sedes; Et prætereà quinque, non propriè Ciuitates, sed Castra, & vrbes ad Prouinciæ tuitionem. Vnde corrigendi sunt codices Antonini,& aliorum, qui alteram Ciuitatem modò *Niuidunum*, modò *Noidenolex Auenticum*, prioribus interserunt,errore manifestissimo; Nam præterquã quod omittitur in probatis Scaligeri codicibus, apud P. Merulam Cosmogr. p. 2. lib. 3. cap. 19. & in exemplari vetustissimo Bibliothecæ Tigurinę,quod Iosias Simlerus anno 1575 Basileæ publicauit; Nullum talis Ciuitatis apud Sequanos superest vestigium.Tres enim tantùm, vt suprà monuimus, suberant Bisontinæ Metropoli Ciuitates, atque tres Episcopi Bisontino Metropolitæ, vt subsunt adhuc; *Basiliensis*,olim dictus *Rauracensis*, & *Rauricorum*; *Lausanensis*, olim *Auenticensis*, & *Auenticorum*: & *Bellicensis* olim Episcopus *Niuiduni*, siuè *Ciuitatis Equestrium*.

Hinc etiam toto cælo aberrasse Ludouicum Golusium perspicuum est, cùm aliam à Vesontione Sequanorum Metropolim sibi ipse finxit, lib.1. cap. 2. & 24. eam modò constituens Oppidum *Seckinghen* in Rheni ripâ, à Sequanis, vt ait cum Glareano, dictum, quod tamen melius *Sanctionem* apud Ammian. libr. 21 docti interpretantur modò; vicum

quem

quemdam ignobilem Dolæ proximum,quem *Aſans* indigitant, cui ſine fundamento, Senonum, & Sequanorum tribuit originem; Sed hæc eſſe commenta quis non videt? Horum nulli planè veteres meminerunt; Veſontionis verò noſtræ omnes citati, & citandi deinceps.

Ammianus Marcellinus lib. 15 Veſontionem inter celebres totius Galliæ vrbes recenſet, oculatus teſtis; *Apud Sequanos* (ait) *Biſontios vidimus, & Rauracos cæteris potiores oppidis multis*, hoc eſt, *præſtantiores*. Tabulæ fere omnes Geographicæ ſic habent; *Veſontio*, pro Ciuitate, & *Veſontij* pro Sequanis Burgundiæ incolis: Quod mouit Volaterranum, & Munſterum, vt ſcriberent, *Salinas eſſe in territorio Biſontino*; & Baronium in Martyrologio Romano, *feſtum S. Petri Tarentaſij celebrari in territorio Biſontino*, cùm tamen id fiat in cœnobio Bellæuallis in Sequanico; Necnon Venerabilem Bedam in ſuo Martyrologio, *corpus S. Romani Abbatis poſitum eſſe in finibus Veſontiônum*, quod Baronius in locis Iurenſibus eſſe dicit, in finibus ſcilicet Burgundiæ ſuperioris, & extra Diœceſim Biſontinam,in Lugdunenſi.

Cornelius Tacitus 20 Annal. Iulij Sabini irruptionem in Maximam Sequanorum Veſontionem proferens *Sequanos Ciuitatem* vocat, quippe populoſiſſimam, ampliſſimam, & Sequanici totius Metropolim. *Ciuitatem Sequanorum* nominat Cæſar; cùm enim lib. 1 bell. Gal. *Orgetorigis* Heluetij (quem nobiliſſimum, & ditiſſimum fuiſſe aſſerit) legatio-

nem ad Galliæ Ciuitates enarrat, ipſum in itinere ſuo (quod eſt ab Heluetiis ad Gallos, per Veſontionem, & Sequanos) *Caſtico* Sequano *Catamanledis Sequanorum Regis* filio perſuaſiſſe dicit, vt regnum, quod anteà pater habuerat in ſuâ ciuitate, occuparet, Veſontione ſcilicet, quam poſteà idem Cæſar *Maximum, & munitiſſimum Sequanorum oppidum* appellat, in quo Sequanorum Reges multis ante Imperium Romanum ſæculis ſedem fixiſſe poſteà probabimus. Imperator autem *oppidum* pro vrbe, aut Ciuitate poſuit: hæc enim tria ſæpè confunduntur apud autores. Sic Plautus in Perſâ, cùm Eleuſipolim ſæpius vrbem vocauit, ſubiungit; *Eleuſipolim Perſæ cepere Urbem in Arabia, plenam bonarum rerum, antiquum oppidum:* ſic *Athenas* vrbem nobiliſſimam, *oppidum* vocauit Tullius epiſt. 7. lib. 3. ad Atticum: ſic *Corinthum* celebrem Ciuitatem, *oppidum* Sulpitius appellauit lib. 4. epiſt. 5. eadem libertate Cæſar *Ueſontionem*, quam *Ciuitatem* prius indicauerat, poſteà *oppidum* appellat; vt Dion Caſſius *urbem Sequanorum*; Iulianus in epiſtolis modò πολίχνιον, hoc eſt *oppidum*; modò πόλιν, hoc eſt *Ciuitatem*; Golthſius, ex recentioribus, in vita Iulij Cæſaris, *Vrbem Sequanorum Maximam.* Per Ciuitatem autem Sequanorum, non oppidum vnum, aut vrbem apud Cæſarem intelligi volunt aliqui, ſed totum Sequanorum Imperium. Verùm *Sequani* olim non tantũ pro gente ipsâ, ſed etiam pro Veſontione vſurpati ſunt; eo modo, quo *Rauracos*, pro *Baſilea*, *Mediomatricos* pro *Diuoduro*

Medioma

Mediomatricorum, Treuiros pro *Augusta Treuirorum, Parisios* pro *Lutetia Parisiorum*, *Morinos* pro *Tarüana Morinorum*, autores dixerunt, vt annotauit Rhenanus lib. 3. rer. Germanic. in *Basilea:* atque vt ipse Cæsar per *Æduorum Ciuitatem*, *Augustodunum* intellexit, ita per *Sequanorum Ciuitatem*, *Vesontionem* notasse verisimile est. Notitia Prouinciarum Galliæ, in Lugdunensi primâ, sic habet; *Ciuitas Æduorum, hoc est Augustodunum. Ciuitas Aruernorum, Aruerna*; ita *Ciuitas Sequanorum*, cur non *Vesontio?* Hinc, *Ciues Sequanos* olim dictos pro Bisontinis existimo.

Lapis Antiquus.

D. M.

ET. MEMORIAE.
AETERNAE.
DIVIXTI. CIVIS.
SEQVANI. Q. VIXIT.
ANNIS. LX. SINE. VLLA.
MACVLA. CVM. VA
RVA. SEXTIANI. CON
IVGE. KARISSIMA.
ANN. XXIIII. SINE.
VLLA. DISCORDIA.
QVAE. CONIVX. KA
RA. PONENDVM.
CVRAVIT. ET. SVB.
A. D.

Lapis alius.

. . . .

847. 11.

ET. MEMORIAE.
AETERNAE.
DECMIAE. DEC
MILLAE. CIVIS.
SEQ. FEMIN. SANC
TISSIMAE. DEC
MIVS. DECMA
NVS. FRATER.
ET. SILVINIVS.
BALBINVS. MARI
TVS. P. CVRAVER.
ET. SVB. ASCIA. DEDIC.

NEOTERICORVM DE Vesontione testimonia: Symbolum Vetus.

CAPVT VII.

RECENTIORES, & fide digni autores plerique, antiquissimam, & celeberrimam Sequanorum Metropolim Vesontionem prædicarunt. Primus inter illos *Remundus Marlianus* (quem aliàs Iura profitentem audiuit

audiuit in hoc Sequanico Dolana Academia) in ſuâ veterum locorũ Galliæ alphabeticâ deſcriptione ; *Veſontio* (inquit) *oppidum Maximum Sequanorum, natura loci munitum inter Celtas, nunc Comitatu Burgundiæ circumſeptum. Ciuitas eſt Imperialis, & Metropolitica, nomen retinens mutata litera V, in B, vt Romanis, & Vaſconibus pronuntiandi mos eſt ; ſitum habet, qualem Cæſar deſcripſit in commentariis, præter quam quòd nunc eam idem fluuius magnâ ex parte interſecat,* (nempè amplificata vltra Flumen Ciuitate.) *In illa ſunt loca vetuſta, qualia Romæ, quæ Pantheon, Campus Martius, Campúſque Mineruæ, vulgò ſemper Latinè dicta ſunt, multáque alia priſcæ vetuſtatis monumenta conſiſtunt.* Idem ferè Paulus Merula in Coſmographia, qui poſtquam *liberam, Metropoliticam, & Imperialem Ciuitatem* vocauit, ſubjungit ; *Vrbs hoc tempore magnifica, ad hoſtium impetus ſuſtinendos, & propulſandos, cum naturâ, Dubis beneficio, tum validiſſimis propugnaculis mirum in modum munita, ſyluoſis, vitiferíſque montibus egregiè cincta ; piſcium, fructuúmque delicatiſſimorum affluentiâ valdè diues. Intrà mœnia ſunt horti ſpatioſi, vineta, viridaria, aptique ſtudiis, & meditationibus receſſus. Archiepiſcopatus dignitate clara eſt,* &c.

Iiſdem penè verbis Veſontionem effert *Gaſpar Ens* in deliciis Germaniæ, quibus addit ; *Mirandum in modum vrbem Veſontinam veneranda commendat antiquitas, quæ à Iulio Cæſare, ob bellicæ gentis fortitudinem, & ſummum libertatis ſtudium, culta ſemper, & obſeruata fuit. Tantas ſiquidem ſuo æuo Veſontinorum vires fuiſſe*

commemo

commemorat, vt Principes etiam Alemanos ſtipendiarios habuerint, atque adeò Athenienſes vectigales effecerint, obſidéſque dare coëgerint. Huius vrbis portas puro auro contectas fuiſſe conſtat, quâ de cauſa Chryſopolim nuncupatam exiſtimant. Quamuis autem Veſontina Monarchia tantæ non fuerit dignitatis, atque potentiæ, quantæ olim Romana; tamen publicorum ædificiorum magnificentia, proximè ad eius famam, & gloriam acceßit; vetuſta ſiquidem in hac vrbe loca conſpiciuntur, Pantheon, Campus Martis, Dianæ, Mineruæ, Campúſque Lunæ, multaque hîc alia priſcæ vetuſtatis monumenta viſuntur.

Omitto *Paradinum*, *Ortelium*, *Bruinum*, *Belleforeſtium*, alióſque, & dico Veſontionem

----Urbem magnæ quæ dicitur æmula Romæ;

quæque olim erat *----potens ſalubritate,*

Delubris, Capitoliis, monetis;

etſi variis Barbarorum incurſionibus vaſtatam, ſolam tamen in Galliis, Romanis aquilis firmiter adhæſiſſe, quas, ne aufugerent, binis firmauit columnis, cum illo auſpicatiſſimo ſymbolo VTINAM, Gallicè, PLEVT A DIEV, quod Ciuibus huc vſque ceſſit in bonum, vtinam in poſterum cedat, æternamque fœlicitatem, publicam libertatem, dignitatem Romanam, & Chriſtianam pietatem ſemper foueat. Vtinam Summus rerũ opifex Deus ipſis

Nec metas rerum, nec tempora ponat,

Imperiumque ſine fine largiatur, qui ſuis Cæſaribus perpetuò fidi fuere, & Catholicæ religionis acerrimi cultores.

VESON

VESONTIONIS FORMA,
Situs, Portæ, temperies, horti, ædificia, bibliothecæ.

CAPVT VIII.

CIVITATIS porrò forma eſt pulcherrima; diſpoſitio, & ſitus iucundiſſimus, qualem Cæſar in commentariis retulit, niſi quod poſt ipſum amplior facta, vltrà pontem Dubis, eâ parte, qua olim Batualia, & Arenæ. Imaginare tibi (vt de Tuſcis ſuis Plinius ſecundus in epiſt.) Amphiteatrum aliquod immenſum, & quale ſola rerum natura poſſit effingere; lata, & diffuſa planities montibus cingitur, montes ſummâ ſui parte nemora antiqua habent, vbi frequens & varia venatio, inde ceduæ ſyluæ cum monte ipſo deſcendunt. Iuxtà ſunt terreni colles, qui campis planiſſimis fertilitate non cedunt, in quibus per latus omne vineæ porriguntur, vnamque faciem longè, lateq; contexunt; quarum à fine, imóque quaſi margine arbuſta naſcuntur; inde campi, pratáque florida, quæ teneras, & molles herbas alunt, & quaſi ſemper nouas, cuncta enim riuis perennibus nutriuntur. Ibi aquæ plurimum, palus nulla, quia deuexa terra quidquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Dubim, qui totam ferè ciuitatem, in Equinæ ſoleæ figuram circumdat.

Ciuitas in imo eſt ſita (ad quam per quinque nunc portas eſt aditus, *Sciſſam, B. Virginis, Batualium, Charitomontanam, & Arenarum,*) atque ita leniter, & ſenſim fallente cliuo conſurgit, vt cùm aſcendiſſe te non putes, ſentias aſcendiſſe.

Deambulationes gratiſſimæ in vicis nitidiſſimis, & in campo Martio intrà ipſa pomœria, vbi aquarum fluentium perennitas, vmbræq; captandæ accommodatiſſimi in viridariis receſſus.

Cœlum hyeme frigidum eſt, æſtatis verò mira clementia. Ita cingitur montibus, vt ventorũ ſalubrium flatus non impediant, imò ab inſalubribus protegant; Nam Dianæ collis Ciuitatem à peſtiferis Auſtri flatibus defendit.

In viridariis fœlices, & fructiferæ arbores, æqualibus ſpatiis ab inuicem ſunt diſpoſitæ. In hortis Xyſti conciſi in plurimas ſpecies, diſtinctíque liguſtro, & buxo, in quorum mediis areolis omnis generis exotici flores, *Iridum, Meleagridum, Ornithogalorum, Aſphodelorum, Crocorum, Anemonum, Tuliparum, Narciſſorum, Hyacinthorum, Hemerocallidum,* & eorum, quos *Coronas Imperiales* vulgò vocant.

Ædificiorum magnificentia externis eſt admirabilis; primùm in Ciuica domo, cuius foribus, aureis hæc inſculpta characteribus legas:

DEO ET CÆSARI FIDÊLIS PERPETVO.

Paulò infrà:

BONIS NOCET QVI MALIS PARCIT.

& intus

& intus illud Æſchyli:

OBEDIENTIA FOELICITATIS MATER.

Tum in Granuellano palatio, in quod quidquid ſagax curioſitas rari, & admirabilis expetere poteſt, videtur eſſe congeſtum. Ibi viſuntur antiquitatis opera ſtupenda, tum è marmore, tum ex ære ſtatuæ; Et marmoreæ potiſſimæ in viridario; Ad dextram quidem Iouis cum hac Inſcriptione:

HANC IOVIS NOBILEM STATVAM, DELICIAS OLIM IN VINEA MEDICEORVM ROMÆ ILLVSTRISS. D. MARGARITA AB AVSTRIA DVC. CAMARINI AN. M D XLI, A GRANVELLA, CVM IBI TVM CÆSARIS VICES AGERET, DONAVIT, QVI EAM VESVNTIVM TRANSTVLIT, ET HOC LOCO PO. AN. M D XLVI.

Ad ſiniſtram verò Iunonis cum hocce titulo:

ME IVNONEM A GRANVELLA CVM IOVE VESVNTIVM EVECTAM D. CAROLINA AB AVSTRIA HIC PONI VOL. M DC XII.

In aulâ verò, quaſi luculento Antiquitatis penu, videas Dianæ, Martis, Herculis, Mercurij, Thetidos, aliarúmque Nympharum antiqua ſigna; Cæſarum verò Iulij, Hadriani, & aliorum ænea capita magnitudine non inæqualia humanis. Denique ſi æterni totius naturæ fictoris, & molitoris imitatricem picturam habeas cordi, licebit intueri longo agmine, quidquid præcipui peritiſſimorum ſuperioris, & huiuſce ſæculi pictorum, *Alberti Dureri, Michaëlis Angeli, Martini Deuos, Raphaëlis Vrbini*, aliorumque inclytorum Zeuxium, aut Apellium ſcitæ manus effinxerunt. Non eſt inſuper reticenda veterum manuſcriptorum nobiliſſima ſupellex, quæ ibidem luculenta, cum aliis innumeris doctiſſimorum virorum voluminibus, ſcientiarum omnium veluti ſcriniis, aut fontibus.

Publicis ornamentis accedunt ſcholæ, olim municipales, à Senatu nunc inſtauratæ, aliæq; priuatæ Nobilium domus, & palatia, in quibus Bibliothecas videas cùm impreſſis libris inſtructiſſimas, tum etiam adorandæ vetuſtatis codicibus manuſcriptis: Ex quibus in mea Bibliotheca plurimos aſſeruo, vt *Plinij*, quo vſus eſt Iac. Dalechampius in Plinio reſtituendo; *Titi Liuij* cuius meminit Lipſius lib. 1. antiquar. lectionum, cap. 22. & alios pleroſque ſingulares.

Mitto celeberrimas olim Inſignis Capituli Bibliothecas, nunc priſcis librorum periſtromatis iniuriâ temporum ſpoliatas, quarum tamen in Baſilicis

licis SS. Ioannis, & Stephani non obſcura veſtigia in manuſcriptis codicibus aliquot, ſacros contextus, & acta Sanctorum continentibus ſuperſunt.

TEMPLA BISONTINA ET *Religioſæ domus notis Arithmeticis in Typo Veſontionis deſignatæ.*

CAPVT IX.

INTER potiora Veſontionis ornamenta cenſeri debent Ædes ſacroſanctæ, quas luci reddita æterno numini, & Sanctis conſtituit, de quibus paſſim parte ſecunda. In his reliquiæ ſeruantur quampluri-mæ, omnes loculis conditæ pretioſis: Vix enim vllum ſacri oſſis fragmentum eſt, quod thecam non habeat peculiarem, ex ebore, cedro, auro, vel argento fabricatam, pretioſiſſimis gemmis, antiquis etiam ac ſignatoriis diſtinctam, & collucentem.

Eccleſiæ Metropolitanæ II.

Prima templorum omnium in mole, materiâ, ſymmetriâ, artificio, grandiora, ſplendidiora, & ornatiora ſunt Baſilicæ duæ SS. Ioannis Euangeliſtæ, & Stephani Protomartyris, de quarum fundationibus, conſecrationibus, reſtaurationibus, 1. 2.

 amplifi

amplificationibus, contentionibus; Vide *part.* 2, *in Lino, Maximino, Hilario, Panchario, Iusto, Fromimio, Leontio, Celidonio, Nicetio, Bernuino, Vvaltherio I, Hugone I, Humberto, Gulielmo I, & II.* &c.

Ecclesiæ Parrochiales VIII.

3 S. Ioannis Baptistæ; de quâ *part.* 2, *in Maximino & Migetio.*

4 S. Mauritij; *in Sylueſtro I, & Migetio.*

5 S. Petri; *in Euſebio, Sylueſtro I, Nicetio, Protadio, Migetio, & Tetradio II.*

6 S. Magdalenes, quæ Collegio Canonicorum etiam inſignis eſt; *in Hugone I, & Odone.*

7 S. Andreæ, iuxta monaſterium S. Michaëlis.

8 Beatæ Mariæ Virginis, in Iuſſano Monaſterio, vbi Minimi nunc habitant; *in Migetio, & Tetradio II.*

9 S. Marcellini, in Eccleſia S. Vincentij; *in Ternatio, Hugone II, & Tetradio II.*

10 S. Donati, propè Monaſterium S. Pauli; *in S. Donato.*

Monaſteria virorum. VII.

11 S. Pauli Canonicorum Regularium ordinis S. Auguſtini; *in Antidio, Donato, & Hugone I.*

12 S. Vincentij Monaſterium, ord. S. Benedicti; *in Hugone II, & III.*

13 Prædicatorum, ord. S. Dominici; *in Girardo I.*

14 Franciſcanorum; *in Ioanne I.*

15 Car

15 Carmelitarum; *in Girardo II.*

Minimorum; *in S. Donato, & Ferdinando.*

16 Capucinorum; *in Ferdinando.*

His addi possunt.

17 Monasterium S. Michaëlis, in quo *Reclusus* habitat pœnitentiarius Archiepiscopi.

18 Eremus S. Leonardi, extra portam scissam, ad ripam Dubis, de quibus *in Guilelmo II.*

19 Necnon templum ord. S. Ioan. Hierosolymitani, quod est in vico Castoris.

Monasteria Fœminarum V.

Monialium olim in colle Dianæ, nunc destructum; *in Leontio.*

20 Monialium ord. Cisterciensis, vulgò, *les Dames de Battant;* in S. Donato.

Aliud olim in Iussano Monasterio; *in S. Donato.*

21 Clarissarum; *in Theobaldo.*

Carmelitis sanctimonialibus nuper in Ciuitatem admissis, nondum assignatus est certus ad habitandum locus; *in Ferdinando.*

Xenodochia V.

22 S. Spiritus; cuius rector, seu magister est Generalis sui Ordinis cis Alpes; *In Ioanne V.*

23 S. Iacobi in Vico arenarum; *ibidem.*

24 S. Antonij; *ibidem.*

25 S. Brigittæ; *ibidem*, & in *S S. Ferreolo, & Ferrucio.*

S. Anti

S. Antidij nunc deletum; *in Hugone I.*

Sacella publica IV.

26 S. Laurentij; *in Leontio, Migetio, & Hugone I.*
27 S. Iacobi extra muros in arenis; *in Ioanne V.*
28 S. Quintini; *in Hugone I.*
29 S. Annæ; *in Claudio III.*

Præter hæc aliquot alia sunt sacella, sed priuata.

30 In Archiepiscopio.
31 In Ciuica domo.
32 In palatio Granuellano.
33 In ædibus Monasteriorũ *Bellæuallis, Charitatis*, &c.
34 Quibus omnibus accedit Societatis IESV templum scholis publicis annexum, non inelegans quidem, sed sanè quod splendori Ciuitatis, & scholarum non respondet; ideóque breui, Deo dante, amplificandum, & opere firmiore per Senatum fundatorem, exstruendum. Verùm ad originem Ciuitatis, & æui antiquioris insanias properemus.

VESONTIO A TROIANIS condita.

CAPVT X.

GALLI omnes autoribus Druydis (ex Cæsare libr. 6.) se à Dite patre inferorum Deo progenitos olim prædicabant, quorum sententia fabulosa, & absurda refutatione non indiget. Audiui

Audiuimus alios in publicis ſcholis aliquando perorantes, qui à Græcis Phocenſibus, ſeu Ionibus, qui Maſſiliam condiderunt, noſtrum deriuabant initium, quòd eorum nomen in Veſontionis nomine integrum appareat, & quia Græcis olim literis vſi ſunt Sequani noſtri, quod nummi plerique ex auro, argento, & ære conflati in hoc Sequanico effoſſi teſtari videntur, præter Iulium Cæſarem, qui lib. cit. *Druydes Gallorum Sacerdotes* (quorum nomen totum Græcum eſt) *linguæ Græcæ peritos fuiſſe* tradit; His addebant Græcum totius gentis nomen; Sequanos enim dictos volebant, non à *fluuio*, aut *fonte Sequana*; minùs ab Hebræis, qui *habitatores* vertunt; ſed à Græco nomine σηκὸς quod delubrum, & templum, ſiuè Deorum, ſiue Heroum ſignificat, quia inter Gallos, quos valdè deditos fuiſſe religionibus dixit Imperator, Sequani maximè fuerint religioſi, multáque Diis ſuis templa conſtruxerint, lucóſque, & ſepta conſecrarint.

Verùm Sequanos paſſim Græcè loquutos non fuiſſe; ſed propriâ vſos Celticâ linguâ clarè Cæſar oſtendit lib. 5. *qui magnis præmiis perſuadet cuidam ex Equitibus Gallis, vt ad Q. Ciceronẽ epiſtolã deferat, quam Græcis conſcriptam literis mittit, ne interceptâ eâ ab hoſtibus conſilia cognoſcantur*; & *ſoli Druydes* (inquit ibid.) *in publicis, priuatiſque rebus Græcis literis vtebantur.*

Longè igitur à veritate abſunt, qui Ionas illos, ſeu Phocenſes Veſontionem condidiſſe aſſerunt; Nam & T. Liuius lib. 5. Rom. hiſtor. dum Gallorum

profectionem in Italiam recenset, eodem tempore Phocenses in Galliam transiisse narrat. Quid ergo? ab illis essemus conditi, antè quorum in nostram regionem aduentum vniuersus terrarum Orbis coram Bisontinis Brenno Duce, cum cæteris Gallis intremuerat? antè quorum exaudita nomina *Següinus* Celtarum Rex Vesontione imperabat? Nugæ. Vetusti Bisontinorum codices quadringētis triginta quatuor annis ante Romam, fuisse conditam Chrysopolim nostram testantur, ex quibus illi versus, qui extant in armamentario Bisontino:

Martia Romulidum senior Vesontio gente
Magnanimos habui Martis in arte viros:
Nondum Cæsar eras, nec lilia sceptra gerebant,
Cùm cessit iussis Sequana terra meis.

Consentit Achilles P. Gassarus in Epitome histor.& & Chronicorum mundi, qui *anno mundi quater millesimo trigesimo octauo; antè Christum centum & quadraginta vno, supra mille, annis, Narbonam, & Luteciam Parisiorum in Galliâ, & Vesontionem Sequanorū vrbem, primùm ædificari cœptam* affirmat. In eadem fuit sententiâ, *Iacobus Philippus* Bergomensis, ordinis fratrum Eremitarum D. Augustini, qui in supplemento chronicorum mundi, *à Troianis Æneæ sociis primùm extructam Sequanorum Metropolim Vesontionem* testatus est: Ex quibus coniicere quiuis potest Bisontinos nostros primos cœpisse inter Gallos,

----migrare vetusto
De nemore, & proauis habitatas linquere syluas,

Ædifica

Ædificare domos, laribus coniungere nostris
Tectum aliud, tutos vicino limine somnos
Vt collata daret fiducia; protegere armis
Lapsum, aut ingenti nutantem vulnere ciuem,
Communi dare signa tubâ, defendier iisdem
Turribus, atque vnâ portarum claue teneri.

VESONTIO ET BISONTIUM à Bisonte dicta.

CAPVT XI.

VT conditoris, sic nominis Vesontionis perdifficilis inuestigatio: Nonnulli Græcum nomen βῆσσ@: quod Homero *Vallem* significat, cum Ionum nomine coniungunt, quasi Vesontio dicta sit, *Ionum vallis:* Volunt alij *Vesum* Celticâ linguâ, virum insignem significare, quod nominibus Principum Celtarum *Segouesi*, & *Bellouesi* filiorum *Ambigati* Regis confirmant, ab eóque Vesontionem appellant, quasi à viro insigni Ionico constructam Ciuitatem. Quidam *Bisuntium* dictum existimant, quasi *Bisvndium*, quòd bis à Dubis vndâ alluatur, alij aliâ ratione sentiunt. Nos antiquam auorum nostrorum sententiam sequimur, qui à *Bisonte*, seu *Vesonte* ferâ inibi captâ, Bisontium, & Vesontionem deriuant, vt obseruauimus in vetustissimis manuscriptis codicibus Ecclesiæ Metro-

politanæ,quos *Legendarios* vocat,*In inuentione SS.Ferreoli & Ferrucij* 5. *Septemb.* vbi de Ciuitatis nomine habes hæc verba: *Opinione quoque pristinâ veterum habitatorum memoriæ iuniorum redditur, vnde Bisuntica appellatur; Eo namque tempore, quo restaurabatur, syluester adhuc locus cùm esset, Vison ibi fera reperta fuit, & inde vocabulum perenne est sortita, id est Bisuntica B, pro V, littera (sicut earum est affinitas) posita.*

Quod ad Bisontij etymon spectat, asseruo in reliquâ antiquâ supellectile argenteum Bisontem incusum, & cauum Vesontione effossum, quem veteres pro Ciuitatis hieroglyphico, Ægyptiorum more expressisse vero simile duxerim. Hîc eum in ære insculpi curaui.

Et quidem dari Bisontes in rerum naturâ non est dubium, de quibus sic Oppianus libr. 2. de Venatione:

Ἔστι

Ἔστιν ἀμαιμάκετον φονίοις ταύροισι γένεθλον,
Βιστονίδος Θρῄκης, ἀτὰρ ἔλλαχον εἴδεα τοῖα.
Αὐχέσι παλέεσσι, καὶ ἀμφ' ἀπαλοῖσι γενείοις:
Ξανθοκόμοι, βλοσυροὶ, θηρῶν μεδέοντε λέοντες.
Χαλκείοις γναμπτοῖσιν ἐπείκελοι ἀγκίστροισι:
Νύσσουσι συγερῶν κεράων ἐπικάρσιον αἰχμὴν:
Τοὺς καλέουσι Βίσωνας, ἐπεὶ πάτρης τελέθουσι
Φρικαλέην χαίτην μὲν ἐπωμαδὸν αἰθύσσουσιν
Οἷά τε, λαχνήεντες ἀριπρεπὲς εἶδος ἔχουσι
Ὀξεῖαι, κεράων δὲ συνεγγλωχῖνες ἀκωκαὶ
Ἀλλ' οὐχ ὡς ἑτέροισιν ἐναντίον ἀλλήλοισιν
Ὕψια δ' εἰσορόωντα πρὸς αἰθέρα φοίνια κέντρα.

Quos verſus ita Latinè reddidit Ioan. Bodinus:

Eſt aliud vaſtum membris, & ſanguine gaudens
Taurorum genus: hi nomen gentile ferentes
Biſtoniæ latos populantur Biſtones agros
Extremâ Thracum regione, figura decora,
Pendentes ceruice iubas palearibus, atque
Nodoſis quaſſant humeris, capitique ſuperbo,
Non ſecus ac freti magnâ virtute leones
Effera colla iubis feriunt ceruicis honorem;
Cornuáque effulgent ignitâ cuſpide acuta,
Aureus vt fuluo mucrone reflectitur hamus;
Non tamen hæc apices ſummos in ſeipſa retorquent
Vt reliquis, verùm reſupina feruntur in aſtra.

Hos Plinius lib. 8. cap.15. in Scythia, & Germania naſci perhibet. Solinus in Polihyſtore cap.23; *In hoc tractu ſanè, & in omni Septentrionali plagâ Biſontes frequentiſſimi, qui bubus feris ſimiles ſunt, ſetoſi colla,*

iubas horridi, vltrà Tauros pernicitate vigentes, capti assuescere manu nequeunt. Erasmus Stella lib. de origine Brussorum: *In Brußia etiam Bisontes sunt, sed non admodum multi nostro sæculo, tauris omnino adsimiles, & iubas habentes proximè cornua.* Munsterus Cosmogr. vniuersal. libr. 4. (ne quis in hoc fortè decipiatur) pro Bisonte malè *Rangiferum* describit, & pingit, de quo Gesnerus lib. de quadrupedibus. In eodem errore est P. Gillius, qui in Ælianum suum apud Cæsarem lib. 6. de bell. Gall. *Bisontem* explicat, vbi *Rangiferum* Cæsar optimè describit; Et malè pro boue Bisontem reposuit *Hotomanus*; peius pro Bisonte Rangiferum descripsit in eodem Cæsare. Errauit quoque *Ioannes Pinicianus*, dum dixit Bisontem vnicum habere cornu in mediâ fronte. Hîc expressum animal, corpore boui simile est, iubatúmque vt equus, qualem Plinius, & alij describunt Bisontem; cornibus capræ syluestris, qualia Oppianum intelligere dicit Gesnerus in *Bisonte*, seu meliùs (vt in Alberti textu corrigit) *Vesonte*, à quo Bisontij, & Vesontionis nomen: vnde incolæ dicti *Vesontes* pro *Bisontes* in Notitiâ vtriusque Imperij, propter affinitatem literarum B, & V, apud veteres, vt ex marmorum inscriptionibus colligere est, in Orthographiâ Aldi Manutij, & eius comment. in libr. Hirtij de bello Hispaniensi. Verùm

Prostratum vastâ Nemees in valle Leonem
Nobile, & Herculeum fama canebat opus:

Sed multò insignior fuit Troianorum præda, cùm

Pausanias

Pausanias in Phocicis Vesontis venationem explicans dicat : οὗτοι οἱ βίσωνες χαλεπώτατοι θηρίων εἰσὶν ἁλίσκεσθαι ζῶντες, καὶ δίκτυα οὐκ ἂν οὕτω γένοιτο ἰσχυρὰ τῇ ἐμβολῇ : *Bisontes belluarum omnium viui difficillimè capiuntur ; nulla enim sunt adeò valida plagæ, quæ irruentis feræ impetum sustineant.* Hinc Martialis lib.5. de *Carpophoro* Domitiani Imperatoris familiari, cuius in conficiendis feris dexteritatem extollit :

Illi cessit atrox Bubalus, atque Bison.

Exhibebantur enim, vt ex Xiphilino in Seuero notissimum est, Bisontes in publicis spectaculis; βοῶν τι τοῦτο εἶδος (inquit) βαρβαρικὸν τὸ γένος καὶ τὴν ὄψιν: *quod genus est boum patriâ, & aspectu barbarũ.* Modum illos capiendi ex Pausania loc. cit. placet subiicere: Ἐπειδὰν χωρίον οἱ ἀγρεύοντες πρανὲς εὕρωσι καθῆκον ἐς κοιλότητα, πρῶτα μὲν φράγματι ἰσχυρῷ πέριξ ὀχυρώσαντο. Δεύτερον δὲ τὸ κάταντες καὶ τὸ περὶ τῷ πέρατι ὁμαλὸν αὐτοῦ νεοδάρτοις βύρσαις κατεστόρεσαν. ἢν δὲ ἀποροῦντες τύχωσι βυρσῶν, τότε καὶ τὰ αὖα τῶν δερμάτων ὑπὸ ἐλαίου σφίσιν ὀλισθηρὰ ποιεῖται. τὸ δὲ ἐντεῦθεν οἱ μάλιστα ἱππεύειν ἀγαθοὶ συνελαύνουσιν ἐς τὸ εἰρημένον χωρίον τοὺς βίσωνας· οἱ δὲ εὐθὺς ἐν ταῖς πρώταις τῶν βυρσῶν ὀλισθόντες, κατὰ τοῦ πρανοῦς κυλίνδονται ἕως κατενεχθῶσιν ἐς τὸ ὁμαλὸν, ἐρριμμένοι δὲ ἐνταῦθα ἠμέλληνται κατ᾽ ἀρχάς· τετάρτῃ δὲ ἢ πέμπτῃ μάλιστα ἡμέρᾳ τῶν μὲν ἤδη τοῦ θυμοῦ τὸ πολὺ, ὁ λιμὸς ἀφαιρεῖ καὶ ἡ ταλαιπωρία. οἱ δὲ σφίσιν οἷς τέχνη τιθασσεύειν προσφέρουσιν ἔτι κειμένοις πίτυος τῆς ἡμέρου καρπὸν πρὶν ἐκλέξαντες ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐλύτρων. ἑτέρας δὲ οὐκ ἂν τροφῆς τὸ παραυτίκα ἅψαιτο τὰ θηρία. τέλος δὲ διαλαβόντες δεσμοῖς ἄγουσι, καὶ οὕτω μὲν, τρόπον αἱροῦσι τὸν εἰρημένον:

ρημένον: *Supinum deligũt locum, & in conuallem decliuem, cum præualido septo vndique muniunt, cliuum denique recentibus boum coriis insternunt; si recentium non suppeditarit copia, arida aspersione olei lubricant. Ibi in equis exercitatißimi homines, Bisontes intrà illum ambitum agunt, qui per vncta coria delapsi in præceps ad imam vsque planitiem deuoluuntur; illic ad quartum, aut quintum ad summum diem neglecti relinquuntur, tum lassitudine, & fame debilitati, cadentibus iam animis facilè conficiuntur, sunt qui ad eos mansuefaciendos artem adhibeant, & iacentibus adhuc pineæ nucis nucleos detractis inuolucris apponant, alium enim cibum nullum bellua tunc appeteret, postremò vinculis constrictos abducunt: & ad hunc Bisontes modum capiuntur.* Ingeniosa sanè immanes belluas venandi ratio, quá vsos Troianos vix puto, sed vi, & armorum ope Bisontem debellasse.

Quod si quemuis ciuium pudeat à ferarum omnium fortissimo Bisonte, Ciuitatem suam nomen mutuatam esse, sciat vrbem olim nobilissimam ab omnium animalium abiectissimo (*sue* scilicet) denominatam, Virgilio teste Æneid. 3.

Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cùm tibi sollicito secreti ad numinis aram
Littoreis ingens inuenta sub Ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi circum vbera nati,
Hic locus vrbis erit, requies ea certa laborum.

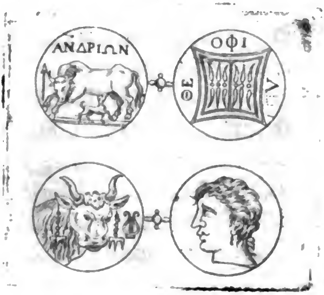
Sciat ab eodem spurcissimo sue, *Mediolano* datum nomen à Brenno nostrorum duce, teste Gotfrido Viter

Viterbiensi in Pantheo; & Claudiano de nuptiis Honorij & Mariæ:

----ad mœnia Gallis

Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem:

Intelligat is Bisontis animalis nobilissimi caput ex ære fabricatum à Dropione Deontis filio Pœoniorum Rege Delphos ciuitatem, ad Apollinis oraculum olim pro magno dono missum (vt autor est Pausanias loc.cit.) illíque Bisontis æneo capiti ex aduerso positam ab Andriis Andreo suæ gentis autori statuam loricam indutam, & suprà loricam chlamydem, vt populis ex omnibus mundi partibus eò confluentibus indicarent non nisi à Marte, aut bellicosa eius progenie animosissimum omnium quadrupedum Bisontem posse debellari. Signatos ab ipsis Andriis Græciæ populis Bisonte nummos (fortè in tam pretiosi muneris gratiam) ex nostro ærario hic addimus, vt eorum quæ de Bisonte retulimus veritas, & antiquitas penitus confirmetur.

VARIA VESONTIONIS & *Bisontinorum apud authores nomina; & quare dicta Chrysopolis.*

CAPVT XII.

TANTA est apud authores nominis Vesontionis confusio, vt vix alterius Ciuitatis nomen reperias magis immutatum. *Bysantiam*, & *Bysantium Burgundiæ oppidum* perperàm vocat Bonfinius rerum Hungar. dec.1. lib. 4. & dec.2. lib.2. Iulius Cæsar lib. 1. de bello Gallico *Vesontionem* nominat, necnon Seneca, & Tullius Tyro in notis veterum: Olahus Metropolita Strigoniensis, Attilæ sui cap.4. *Besontionem*: Antoninus Augustus in itinerario, vno in loco satis benè *Visontionem*, (quem sequutus est Rhenanus lib. 2. rer. Germanic.) deprauatè in alio *Vesentionem*; Corruptè Iulianus in epistolis Βικεντίωνα; & Ammianus Marcellinus lib. 20. *Besantionem*, qui non malè lib.15. *Sequanos Bisontios*, & *Visontios*, & lib.16. *Vesontium* dixerat: Benè post Imperatorem Iulium Xiphilinus in Nerone Βεσοντίωνα; interpres eius Blancus *Vesontionem*: Dion Cassius lib. 38. οὐεσοντίωνα: Honterus lib. 2. Cosmogr. rudim. *Visontion*, carminis gratia; Vadianus in Galliæ descriptione quondam *Visontium*, hodie *Bizantium* vocatam dicit Ciuitatem. Ptolemæus lib.7.

lib. 7. cap.9. ὐισόντιον appellat; ſed mendum fortaſſis apud eum, dum oppidum quoddam apud Peleudonas in Hiſpania Tarraconenſi ὐισόντιον etiam vocat, quod Latinis *Viſeum* dici ſcribit Villanouanus, nunc *Viſeo*: Hoc multis paraſangis à Viſontio Ptolemæi diſtare docet Gaſpar Varrerius in Chorographia; & Andreas Baccius lib.de Balneis, *vicum aquarium* ab Antonino vocari ait. Rectius ſanè apud Ptolemæum legeretur ὐίσειον, Latinè *Viſeum*, pro oppido illo Hiſpaniæ, quàm ὐισόντιον, quod noſtræ Ciuitati conuenit.

Hæc nominum diuerſitas, varietatem quoque nominis ciuium effecit, quos *Veſontios*, *Veſontes*, *Veſontienſes*, *Veſontinos*, *Veſonticos*, *Viſocenſes*, *Veſontiônes*, *Biſontinos*, *Viſòntios*, *Biſontios*, ac aliter etiam dictos inuenies antiquioribus; Poſteriorum verò ſæculorum ſcriptoribus ferè *Biſuntini* dicuntur, O, in V, literam affinem mutato, ſic & ciuitas ipſa *Biſuntium*.

Libellus autem, qui ſub Prouinciarum nomine circumfertur in Prouincia Sequanorum ſic habet: *Metropolis Ciuitas Chryſpolinorum, hoc eſt Veſontiônum*; meliùs legas *Chryſopolitanorum*; Veſontio enim *Chryſopolis* olim dicta fuit. Guntherus Ligurinus lib.5. *Chryſopolim placidam* vocat; & ita nominatur à *Gaufrido Abbate Altætumbæ* apud Surium, in vita S.Petri Archiepiſcopi Tarentaſij; necnon à Ioanne Sareſberienſi Epiſcopo Carnotenſi epiſt. 234. *Chryſopolim* veniſſe dicitur *S. Bernardus* lib. 2. eius vitæ cap. 5. ab authore æquali. Antiquior Ioannes VIII.

Rom. Pont. epist.241. data anno 880. Indict. 13. meminit *Theodorici S. Chrysopolitanæ sedis Archiepiscopi*; itémque epist. 245. eodem anno data, & alij multi codices, & diplomata, quæ parte 2. citabuntur, aureæ ciuitatis, siue *Chrysopoleos* meminerunt. Quare autem sic dicta fuerit, rationes aliquot addo ex coniectura.

Prima est ob pulchritudinem, & situs amœnitatem, fortè à SS. Ferreolo & Ferrucio Atheniensibus sic nominatam fuisse; quòd vix credo, cùm parum probabile sit homines mundo mortuos, & qui vigẽtibus Vesontione persecutionibus abderẽt sese in cryptis, & locis subterraneis, Vesontioni *Chrysopolis* nomen indere, aut voluisse, aut potuisse. Sed pulchra quandoque priscis *aurea* dicuntur; ita Virgilio Æneid. 10. *Venus aurea* dicta; sic Senecæ in Hercule furente, *aureæ Persei stellæ*: Diodoro lib.1. cap.11. *aurea templa*, pro pulchris, & magnificis. Forsitan & Chrysopolis nomen ideò in formosas olim mulieres transiit. Lapis Romæ:

1121.8.

D. ◆ M.
CHRYSOPOLIDI.
T. ◆ COC◆CEIVS
SALVIVS. ◆ FILIAE.
SVAE. ◆ FECIT.

alter

alter in Hiſpania:

D. M.

VICTORINÆ.

FIL. ANN. XX.

CHRYSOPOLIS.

MATER.

Secunda ratio eſſe poteſt, quòd aurum in eius territorio effoderetur: Nam aurum apud Celtas erui ſcribit Athenæus, quorum iam Següini Regis æuo Metropolis erat Veſontio, regni totius ærarium, & veluti Saturni ædes. Hoc modo fuiſſe nominatas *Chryſopolim Bithyniæ*, & *Chryſopolim Ciliciæ* refert Georgius Agricola lib. 1. de veterib. & nouis metallis, his verbis: *Ex auro etiam nomen reperit Chryſopolis Ciliciæ, de quâ Polyhyſtor Græcus ſcripſit, & altera Chryſopolis Bithyniæ propè Chalcedonem, quæ ſic dicta, quòd Perſæ cùm Bithyniam imperio tenerent, aurum ex vectigalibus ciuitatum ibi reponerent, vt autor eſt Dionyſius Byzantius.*

Tertia ſit, ſi placet, à *Galla Patriciâ*, aut ab *Helena* matre Conſtantini Magni, quæ Veſontionem celebrem facere in animo habebat, ex Byzantio nomen illud fuiſſe inuectum, à quo non longè abeſt *Chryſopolis* vna, à Sequanis Brenni ſociis, & Comontorio Rege, cum Byſantio Biſontinorum noſtrorum coloniâ, condita.

Quarta denique, propterea quòd ad radices Cælij montis nostri,

Stat sacer edomitis gentibus arcus ouans, quem auratum fuisse constans est fama (vnde *auream portam* prisci vocitabãt ciues) vt & antiquas Ciuitatis portas, eam maximè, quæ in editiori Cœlij montis vertice olim constituta, nunc occlusa, *porta de Varesco* vocabatur. Ita apud P. Gyllium legimus, *in Bosphoro Thracio vicum esse Chrysoceramum dictum, quòd in eo sit templum deauratis tegulis tectum.*

CAPVT XIII.

VETERVM BISONTINOrum vana Numina: Columnæ quatuor: Pantheon: Idolium: vetera sigilla.

VT statim ab initio rem arduam, & intricatam explicem; Quales Dij veterum Gallorum, tales fuêre Bisontinorum. Lactantius, Lucanus, & Minutius Felix *Esum* siue *Hesum*, *Teutatem*, & *Taranem* Deos Gallorum fuisse referunt; addit Ausonius in professoribus Burdigalensibus *Belenum* Deum, pro quo Tertulliani vulgati codices, in Apologet. *Tibilenem* malè habent. Tres priores Deos Martem, Mercurium, & Iouem; quartum Apollinem doctiores interpretantur cum Cæsare lib. 6.

lib. 6. *Natio est omnium Gallorum* (inquit) *admodum dedita religionibus, atque ob eam causam, qui sunt affecti grauioribus morbis, quique in prœliis, periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vouent, administrisque ad ea sacrificia Druydibus vtuntur; quòd pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur, publicéque eiusdem generis habent instituta sacrificia: alij immani magnitudine simulachra habent, quorum contexta viminibus membra viuis hominibus complent, quibus succensis circumacti flammâ exanimantur homines; supplicia eorum, qui in furto, aut latrocinio, aut aliquâ noxâ sint comprehensi, gratiora Dijs immortalibus esse arbitrantur; sed cùm eius generis copia defecit, etiam ad innocentium supplicia descendunt. Deum maximè Mercurium colunt, huius sunt plurima simulachra, hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum, atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ, mercaturásque habere vim maximam arbitrantur: Post hunc Apollinem, & Martem, & Iouem, & Mineruam. De his eamdem ferè quam cæteræ gentes habent opinionem, Apollinem morbos depellere, Mineruam operum, atque artificiorum initia tradere; Iouem Imperium cœlestium tenere; Martem bella regere; huic cùm prœlio dimicare constituerunt, ea quæ bello ceperunt, plerúmque deuouent, quæ superauerint animalia capta, immolant, reliquásque res in vnum locum conferunt.*

De Gallorum Diis plura Nicolaus Serarius, Societatis IESV in S. Kiliano cap. 14. Philippus Cluuerius antiquæ Germaniæ lib. 1. cap. 26. & Sebastianus

nus Rolliardus initio historiæ Ecclesiæ Carnotensis Gallicè cōscriptæ, sed hic valdè dubia, & cōtrà Cæsaris, Pliniiq; mentem, nullis, aut obscuris autoribus.

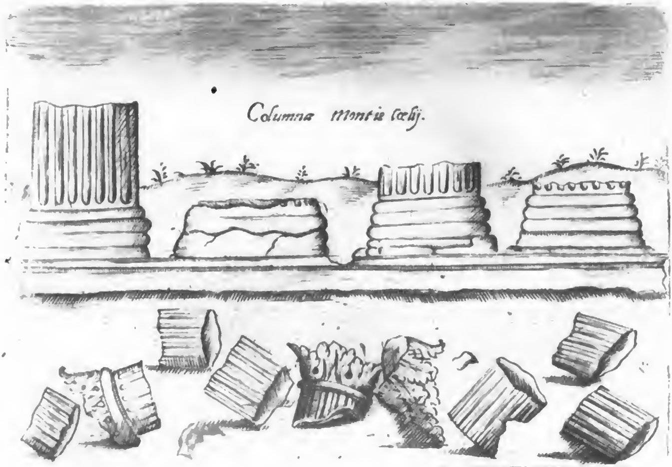
Sacrorum studiosi Bisontini, Deorúmque suorum cultores maximi, in edito iugo *Montis Cælij* suæ Ciuitatis, quem nunc *Stephanium* vocant, quatuor Diis suis locum cum quatuor columnis olim consecrarunt, quem vulgus in hanc vsque diem (quòd ibi præcipui Dij colerentur) *Pantheon* appellauit: Cum D. Paulo 1. Corinth. epist. 8. εἰδωλεῖον non ineptè vocaueris, hoc est, *Idolorum delubrum*, quo nomine vtitur Prudentius in Apotheosi:

Et quis in Idolio recubans inter sacra mille,
Ridiculósque Deos venerans sale, cespite, thure.

Exstant adhuc hodie omnium subiectæ oculis columnæ illæ, non regij alicuius palatij reliquiæ, sed antiquæ Deorum sedes (de quibus plura part. 2. in *S. Lino*) dirutæ tamen, vt hîc vides, quæ ex multis lapidibus striatis erant constitutæ, indubitata antiquissimæ nostræ Ciuitatis testimonia, longè quippè ante Romanorum in Gallias aduentum Diis illis quatuor erectæ; de quibus (Bisontini mei) idem mihi liceat effari, quod de statuis ad Romanos Prudentius 1. contrà Symmachum:

Marmora tabenti respergine tincta lauate,
O proceres, liceat statuas consistere puras
Artificum magnorum opera, hæc pulcherrima nostræ
Ornamenta cluant patriæ, nec decolor vsus
In vitium versæ monimenta coinquinet artis.

Deorum

Deorum ſtatuæ in columnarum faſtigiis erant collocatæ, quas adductis victimis per vates ſuos ſacra facientes, ſummo cultu venerabantur ciues noſtri. Sed ſtatuarum omnium, quod ſciam, periere fragmenta: vnicum mihi ſupereſt Bacchi, vel Apollinis caput lapideum, ſparſis crinibus radiatum;

(Nam decet intonſus crinis vtrumque Deum)

illi planè ſimile, quod exſtat in auerſa parte numiſmatis L. Plautij apud nummographos, quod non temerè ſuſpicer veteris Idoli fragmentum.

Ararum nulla ſuperſunt veſtigia, fortè quia (vt Feſtus) priſcis illis temporibus, menſæ in ſacris, ara-

rum vicem obtinebant, aut certè cespites virides; minori enim, quàm posteà apparatu Dij tunc colebantur; Virgil. Æneid. 12. ----*parabant,*

In medióque focos, & Diis communibus aras
Gramineas.

Iuuenalis. Saty. 10.

Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, & nullo violatus Iuppiter auro;
Illa domi natas, nostráque ex arbore mensas
Tempora viderunt, hos lignum stabat in vsus,
Annosam si fortè nucem deiecerat Eurus.

Antiquissimum Vesontionis sigillũ, (quod seruatur in Archiuo Ciuitatis,) priscas illas quatuor Idolij columnas sequaci ceræ impressum demonstrabat, vt hîc vides, quod posteà immutatum Aquilam alis expansis retulit, additis duabus columnis tantùm, vti moneta Ciuitatis aurea, & argentea notata conspicitur, quam ex altera parte *Carolus V.* Imp. vultu suo voluit insigniri.

DRVI

DRVIDES BISONTINOrum ſacerdotes; eorum religio ab Imperatore Claudio abolita.

CAPVT XIV.

VT Druides Gallorum omnium, ſic Biſontinorum quoque fuêre Sacerdotes, de quorum inſtitutis & Religione ſic Cæſar lib. 6. *Illi* (Druides) *rebus diuinis interſunt, ſacrificia publica, ac priuata procurant, Religiones interpretantur; Ad hos magnus adoleſcentium numerus diſciplinæ causâ concurrit; magnóque iij ſunt apud eos honore; nam ferè de omnibus controuerſiis publicis, priuatiſque conſtituunt; & ſi quod eſt admiſſum facinus, ſi cædes facta, ſi de hæreditate, de finibus controuerſia eſt, iidem diſcernunt, præmia, pœnáſque conſtituunt; ſi quis aut priuatus, aut populus eorum decreto non ſtetit, ſacrificiis interdicunt; hæc pœna eſt apud eos grauiſſima: Quibus ita eſt interdictum, iij numero impiorum, ac ſceleratorum habentur, ab iis omnes decedunt, aditum eorum, ſermonémque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque iis petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. His autem omnibus Druidibus præeſt vnus, qui ſummã inter eos habet autoritatem; Hoc mortuo, ſi quis ex reliquis excellit dignitate, ſuccedit; at ſi ſunt plures pares ſuffragio*

Druidum adlegitur; nonnunquam etiam de principatu armis contendunt. Ii certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco consecrato; huc omnes vndique, qui controuersias habent, conueniunt, eorúmque iudiciis, decretísque parent. Disciplina in Britanniâ reperta, atque inde ad Galliam translata existimatur. Et nunc qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illò, discendi causâ proficiscuntur. Druides à bello abesse consueuerunt, neque tributa vnà cum reliquis pendunt; Militiæ vacationem, omniúmque rerum habent immunitatem: Tantis excitati præmiis, & suâ sponte multi in disciplinam conueniunt, & à propinquis parentibúsque mittuntur: magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicenos in disciplinâ permanent, neque fas esse existimant ea literis mandare, cum in reliquis ferè rebus publicis, priuatísque rationibus Græcis literis vtantur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur, quòd neque in vulgus disciplinam efferri velint, neque eos qui discunt literis confisos minus memoriæ studere, quod ferè plerisque accidit, vt præsidio literarum diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant. In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab iis post mortem transire ad alios; atque hoc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus, atque eorum motu, de mundi, ac terrarum magnitudine, de rerum naturâ, de Deorum immortalium vi, ac potestate disputant, & iuuentuti tradunt. Hæc Cæsar. Degebant autem nostri Druides (vt fama est) in monte Iouis Bisontino, vbi

Ad

Ad viscum Druidæ, Druidæ cantare solebant:

Frequens enim ibi consita tunc erat quercus, vnde illis nomen, quòd ipsam & eius viscum magno in honore haberent. Plinius lib. 16. cap. vltimo: *Nihil habent Druides (ita Galli suos appellant magos) visco, & arbore, in qua gignatur (si modo sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec vlla sacra sine eâ fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græcâ possint Druidæ videri. Enimuerò quidquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signúmque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur, & ante omnia sextâ lunâ, quæ principia mensium, annorumque his facit, & sæculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia, omnia sanantem appellantes suo vocabulo; sacrificiis epulisque ritè sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur: Sacerdos candidâ veste cultus arborem scandit, falce aureâ demetit, candido id excipitur sago, tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his, quibus dederit; fœcunditatem eo poto dari cuique animali sterili arbitrantur, contráque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerumque religio est.*

Impium hoc Magorum genus, diuerso genere victimarum Diis suis sacra faciebat, humanarũ etiam maximè Marti, vt ex Cæsare retulimus. Quæ dira consuetudo Romanis occasionem dedit crudelem superstitionem damnandi. Claudius enim Im-

perator ritus eorum penitus ſuſtulit. Plinius lib. 30. cap. 1. *Cneo Cornelio Lentulo, & P. Licinio Craſſo Coſſ. Senatuſconſultum factum eſt, ne homo immolaretur, palámque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata. Gallias vtique poſſedit, & quidem ad noſtram memoriam: Namque Tiberij Cæſaris Principatus ſuſtulit Druidas eorum.* Claudium intelligit, qui *Tiberius* etiam dicebatur, de quo Suetonius: *Druidarum religionem apud Gallos diræ immanitatis, & tantùm ciuibus ſub Auguſto interdictam penitus aboleuit.* Seneca in ludo de Claudij morte: *Druidarum perfidæ gentis Gallicæ illius immanem religionem prorſus exſtirpauit.* Sed, quî Druidas Tiberius Claudius ſuſtulerit, intellectu difficile videtur, quãdoquidem eorum ſub Vitellio meminit Corn. Tacitus in libris annalium, & Lampridius in Alexandro, necnon Vopiſcus in Aureliano; niſi (vt monuit Pithœus in aduerſar.) ſolum ritum illum deteſtabilem, humanas hoſtias immolandi ſublatum intelligamus, non autem vniuerſam Druidarum gentem.

Quicquid ſit, prohibitis veterum Gallorum ſacris, Romani ſuæ religionis ritum Biſontinos docuêre; Hi templa Diis tam multa ſubitò conſtruxêre, vt breui tota plena numinibus fuerit Veſontio, poſtquam more Romano cœperunt

------portis, domibus, thermis, ſtabulis, ſoleatis,
Adſignare ſuos genios, pérque omnia membra
Vrbis, pérque domos geniorum millia multa
Fingere.

VETE

VETERVM LOCORVM, DIIS & Deabus apud Bisontinos olim consecratorum, Sequanica nomina cum Romanis collata.

CAPVT XV.

BISONTINORVM antiqua Religio à Romanis mutuata nulla ratione meliùs comprobari poteſt, quàm per denominationes locorũ, qui Diis olim erant conſecrati, nunc nihil, aut parum immutatas, tum per effoſſum in locis illis ſacris

Conciſum argentum in titulos, faciéſque minutas;
Denique ex veteribus templorum veſtigiis.

Huiuſmodi locorum in Ciuitate nomina ſunt.

ROMANA.	*SEQVANICA.*
Mons Cœlius, poſtea Stephanius.	*Le mõt S. Eſtiẽne.*
Sacra ſepta.	*Les clos.*
Campus Martius.	*Le Champ-Mars.*
Charitum Mons.	*Charmont.*
Collis Romæ.	*Romchau.*
Campus Carnæ.	*Champ-Carno.*
Vicus Caſtoris.	*Rüe de Chaſteur.*
Vicus Rheæ.	*La Rhee.*
Vicus Luæ.	*Rue de la Lüe.*

Vicus

Vicus Veneris.	*Rue de Veñie.*

EXTRA CIVITATEM.

Mons Iouis.	*Mont-Ioüot.*
Mons Mercurij.	*Mercuro.*
Mons Termini.	*Montermo.*
Mons Delij.	*Mant-Delie.*
Collis Marini,ſiue Neptuni.	*Charmarin.*
Campus Bacchi.	*Champ-Vacho.*
Cāp⁹ Dei Fabri,ſiue Vulcani.	*Champ-forgeron.*
Campi Veſtæ.	*Champs de la Veſte.*
Mons Brigillæ.	*Mont de Brigille.*
Portus Iani.	*Port-Ioan.*
Campus Iſis.	*Chal' Eſe.*
Campi Eleuſini.	*Chal' Eſeule.*
Collis vel campus Muſarum.	*Chamuſe.*
Campi Pales vel Mineruæ.	*Pallante.*
Collis Dianæ.	*Chau-Dane.*
Collis Lucinæ.	*Challuc.*
Prata Pandæ, vel Pandoræ.	*Prels de Pandor.*
Mons Roſarum.	*Roſemont.*

Ad quarum vocum faciliorem intellectum, obſeruandum eſt (quod iam docuimus in Dædalmatis noſtris, quæ quia typographicis mendis ſcatent breui correctiora reddemus, & auctiora) *Chau* vetus Celticum verbum fuiſſe pro colle, vt *Champ*, pro Campo; pauca enim reperiuntur vocabula Gallica à Latinis orta incipientia à *C*, ſequente vocali *A*, vel *O*, quæ non habeant *H*, poſt *C*. Sic carduus, *chardō*; carmen,

carmen, *charme*; Castellum, *Chasteau*; caput, *chef*; cancer, *chancre*; carrus, *chariot*; carbo, *charbon*; caro, *chair*; canis, *chien*, & sexcenta alia. Atque vt Latini sæpe *O*, in *Au*, mutarunt, vt *olla*, in *aula*; *oricula* in *auricula*, &c. sic veteres Celtæ pro colle, *Chau*; pro colle Dianæ, *Chaudiane*; pro colle, vel campo Musarum, *Chamuse*; pro Castore, *Chasteur*, &c. reddiderunt.

MONS COELIVS: CAPITOlium: Forum: Sacra septa: Templa: Pauimenta: Gemmæ: Nummi varij.

CAPVT XVI.

MONS Stephanius noster (Cæsari lib. 1. vbi Vesontionem describit, *mons magnâ altitudine, spatium non amplius pedum sexcentorum continens, cuius radices ex vtráque parte ripæ fluminis contingunt, quem murus circumdatus arcem efficit, & cum oppido coniungit:* Iuliano verò in epistolâ ad Maximum Philosophum, *Rupes excelsa, ipsis propemodum auibus inaccessa, nisi quà flumen ambiens, tanquam littora quædam habet proiecta*) Cœlius olim dictus fuit, ex fidis, nec popularibus manuscriptis, ad imitationem Romæ Cœlij, qui aut à Cœlio Vibeno Duce Tusco, aut à Cœlio Saturni patre no-

men acceperat. In eius faſtigio viridi gramine, & ſuaueolentibus herbulis coronato, ad veterem portam *de Vareſco* ſiuè (vt eſt in veteri rituali S. Stephani) *Portam Varaſconorum*, nunc occluſam

------concaua pulſu

Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.

In imo verò Capitolium olim conſtitutum. Sic probatiſſimus manuſcriptus liber, quo vtor, de D. Maximino Archiepiſcopo Biſontino: *videns* (S. Maximinus) *Baſilicam non poſſe capere Chriſtianorũ multitudinẽ tam ingentem, quandam domum in foro Ciuitatis iuxta Capitolium conſecrauit in honore S. Ioannis Baptiſtæ:* quod templum etiam nunc in radice montis Cœlij, *in Platea Quintinia* conſtitutum eſt.

Quod ad Sacra ſepta attinet, in iis quotidie veterum templorum ruinæ deteguntur, quæ priſci exornabant *------Græcis, longéque petitis*

Marmoribus,

vt fragmenta diuerſicoloria, & columnæ variæ è marmore (quas *fuſos lapides* vulgus vocat) abundè teſtantur; *------varias ibi picta per artes*

Gaudet humus,

teſſellis diuerſa emblemata effingentibus adeò prægnans, vt vix locum offendas, quem olim ſacrum fuiſſe leuis ſit ſuſpicio, in quo integra pauimenta non detegas calculis, & omne genus coloribus aptata, qui quidem, & florum, & vaſorum, & animalium effigies imitantur. *Muſiuum opus*, & *Muſiuarios artifices*, vocant recentiores.

Iulium

Iulium Cæſarem huiuſmodi pauimentis Veſontionem primum ditaſſe arbitror, quem in expeditionibus teſſellata, & ſectilia pauimenta circumtuliſſe Suetonius annotauit.

Gemmas ſignatorias habeo quamplurimas, in ſeptis erutas, & ſacris collibus, quibus Deorum, Dearúmque, & aliquot Imperatorũ inſculptæ ſunt effigies.

Denique quiſquis ille ſit in Europâ veteris monetæ ſpectator, *Is ipſe tantùm non habet,*

----Argenteorum Ænigmatum,

quàm multi effoſſi à priſcis illis ſæculis Veſontione Cæſarum nummi, optimæ, & antiquiſſimæ notæ, ex quibus ærarium hiſtoricum penè completum habeo, iiſque non ad exemplar Archetyporum fuſis, & adulteratis, pigmentíque, aut aquæ fortis attritu vetuſtatem ementientibus, ſed legitimis, & verè antiquis, aureis, æreis, argenteis, de quibus omnibus in genere Claudius Chiffletius Patruus meus lib. de antiq. numiſmate nondum edito.

Sed denarij Romani veteres viticolis noſtris perſæpè occurrunt, in quibus nulla eſt inſcriptio Conſulis, aut alterius dignitatis, ſed tantùm in anticâ parte caput Romæ galeatum, cum notâ X; in poſticâ verò bigæ, quadrigæ, gemini fratres, aquila, lupa,&c.abſque vllâ epigraphâ, præterquam ROMA: Similes ad incertam familiam referunt Fuluius Vrſinus, & Gorlæus: Ego verò puto illos eſſe omnium antiquiſſimos, & Romæ ſignatos, longè ante deſi-

gnatum à Plinio tempus, cùm nondum tanta esset cura autoribus nominis publicandi, tantúmque cuderentur in gratiam Vrbis Romæ, non alterius dignitatis.

Consularium porrò nonnulli serrati sunt circâ oras, quos viri docti ita exasperatos putant, vt facilius falsariorum fraus agnosci posset. Incidi tamen nuper in *Scipionis Asiagetis* nummum serratum, qui & subæratus erat; adeò frequens, & antiqua, imò perpetua fuit artificum malitia. Occurrunt etiam nummi argentei, *Vmbini* Tullio dicti in orat. pro Fonteio, quod in iis nota capitis in medio extuberet, ad similitudinem Vmbonis, qui est scuti pars media, & protuberans; *Incusos* recentiores vocant, quasi *intus cusos*; malleo enim super formâ, siue typo concauo percussi ita signabantur, vt pars, quæ à supposito typo excauato figuram acciperet, conuexa esset; altera verò quæ percuteretur, cedente lamina, conuexæ similis notâ fieret, sed concaua. Plerosque tales exhibuit Gorlæus in thesauro Numismatum.

Sed vnde tot, & tam variis reperti locis nummi? spargebant illos in ludis, in sacris, aliquádo deponebant in templis, & verò etiam offerebant in poculis, quæ, quia vetustate rubiginem contrahebant, *Pocula adorandæ rubiginis* vocauit Iuuenalis Saty. 13. cuiusmodi in Chrysopoli nostra effossum seruo, cuius figuram habebis suo loco.

CAMPI

CAMPI MARTIS, ET Carnæ: vici Romæ & Veneris.

CAPVT XVII.

PRIMVM inter Campos sacros locum sibi vendicat *Campus Martius Bisontinus, inter Ciuitatis mœnia, & propugnacula clausus, pratis, vineis, fluuióque delectabilis, vbi plurimi fuêre martyrio terminati*; ex antiquo codice manuscripto. In eo fiebant olim Comitia, & à templo Martis (vt Romanus) nomen habet, cuius inuentæ nuper reliquiæ, pauimenta tessellata, marmora, & nummi Imperatorij in vineis quibusdam intra ipsius Campi Martij septa.

Sequitur collis, qui Romæ sacer erat, nunc explanatus, quẽ priscos Bisontinos ei in suo territorio dicasse nemini mirum esse debet, cui templum Alabadenses sacrauerant, tanquam Deæ. Liuius lib. 45. *Alabadenses templum vrbi Romæ se fecisse commemorauerunt, ludósque anniuersarios ei Diuæ instituisse*; Et Prudent. 1. contra Symmachum:

> *Ac sacram resonare viam mugitibus, ante*
> *Delubrum Romæ, colitur nam sanguine & ipsa*
> *More Deæ, noménque loci, seu numen habetur*
> *Atque vrbis, Venerisque pari se culmine tollunt*
> *Templa, simul geminis adolentur thura Deabus.*

Vt igitur Romæ, & Veneri alibi olim templa, ita

collem illi, nunc vicum; huic vicum consecrauerat Vesontio, cui vicus quoque in Vrbis regione quarta, quinta, & vndecima.

Carnæ verò, seu Cardineæ, quæ cordi, cæterísque vitalibus humanis præesse credebatur, non collem, vel vicum, sed campum, & in eo sacra more maiorum Bisontinos instituisse comperies, eo quòd nocturnas striges, puerorum cunas infestantes, à limine domus summoueret, de quâ Ouid. 6. fastorum.

Prima dies tibi Carna datur, Dea cardinis hæc est.

PORTUS IANI: VICI CAstoris, & Rheæ: mons Brigillæ.

CAPVT XVIII.

O *Iane, à tergo quem nulla ciconia pinsit,* tibi tuus erat olim Vesontione portus, & sacer locus, vt iure Diuûm antiquissimo, Gallorum antiquissimi Bisontini sacra facerent.

Castori quoque vicum consecratum ne mireris Lector; famæ & nominis immortalis cupidissima Vesontio, Pollucis immortalitatem, fraternâ Castoris appellatione perennitati consecrauit, variis sæpe afflictata casibus: Idque vt

Naufraga Ledæi seruarent vela Lacones.

Parens Idea Deûm — (*si numina nasci*

Credimus

Credimus, aut quemquam fas eſt cœpiſſe Deorum) non Dindyma ſolummodo, ſed & turrigeras cordi vrbes, & ciuitates habuit, Gallicas præcipuè, quæ & Gallis vtitur ſacerdotibus apud Lucretiũ li.2.quamquã à *Gallo* Phrygiæ fluuio ſacrificulos eius dici malim, cuius quidem fluminis hauſtâ aquâ in rabiem, furorémque verſi, per deuia curſitabant. Certè quia Deorum genitrix apud Poëtas effingitur, in tantâ eorum multitudine, quibus Biſontini diuinos honores delubris paſſim excitatis detulêre, Ρέια θεῶν βασίλεια, καὶ ἁπάντων γενέτειρα, (ex Demetrio Biſantio libro 1. poëmatum,) deſiderari non debuit; Viculus illi ſacer Veſontione *Rheæ* nunc etiam nomen retinet; quæ appellatio ſi in Cybelem, quæ *Berecynthia*, *Phrygia*, & *Brigia* olim dicta, & corruptè *Brigilla*, commutetur; habes hîc extrà Vrbem montem *Brigillæ*, de quod illud Ouidij iactes:

Inde regent toruos Cybeleia fræna leones.

VICVS LVÆ: MONS CHARITUM: Campi Vulcani, & Veſtæ.

CAPVT XIX.

ROMANOS à Deabus vicos denominaſſe, clarè demonſtrat regionum vrbis Romæ apud Onuphrium deſcriptio. Horum æmulos Biſontinos idem feciſſe, Vici *Veneris*, *Caſtoris*, *Rheæ*, & *Luæ* (de quâ nunc) ſatis oſtendunt.

ostendunt. Lua autem litationum, siue expiationum fuit Dea, de qua Liuius lib. 8. *armorum vis magna cum inter cæsa corpora hostium,tum in castris inuenta est, ea Luæ matri dare se Consul dixit.* Et lib. 45. *precatus Martem, Mineruam, Luámque matrem, & ceteros Deos, quibus spolia hostium dicare ius, fásque est;* quasi illatam iniuriam partâ victoriâ hostes luant, & mulctentur à victoribus pro iure violato, vel quacumque aliâ legitimâ belli inferendi per fæciales causâ.

Charmoniæ in Iberiâ positæ Ptolemæus meminit, quæ à Pompeio in editiori cliuo excitata etiam nunc à Charitibus nomen habet: Cur non & Chrysopoli credemus Charitibus, & Gratiis sacratum olim montem à Romanis fuisse? Idem Charitum nomẽ quoque datum seruatæ portæ regionis huius; quia nihil Vesontio sine Gratiis, & grati animi significatione accipit beneficij: in illo monte iunctæ Nymphis Gratiæ decentes, alterno pede terram quatiebant, dum graues Cyclopum officinas vrebat Vulcanus in Campo vicino, qui *Campus Fabri* à plebe appellatur,

Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus:

dictus enim olim Vulcanus & *Ignis*, & *Faber*. Prudentius: *----ipse ignis nostrum qui seruit in vsum*

Vulcanus perhibetur, & in virtute supremâ
Fingitur, ac delubra Deus, & nomine, & ore
Assimilatus habet, necnon regnare caminis
Fertur, & Æoliæ summus Faber esse vel Ætnæ.

Alterum

Alterum ignem etiam à Romanis cultum, nempè Veſtam in campo peculiari coluit Veſontio, propè Pallantæum; Etenim (vt cecinit Ouid.3. Triſt.)

Hic locus eſt Veſtæ, qui Pallada ſeruat, & ignem.

MONS MERCVRII: CAMpus Muſarum: Collis Bacchi.

CAPVT XX.

MERCVRIVS frequens in Biſontinorum terris ſub variis figuris repertus, priſcæ vetuſtatis Biſontinæ argumenta multa ſuppeditat. Huius viarum atque itinerum Ducis, ex veteri Iaſpide hîc reperto, hanc habeo Imaginem.

Suidas, & Plutarchus in Academiis municipalibus nudo corpore, duabus alis, quaſi pinnis in capite aſſurgentibus, pingi ſolitum referunt: Et certè quis hunc eloquentiæ, & ſcientiæ Deum ignorat? Signum eius æneum cum crumenâ in manu ſiniſtrâ (*præerat* enim *mercaturæ*, ex Cæſare) in agro Biſontino effoſſum ſeruat Generoſus Eques D. Fridericus Chauiræus, Gubernator Ciuitatis, Duumvir in Tribu Arenarum; Ego quoque ſimile in meo Muſæo ſeruo eadem, quâ Suidas refert, ſpecie, quod municipales Biſontinorum ſcholas ſatis conuincit, & Muſarum delicias, quibus quia bene conſecrabantur horti, ſalubréſque, ac peramœni, ac floribus conſiti colles, & campi,

Rura, némúſque ſacrum, dilectáque iugera Muſis
Signat vicina quartus ab Vrbe lapis;

ab vrbe inquam Veſontinâ, nõ ſecus ac à Romanâ.

Vt autem Mercurius (cui mons apud Biſontinos ſacer) inter Muſas numeratur, ſic & Bacchus, cui (quia *colles amat*,) collem noſtri conſecrarunt, vel ſi placet Campum, in quo Libero Patri ſacra Liberalia quotannis peragerentur, quæ C. Cæſar primus Romæ celebrari iuſſerat adulto autumno, vnde & *Vindemialia* dicebantur; Cur enim illa noſtri prætermiſiſſent, qui tam ſedulò vites ſuas ſemper excoluerunt, vt vix in totâ Galliâ ſolum reperias vuarum feracius Biſontino, iuréque dici poſſit,

Terra ferax Cereris, multóque feracior vuis.
Hæc iuga, quàm Niſæ colles, plus Bacchus amauit;

Ex his

Ex his enim vinum quouis Falerno generoſius colligunt ciues, ab eo tempore, quo *Elico* Heluetius Faber, primus vuas, & ficus in Gallias iutulit ex Plinio lib. 12. cap. 1. non autem Probi Imperatoris principatu, vt Euſebius, & Vopiſcus referunt. Laudatus enim Plinius longè antè Probi tempora, vitium Sequanicarum meminit lib. 14. cap. 1. *Iam inuenta vitis* (inquit) *per ſe in vino picem reſipiens Viennenſem agrum nobilitans, Aruerno, Sequanóque, & Heluico generibus non pridem illuſtrata.*

MONTES JOVIS, Termini, Delij, & Vandalorum: collis vel campus Neptuni.

CAPVT XXI.

IVPITER ſub variis à Priſcis cultus eſt nominibus, *Statoris, Capitolini, Lapidis,* &c. Sub duobus à Chryſopolitanis in pretio fuit habitus totidem in locis, quorũ vnus ſimpliciter *Mons Iouis*, alter, (quem *Hermeti* ſacrum aliqui opinantur) *Mons Termini* dicitur; Terminus enim Deus, *Iupiter Terminalis* vocabatur, *quod in eius tutela*, inquit Feſtus, *eſſent agrorum fines*, cui ſacra faciebant non cæſis hoſtiis, ſed liba cerealia, & frugum primitias offerentes; lapidibus in finibus conſtitutis, quos Ioui Terminali ſacros eſſe voluit Nu-

 ma,

ma, ex Dionyſio lib. 2.

Nec ſemper Phœbo gaudet Parnaſſia rupes; Aureæ ciuitatis rupes inuiſit Apollo, *Delius* à Delo dictus, cultus in monte proprio vbi ſacerdos,

Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro

ſolebat vaticinari. Ad cultus eius confirmationem facit vetus lapis erutus è puteo domus Illuſtrium Achæorum Veſontione anno 1591. cuius ſic notatam inſcriptionem à Ioanne Chiffletio patre meo reperi.

APOLLI. ET. MERC.
ESVCCVS. MINERV. ST.
BICCVS. VL. RI.
V. S. L. M.

Hunc Delij montem, poſteà *Vandalorum* dictum conſtat, ex vitæ S. Antidij cap. 10. quod indè Vandali Veſontionem obſederint.

Suus præterea Deo Marino, ſiue Neptuno collis vel cāpus, qui Gręcis ἵππιος, Latinis *equeſter* dictus, quòd primus artem equitandi inueniſſe credatur, Diodoro lib. 6. cap. 15. quam Sequanos noſtros ab eo didiciſſe, ſi Poëtarum more fabulari vellemus, cur coniectare non liceret? quos Lucanus optimè frænis equos domuiſſe teſtatur lib. 1. Necrologium vetus S. Pauli Biſontini, notat 5. Id. Octobr. obitum *Roberti Canonici S. Stephani, qui dedit S. Paulo vineam ſitam in Campo Marino Biſontino;* quod addimus ne quis hæc nomina alioquin antiqua nos ſomniare putet.

CAM

CAMPI PALES, MINERVAE, Cereris, Iſis: Prata Pandæ, vel Pandoræ.

CAPVT XXII.

TE *quoque magna Pales*, annon venerabantur Biſontini, quæ pabulis præeras, & paſtoribus? an tuus *Palantæum* dictus iuxtà Ciuitatem campus, in quo vetus, & nobilis Chiffletiorum villa? Illum tibi videtur ademiſſe Marlianus in Indice ad Cæſarem, & Mineruæ potius aſſignaſſe, quæ Pallas dicebatur vel à Pallante Gigante occiſo, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id eſt, *ab haſta vibranda.* Ego verò tibi potius deuotum reor, ex villæ veteri ſigillo, quod præ manibus eſt, circà quod inſcriptum NOBILE PALANTEVM: & in medio, ouis cum ramo quercino, Palilium forſan ibi olim celebratorum haud leue indicium: Locus eſt amœniſſimus, in quem more maiorum ſecedere ſoleo, ſecretioribus Muſis vacaturus. Aureum nummum Conſtantij Cæſaris illic nuper effoſſum ſeruo, cum aliis æreis, & argenteis pridem ibi repertis.

Cereri collem, lucum, & campos deuouit antiqua Veſontio Sequanici Domina, iuxta ſuum *Palantæum*, ſub cognomine Eleuſinæ, cui campi olim

Romæ ſacri, vt narrat Plutarchus in Ariſtide: Rectè iuxtà *Palantæum*, quam Deam primùm ab Arcadibus *in monte Palantio* coli cœptam fuiſſe tradit Dionyſius lib. 1. cui ſi terra fructus denegaret, ſacrificiis ſuis vota perſoluebant.

Pandam etiam Cererem dictam à priſcis volunt recētiores aliqui, ex Nonio, & Agellio; Huic ex altera Dubis parte prata conſecrata, ex aduerſo camporum Cereris Eleuſinæ, niſi quis malit illa *Pandoræ* tribuere, quæ ab Heſiodo in Theogon. omnium Deorum ornata donis effingitur.

Iſim quoque, (quam eamdem eſſe cum Cerere arbitratur Diodorus lib. 1.) ab Ægypto, in ſua templa deduxerunt Romani, ab his noſtri religiosè coluerunt, terræ quippè primam cultricem & legum inuentricem. In illo *Iſidis* colle, vel *campo*, *Iſidis* ſacra, anſere, & vitulâ mactatis antiquos feciſſe, ex loci antiquitate coniiceres.

AN CAII, ET LVCII Cæsarum, vel C. Iul. Cæsaris lucus; an collis Lucinæ, nemus Bisontinum: Collis Dianæ.

CAPVT XXIII.

EST nemus arboribus densum, secretus ab omni Voce locus, collem longissimum operiens, tribus ad summum milliaribus à Ciuitate distans, à vulgo *Challuc* nuncupatum: Illud si repentè ingrediaris, subitò priscam diuinitatem exodorêre; vt enim Seneca epist. 41. *Si tibi occurrit vetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis, frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens; illa proceritas syluæ, & secretum loci, & admiratio vmbræ in aperto tam densæ, atque continuæ, fidem tibi numinis facit.*

Claudius Chiffletius I. C. Patruus meus censebat nemus illud Caio, & Lucio Cæsaribus Augusti filiis à Bisontinis fuisse consecratum, vt olim Romæ. Augustus in fragmento Ancyræ, quod Breuiarium Imperij sui continet, ita loquitur:

NAVALIS. PRAELII. SPECTACVLVM. 232.
POPVLO. EXHIBVI. AD. TIBERIM. IN.
QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST. CAESARVM.

Virorum

Virorum enim nobilium, ſeu Heroum animas in lucis, & nemoribus habitare veteres crediderunt. Virgil. Æneid. 6.

Dicite fœlices animæ, túque optime vates,
Quæ regio Anchiſem, quis habet locus? illius ergò
Venimus, & magnos Erebi tranauimus amnes.
Atque hic reſponſum paucis ita reddidit Heros;
Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

& 9. Æneid. ----*luco tum fortè parentis*
Pilumni Turnus ſacratâ valle ſedebat.

Hos autem inter Heroas habitos non dubium, *qui*, (inquit Cornel. Tacit. i. annal.) *necdum poſitâ puerili prætextâ, Principes iuuentutis fuerunt appellati*, vt fidem facit Auguſti nummus argenteus vulgaris, vbi Caij, & Lucij effigies cum clypeis, & haſtis, ſignis pontificalibus, & auguralibus, & talis inſcriptio. C. L. CAESARES. AVG. F. COS. DES. PRINC. IVVENT.

A tanti viri ſententiâ, inſignis Sequanorum omnium, maximéque Biſontinorum in Caium Iulium Cæſarem amor reuocauit aliquando Gaſparem Deſpototium, Fiſci Biſontini Aduocatum, Sororium meum, ita vt putaret ipſi Caio Iulio Cæſari, lucum potius fuiſſe ſacrum; Is quippe in Deorum numerum poſt mortem relatus eſt;

---- (*habitarunt*, autem, *Dij quoque ſyluas*)

& diuinis apud noſtros dignus honoribus, quòd illos ab imminente Ariouiſti tyrannide liberaſſet, &

pecu

peculiariter adamasset, quos etiam in sua fide, & amicitia fuisse permanentes ipse testis est in suis commentariis. Optimi in ipsum affectus exemplum præclarum habemus instar multorum in *Capeno* illò *Sequano*, qui apud Florum in Epitome T. Liuij *Brutum* Cæsaris interfectorem, iussu Antonij propria manu interfecit, egregius sanè Cæsaris vindex.

Necdum conquieui in illa opinione,

-----*Nouam semper dant otia mentem;*

Iunoni postea collem sacrum credidi, vt in Vrbe

Monte sub Esquilio multis incæduus annis
Iunonis magnæ nomine lucus erat.

Ea priscis *Lucina* dicta fuit. Catullus carmine 35. ad Dianam: *Tu Lucina dolentibus*
Iuno dicta puerperis.

Hæc eadem cum Dianâ censetur, sub quo nomine sacer illi collis Vesontione. Horat. 3. Carm.

Montium custos, nemorúmque virgo,
Quæ laborantes vtero puellas
Ter vocata audis.

Vnde in montibus, & nemoribus habitare credebatur, & puerperis auxiliari, vt ex Catullo, & Horatio vides; nam statim nata obstetricata est matri in partu Apollinis, & cùm parturientis dolores agnouisset, indignata, & auersata mares, virginitatem vt perpetuò coleret à Ioue consecuta est: Oceani puellas sexaginta accepit in societatem, quæ retia sibi, sagittas, & arcus in venationem pararent.

L Habeo

Habeo ſignum Dianæ æreum (quod hîc appi-

ctum vides.) in agris noſtris effoſſum cum bicorni Lunâ in capite, arcu in manu ſiniſtrâ, altè ſuccincta veſte, & mammis turgentibus, qualem depinxit Minutius Felix.

In noſtro Dianæ colle, gentium ſuperſtitionibus abolitis poſt ſuſceptam Chriſti fidem, *Leontius* in ordine Biſontinorum Præſulum decimus quartus *Cænobium Monialium* exſtruxit, quæ perpetuò inibi virginitatem colerent. Adhuc ſuperſunt veſtigia

ædis,

ædis, & area monaſterij viſitur, vbi nunc ſolida, & antiqua *turris*, quam vulgo *Dianæ* vocant.

Dianæ collis in vetere Româ (cuius æmulam fuiſſe Veſontionem ex aliis monimentis intelligere eſt) meminit Martial.lib.7.

Eſquiliis domus eſt, domus eſt tibi colle Dianæ.

DE MONTE RORIS, vel roſarum.

CAPVT XIV.

DVDVM ſanè hæſi in inquirendo, cur collis quidam Ciuitati vicinus, *Roris* vel *roſarum* nomen fuiſſet adeptus, in quo non niſi

Carduus, & ſpinis ſurgit Paliurus acutis,

necdum verum ſum expiſcatus, ſed ſaltem veriſimile; Iuuent Doctiores. Falluntur qui ab Odone De *Rubeo monte* Archiepiſcopo, qui caſtrum ibi excitauerat, ita nominatum putant, cùm in inſtrumentis Odone antiquioribus ſic vocetur.

Conieci itaque aut Veneri ſacrum fuiſſe montem, in quo roſæ illi olim ſacræ colerentur. Antiquus poëta de roſâ:

Sideris, & floris eſt Domina vna Venus.

aut ſepulcra, ſeu monumēta quædam Veſontionenſium in illo monte fuiſſe(vt aliquando reperta ſunt)

quibus rosas quotannis adhiberi iuberent Romano more, vnde fortè monti nomen. Ita Rauennæ vetus est inscriptio, quæ testatur *Tiberium Claudium* Imperatorem, ob memoriam *Drusi* patris, certam pecuniarum summam quibusdam dedisse, sub ea conditione, vt quotannis rosas ad monumentum eius deferrent;aliam quoque huic similem refert Hieronymus Magius 2. miscel.c.17. Coniecturam iuuat Anacreontis autoritas, qui Ode, *de Rosa*, sic canit:

Τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ
Τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει:
Quid dicam? & illa multis
Medicina certa malis
Nec inutilis sepultis.

Rosas autem sepulchris admouebant, quia humanæ fragilitatis apud Ægyptios erant hieroglyphica. Maro vel Ausonius, quisquis ille sit, *in Rosis*:

Quàm longa vna dies, ætas tam longa rosarum,
Quas pubescentes iuncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous
Hanc rediens sero vespere vidit anum.
Collige virgo rosas dum flos nouus, & noua pubes,
Et memor esto æuum sic properare tuum.

Valeat quantum poterit coniectura; an hæc melior quæ non *Rosarum*, sed *Roris montem* dicit? Ei sua non deest ratio; Aduertunt enim ciues quoties rore vel pruinâ summus vertex veluti coronatus est, cæteris collibus adiacētibus aëre sereno circundatis, toties pluuiam

pluuiam imminere : Hinc aliqui *Roris montem* non *rosarum* dicunt. Pars huius collis, quæ Orientem respicit, ab amœnitate *Campus Nardinus*, & *Ocellus* dicitur, vulgò *champnardin*, & *l'œillet*.

MOS PRISCVS ADORANDI, & sacrificandi Bisontinorum: Instrumenta varia ad sacra pertinentia: Antrum Sancæanum.

CAPVT XXV.

ANTIQVVS Deos adorandi mos fuit, vt prius ad Orientem conuerteretur, & totum corpus circumageret Sacerdos, mox ori dextram admoueret, tum libaret, & litaret; quem ritum indicauit Apuleius Metamorph. lib.4. & 11. Plinius lib.28.cap.2. Gallorum in adorando more sic ostendit: *In adorando dextram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus, quod in læuam fecisse Galli religiosum credunt.* Morem illum à Romanis in Gallias Vesontionem illatum colligo, ex æneo meo sacrificantis simulachro hîc appicto,

quod noſtro in territorio repertum eſt: *Barbâ eſt de-raſâ, capite velato, θυμιατήριον manu ſiniſtrâ geſtat, maſ-culi thuris lacrymam Diis offerendam duobus manus dex-træ digitis tenet. Barbâ,*inquam,*deraſâ*; eam enim poſt annum ætatis ter ſeptimum, ante Hadrianum, non colebant Romani,ſed deponebant, vt Ioui Capito-lino deuouerent. *Capite velato*, de quo ritu Plautus in Am

in Amphitruone: *Inuocat deos immortales, vt ſibi auxilium ferant manibus puris, capite operto.* Iuuenal. ſaty. 6.

-----ſtetit ante aram, nec turpe putauit
Pro Satyrâ velare caput, dictatâque verba
Protulit vt mos eſt, & apertâ palluit agnâ.

Iterum Plautus in Curculione: *Quis eſt, qui operto capite Æſculapium ſalutat?* Velabatur autem caput laciniâ veſtis in caput reiectâ, quæ *linea* erat, *alba*, & *pura*, Tibul. lib. 2. Eleg. 1.

Caſta placent ſuperis, purâ cum veſte venite.

Tacitus 19. Annal. *lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus.* Perſius Saty. 2. —— *negato*

Iuppiter hoc illi, quamuis te albata rogarit.

ουματήϱιον geſtat, quia Diis ſuis Laribus, domi ſuæ in Larario, ſeu ſacello paruo, vnuſquiſque ſacra faciebat, thure maximè. Iuuenalis. Saty. 9.

O parui, noſtrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, aut tenui ſoleo exornare coronâ.

Plautus in Aululariâ: *----ea mihi quotidie*
Aut thure, aut vino, aut aliquo ſemper ſupplicat.

Arnobius lib. 7. *Thura iniiciuntur altaribus ante ipſa numinum ſigna.* Iniiciebantur autem digitis duobus comprehenſa, vt colligo tum ex hoc ſigno, tum ex Hieronymo in epiſt. ad Heliodor. *Non eſt in eo tãtùm ſeruitus Idoli, ſi quis duobus digitulis thura compreſſa in buſtũ aræ iaciat;* Nonnumquã & tribus: Ouid. 2. Faſt.

Et digitis tria thura tribus ſub limine ponit.

Thura autem non quælibet, ſed maſcula, & Orchides rotunditate imitantia, de quibus Plinius lib. 12.

cap. 14.

cap. 14. qui eandem ob causam lib.33. cap.3. *sabulum masculum* dixit.

Meo sacrificantis signo addi iussi sequentia ad sacra pertinentia, quæ domi seruo.

A. Aram scilicet marmoream antiquam.

B. Æneam securim (absque manubrio) quâ victimarij percutiebant hostias.

C. Cultellum æneum, altera tantùm parte acutum, quo victimas iugulabant Popæ, qualem habes in Lentuli Spinteris nummo apud Guil. *du Choul*, vbi de Auguribus.

D. Capulum ensis æneum, de quo infrà, cap. 42.

E. Stylum denique æneum, quo fortè lancinabantur pij greges, vel potius cuius acumine in tabellis inceratis scribebant; bullâ verò sine capitello, obliterabant.

Eiusmodi supellectilem antiquam cum nummis Romanis, & Celticis, ex auro, ære, & orichalco propè innumeris, in Antro quodam celeberrimo iuxtà *longum Sancaum* non procul à *Beuio* Sequanorum oppido repertam fuisse sciui. Eò deductus,

Obstupui, steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit;

Rupes enim est excelsissima, semicircularis, quâ non datur vltrà, in cuius fundo medio magna fissura est aditu facillima, aquarum ex antris superioribus pluuio tempore deciduarum receptaculum, quarum tantus est aliquando impetus, vt veteres nummos & instrumenta varia deorsum propellant. Existimaui statim rupem illam Ædem Saturni, aut

III VIRO

III virorum monetalium olim fuisse; sed cùm ea in Vrbe tantùm, aut Ciuitatibus essent, non autem in locis ab hominum consortio planè seiunctis; malo credere, laudabili (vt peritiores cẽsebunt) coniecturâ, aliquot ex *Monetariis*, qui sub Aureliano Imperatore rebellarunt, *Felicissimo Rationali* authore, Vrbe cum cæteris pulsos, in illud antrum secessisse, adulterinæ monetæ clam fabricandæ gratia. *Seditio intramurana* (inquit Aurelianus apud Vopiscum) *bellum mihi grauissimum peperit; Monetarij authore Felicissimo vltimo seruorum, cui procurationem fisci mandaueram, rebelles spiritus extulerunt; hi compressi sunt septem millibus Hiberorum, Ripariensium, Castrianorum, & Daciscorum interemptis; Vnde apparet nullam mihi à Diis immortalibus datam sine difficultate victoriam.* Tumultu sedato Imperator (ex Zozimo lib.1.) *Nouam monetam publicè distribuit, cùm plebem quidquid haberet adulterinæ tradere iussisset, commerciis hoc modo à confusione vindicatis.* Horum Monetariorum (qui latissimè diffusi erant) aliquot in rupe Sancæana artem suam exercuisse coniicio, tum ex fornacibùs fumo denigratis, tam natiuis, quàm manufactis; portis ferreis, ligneis trabibus, & gradibus in rupe incisis, (quæ sunt indubitata structuræ veteris, & clandestinæ habitationis testimonia;) tum maximè ex variis instrumentis, & nummis quamplurimis ibi repertis, qui omnes Aureliani tempora non excedunt.

DE PRISCO FVNERVM ritu, Campo-nigro, arcis sepulchralibus, & cadaueribus armillatis.

CAPVT XXVI.

QVONIAM funerum ritus religiosus est, illum Diis, & rebus sacris subiungemus. *Funus* (ex Tullio) *fiebat imaginibus, exsequiis, pompâ, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, & rogo.* Semimortuo igitur ægro, extremum eius spiritum ore legebant amici, & propinquiores; mortui deinde cadauer lauabant, & vngebant pollinctores;

Tum tuba, candelæ, tandémque beatulus alto
Compositus lecto, craßisque litatus amomis

in ædium limine collocabatur, conuocatóque ad funus populo funereis stipatus facibus, per Vespillones, vel alios habitâ ratione sortis vniuscuiusque, deferebatur in locum, in quo Libitinarij pyram construxerant, vbi post impositum rogo cadauer, ter circà bustum decurrere, verba proferre nouissima triplex vale, vrnis reliquias indere, postremùm iustis peractis epulari.

Præter priuatos, & peculiares passim in Ciuitate, & extrà Ciuitatem tumulos, Sepulchrorum Vesontione

tione locus publicus erat vnus, vt Romæ *Campus Esquilinus*, de quo Horatius lib. 1. Satyr. 8.

Hoc miseræ plebi stabat commune sepulchrum.

Locum hunc, *Campum Nigrum* hodie vocant Bisontini, vulgò, *Champ-noir*, qui non longè ab arenis; fortè, quia ferè omnia ad funus attinentia pulla, aut atra, vel nigra dicerēt prisci; Nam *atratā plebem, atram togam, pullum amictum* leges, vbi de funeribus sermo est apud authores. Sed facilius iudicabunt ij, qui locum adire voluerint, vbi vrnarum, paterarum, & simpulorum vitreorum, fictiliúmque testas nigricanti cinere, carbonibus,

Albisque informem spectabunt ossibus agrum,

in quo vina fundebantur olim à sacrificulis, nunc verò mutatis rerum vicibus, copiosa colliguntur; neque nocuit corporum cinis, imò profuit. Virgilius 3. Georg. ---*arida tantùm*

Ne saturare fimo pingui pudeat sola, néve
Effætos cinerem immundum iactare per agros.

Verùm vt cadauera cremare apud Romanos non semper fuit veteris instituti, Plinio teste lib. 7. cap. 54. ita neque apud Bisontinos; Etiam arcis lapideis conclusa, terrâ condebantur. Arca sepulchralis lapidea, qua *S. Desiderati* Archiepiscopi Bisontini corpus post mortem fuit reconditum (de qua part. 2. in S. Desiderato) seruatur Ledone, vrbe amœnissima, & salsis fontibus diuite, vbi olim *Moneta* cudebatur *Ledonensis* dicta, cuius mentio fit in antiquis Ecclesiæ Metropolitanæ Bisontinæ Necrologiis.

Huiusmodi arcæ nuper effossæ sunt apud *Grosonium* vicum, salsis etiam fontibus nobilem, nec non etiã apud *Vesontionem*, *Salinas*, *Palmam*, *Ruffacum*, *Brigillam*, & *Besucium*. Similium, sed marmorearum meminit Theodoricus Rex in epistolâ ad Danielem Marmorarium, apud Cassiodorum lib. 3. variar. his verbis: *Artis tuæ peritiâ delectati, quam in excauandis, atque ornandis marmoribus diligenter exerces, præsenti autoritate concedimus, vt te rationabiliter ordinante dispensentur arcæ, quæ in Rauennati vrbe ad recondenda funera distrahuntur, quarum beneficio cadauera in supernis humata sunt, lugentium non parua consolatio, quoniam animæ tantùm de mundi conuersatione discedunt, corpora verò dulces quondam superstites non relinquunt.*

Nobilium, & plerumque Equitum sepulchra fuisse coniicio, ex eo quod vnà cum ossibus, & cineribus, in similibus arcis reperta fuerint aliquando calcaria, & enses, vt paucis ab hinc annis apud *Bucæum* liberæ Burgundiæ pagum, absque vlla inscriptione, aut insignium appositione; Vnicam vidi Ruffaci sic inscriptam:

ALANVX.

In multis aliis nobilium mensis, siue *tombis* (vt vulgus loquitur) quibus longa titulorum series displicebat, tantopere nunc expetita, gentilitia insignia cum

cum ſcuto, & enſe appoſita cernuntur, cum mortui nomine, & titulo *Militis*, qui Equitem ſonabat, & Nobilem; ita in clauſtro, & ædibus S. Stephani Biſontini *Milites* leges, in tumulis nobilium *De Ceys*, & aliquorum ex Caſatis, qui ſunt quatuor, ex veteri Codice Rituum S. Stephani:

Comes Burgundiæ,
Dominus Montisfalconis,
Vicecomes Biſontinus,
Dominus de Abans.

Sic item Milites inuenies in Cœnobiorum Burgundiæ clauſtris, vt in Monaſterio Bellæuallis, *De Viennâ, De Achæo, De Rochâ, De Caſtellione;* In cœnobio Charitatis, *De monte Auium, De Nouocaſtro, De Rayaco, & de Arguello.* Exſtat breue & iucundum cuiuſdam nobilis Epitaphium Theoloci in clauſtro:

Hic Renaude iaces vir amabilis, & probe Miles.

Nec tantùm in ſepulchris ſolemne illud erat militis nomen, verùm etiam in publicis inſtrumentis, vt ex Monaſteriorum tabulariis mihi innotuit, vbi eorum filij iuniores nondum Equeſtri dignitate præditi, ſimpliciter *Domicelli* dicuntur.

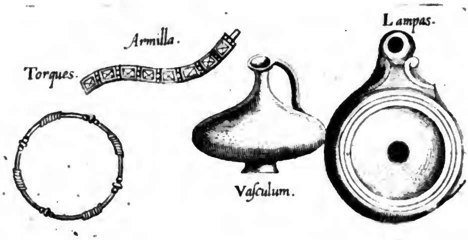
Nunc noſtri Nobiles mirâ titulorum delectantur farragine, ingenuáſque diſciplinas omnes (proh dolor!) ſtatim repudiant, peſſimo inſtituto, quo *nobiles Galli* (vt ait Budæus 1. de Aſſe) *res conſentaneas, & mutuâ ope nixas, generis claritatem, literarumque peritiam collidi inter ſe, & diſsidere putant.*

Sed vt ad propoſitum reuertamur, ſepulta ſunt

etiam quandoque apud Sequanos ſine arcis cadauera; Anno enim 1589. quâ parte mons Cœlius ſoli meridiano oppoſitus Dubim lambit, in loco, quem *Rupeculas* vocant, & prope *Auennam* pagum (vt accepi à Clariſſimo I. C. *Cl. Ant. Buſon*, Gubernatore Ciuitatis, Duumuiro in Tribu Burgenſi) effoſſa ſunt cadauera, collo, & brachiis armillata; ſic enim cum Propertio loqui liceat, qui cecinit lib. 4. eleg. 8.

—— *armillatos colla moloſſa canes.*

Ex aliâ quoque montis Cœlij parte, torquata reperta fuiſſe aſſerunt viri antiquæ fidei, iuxtâ quæ lampades erant fictiles, cum ſuis vaſculis; Torquē, & armillam vnam hîc apponi iuſſi, lampadem item, & vaſculum vnum, ambo teſtacea, quæ adhuc

odorem balſaminum ſuauiſſimum emittunt; vnde coniicio oleum, quo vtebantur priſci, commune non fuiſſe, ſed ex aromatis arte eductum, cuius odorem facilè teſtacea imbibebant, iuxtà illud Horatij tritum:

Quò

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

Torques autem, & armillas, seu Virias Celticas perpetuò gerere, mos fuit priscis Bisontinis vsitatus, & Celtis quoque reliquis; de quibus videndi Liuius, Plinius, & alij complures.

EPITAPHIA: NVMMVS ΔΑΝΑΚΗ: *vasa, & vrnæ variæ.*

CAPVT XXVII.

NECDVM priscis Gentis nostræ funeribus finis; Illam mouit *---laudis, titulique cupido.*
Hæsuri saxis cinerum custodibus.

Fragmenta monumentorum ex lapide fabricatorum propè infinita effossa vidimus in Campo Nigro, & à viticolis noua in dies effodiuntur, sed de quibus cum Ausonio liceat effari;

Truncatis conuulsa jacent elementa figuris,
Omnia confusis interiêre notis.
Miremur periisse homines? monumenta fatiscunt:
Mors etiam saxis, nominibúsque venit.

Duo tantùm in Campo Nigro reperta, domi habeo, quorum vnius talis est titulus.

D. M.

D. M.
MEMORIAI
IL·.·.·.·.·.·.ARI
VANATASTI
ANN. V.

Alterius ſic habet.

D. M.
MEMORIAI
AVRELIAI. VIN.

An hæc *Aurelia* fuit ex familiâ Vinitiorum, ex quâ *Marcus Vinitius*, qui de Germanis victoriam reportauit, cui fornix in Alpibus poſita, ex Dione lib. 53? Extat tertium in monte Cœlio.

D. M.
773. 4. CLODIO. ONE
SIMO. IVLIA.
CARROTALA
VXOR.

Nummos Veſpaſiani, Domitiani, & aliorum Cæſarum habeo pleroſque ex vrnulis, in Campo Nigro caſu inuentis. Nummus erat ille Græcis *δανάκη* dictus, qui (ex Ariſtophane) Charonti perſoluebatur, pro ſtygiæ paludis tranſmiſſione, quem ideò mortuorum dentibus inſerebant, & vnà cum cineribus

cineribus indebant loculo. De vrnis autem, & aliis antiquorum poculis agere mei non est instituti, quandoquidem multa de iis apud authores: solùm quæ apud me seruo Vesontione effossa studiosis lubẽs aperio, & manu sculptoris expressa hîc repono.

1. Vas fictile oblongum bipedale, quod (ex Do-

nario ad Terentium: illud esse aliquando censui, quo in Vestæ sacrificiis vtebantur antiqui, *futile à fundo dictum, latiore ore, & arcta basi, vt humi positum statim effunderetur.* Nunc verò cineribus mortuorum condendis destinatum fuisse arbitror; nam huiusmodi plurima ansata & integra, plena cineribus hoc anno 1618, Lugduni effossa vidi in Domo probationis Societatis IESV, propè confluentes Araris & Rhodani, non procul ab Athenæo; eáque non temerè in Conditorio reposita & velut implantata, sed (quod notatu dignissimum est) ordine digesta, inuersa, ac instar Pyramidum sinè titulis collocata.

Habeo domi quatuor ansas veterum vasorum eiusdem circiter capacitatis, quarum vni superscriptum, C. ANTONIO. tribus aliis, CAMILLI MELISSI: An hoc nomen, & cognomen prisci alicuius? an verò pertinebant illa vasa ad *Camillos,* seu Deorum ministros, qui & fortè Melissei Iouis, sacra faciebant?

2. Poculum elegans in Campo Nigro repertum, ex terrâ Lemniâ, vel Armenâ, rubrum quippè, & madentibus labiis adhærens, quo in funeribus vinum libabant Sacerdotes, vtì etiam in simpullis, seu calicibus fictilibus, quorum testas rubras, albas, subflauas, cùm in Campo Nigro colligerem, deprehendi vnam, cum tali inscriptione in fundo: CVR. CIMA. Alia posteà mihi data est à Carolo Robino IIIIviro in Tribu Burgi, *mediá testa relicta viâ,* cum hac Epigraphe: B R R O. quæ quid sibi velint,

liui, assequi nondum potui. Vasis autem fictilibus iisque rubris, in sacris veteres vtebantur. Ouid. 5. Fast. *Terra rubens crater, pocula fagus erant.* Plautus in Captiuis:

Genio vbi suo quando sacrificat,

Ad rem diuinam quibus opus est. Samiis vasis vtitur.

3. Olla sepulchralis, quæ in Campo Nigro carbonibus, ossibus, & cineribus plena fuit inuenta, anno 1595. iuxta superius allata Epitaphia.

4. Vasculum eodem in loco effossum, recentioribus Antiquariis, *lachrymatorium* dictum, quo lacrymas excipiebant, vt defuncti reliquiis in vrnâ repositis superfunderent.

5. Vas ex candidâ materiâ, olim deauratum, adhuc scintillis aureis splendens, ventrosum, stricti oris, & ansatum; fortè *Capis* Festo, & Varroni, *poculum à capiendo dictum, quòd ansatum prehendi facilius possit.*

6. Vrceus ministratorius in viridario nostræ domus in vico Arearum sitæ (vbi olim absque dubio templum aliquod) erutus vnà cum Faustinæ nummo, & sigillo æneo eiusdem cælo donatæ, vt ex nummo coniicio, in quo ex vnâ parte Pauo, & CONSECRATIO, ex altera, DIVA FAVSTINA.

7. Vas æneum, quod temerè in agris effossum dono mihi dedit amicus quidam meus, qui à villico æneis, & argenteis nummis plenum repertum acceperat; vltrò fidem illi adhibui, cùm huiusmodi plura vidissem, aliàs nummis plena Maxentij,

Decentij, Probi, Taciti, Aureliani, Tetrici, & aliorum Cæsarum.

8. Vrnula vitrea *(quod digitis quinque leuatur onus)* D. Blasij Iaquotij I. C. donum, qui odoratis cineribus plenam, cum incluso argenteo nummo Alexandri Seueri, effossam affirmauit.

9. Altera marmorea oblongior, cùm *Riuetæ* propugnaculum exstrueretur altè defossa, quam mihi vltrò concessit nobilis & eruditus Iuuenis D. Fridericus Valimbertus I. C. Sed de funerum ritibus quoad rem meam abundè tractatum; qui vberiorem lectionem expetierit, consulat luculentum, & elegans opus Iac. Gutherij insignis hoc sæculo rerum antiquarum scrutatoris, quod inscripsit *De Iure Manium*, vbi pro dignitate de funeribus agens, ipse suum nomen à funeris periculo subduxit.

VESONTIO MVNICIPIVM Romanum: Scholæ Municipales.

CAPVT XXVIII.

QVIA Rerumpublicarum salus, à scholarum constitutione dependet (quæ sunt immortalitatis veluti quædam sacraria) Ideò Romani scholas non tantùm in Vrbe, sed etiam extrà Vrbem in Municipiis suis instituêre, quas *Municipales* vocarunt, in quibus disciplinæ omnes edocerentur

cerentur. Tales apud *Vesontionem*, & *Lugdunum* (præcipuas in suâ quâque prouinciâ ciuitates) erexerunt, de quibus Ausonius in suâ gratiarum actione ad Gratianum Imperatorem pro Consulatu, his verbis: *Quomodò Titianus magister Municipalem scholam apud Vesontionem, Lugdunúmque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit.* Scholam Municipalem, hoc est, gymnasium municipale publicum, siuè locum omni exercitationis generi dicatũ, vbi Grammatica, Rhetorica, & Philosophia publicè tradebantur; constitutum in Ciuitate Municipali, qualem fuisse nostram fidem facit Galbæ nummus apud Golthsium, in thesauro rei antiquariæ, MVN. VISONTIVM, cuius ectypum habeo à Ioanne Chiffletio patre, hac figurâ.

Municipes autem (ait Agellius) *suo vtuntur iure, & muneris tantum honorarij cum Pop. Rom. participes nullis aliis necessitatibus, neque vllâ Pop. Rom. lege astricti, quia numquam Pop. Rom. factus est eorum fundus.* Illud

 ipsum

ipſum Iuriſconſulti probant: Vlpianus l. 1. D. ad Municip. *Municipes, inquit, recepti in Ciuitatem, vt munera nobiſcum faciant: quaſi munerũ participes.* Queis ex locis liquet, ius Veſontinis in Vrbe fuiſſe capeſſendorum munerum, dignitatibus publicis honoratos ſemper, tributis oneratos numquam; ſi enim municipium ager Pop. Romani numquam factus eſt, quomodo tributis ſit obnoxius? aut ſi publicis neceſſitatibus, municipales fundi eximuntur, multò æquius, & municipiorum ipſa capita, & fundorum immunium Domini. Publicas neceſſitates accipio, quæ (vt prudentibus placet) aut perſonam onerant, aut patrimonium. Nam ex Agellij, Vlpiani, & Auſonij ſententiâ, honorarij muneris municipibus Veſontinis ius Romæ datum; muneris, inquam, aut capiẽdi ex ſuffragio, aut conferendi per ſuffragium, vel tabellam. Leges ergò à Pop. Rom. Veſontinum municipium non accepit, ſed Veſontinus Municeps ius populo Romæ dixit; non quidem ex conſtitutione Claudij, quâ, ſcriptore Tacito, Gallicarũ ciuitatum primoribus, lati claui ius indulſit; ſed indè à Iulio Cæſare, poſtquam ob fidem, & obſequium repulſi Arioviſti, Sequanorum Maximam Veſontionem, non prouinciali ſeruitute preſſit, ſed ciuili ſocietate vinxit.

Gymnaſio noſtro municipali Veſontino præerant egregij præceptores, vt *Titianus* noſter, qui

——authores nouerat omnes
Tanquam vngues digitóſque ſuos:

Hunc

Hunc Maximini Imperatoris magistrum fuisse tradit Capitolinus, in Maximino Iuniore, Modestini Iurisconsulti coætaneum, magnique nominis oratorem, qui libros prouinciarum scripsit pulcherrimos, quos sub nominibus illustrium fœminarum intelligendos putat apud Sidonium Sauaro. Sic Apollinaris lib. 1. epist. 1. *Nam de M. Tullio silere in stylo epistolari melius puto, quem nec Iulius Titianus sub nominibus illustrium fœminarum dignâ similitudine expressit.* Titianum de agricultura citat Diomedes lib. 1. & Isidorus lib. 2. originum, de Rhetorica: *Hæc disciplina*, inquit, *à Græcis inuenta est, Gorgiâ, Aristotele, Hermagorâ, & translata in Latinum à Tullio videlicet, Quintiliano, & Titiano.* Seruius Æneid. 10. *Titianus, & Caluus, qui thematum materias omnes de Virgilio elicuerunt, & conformarunt ad dicendi vsum:* Idem ferè Pomponius Sabinus.

Artem igitur oratoriam in scholis apud Vesontionem municipalibus edocebat Titianus, vbi studia erant Galliarum florentissima, vnde Gallicanæ facundiæ nitor, & vbertas; vndè (vt cecinit Rutilius in Itinerario.)

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab armis
Missus Romani discere iura fori.

Vnde Vesontio præcipuè (quod de Galliâ Iuuenalis)

Causidicos docuit facunda Britannos.

Petrus *Damianus* in epist. ad *Vgonem I.* Archiepiscopum Bisontinum, meminit *scholarum apud S. Ioannem Bisontinum* eius tempore vigentium.

Acade

Academiam Bisontinam collabentem Fridericum primum, cognomine Ahenobarbum Imperatorem instaurasse, antiqui ciuium pugillares, & vetusti annalium manuscripti codices testantur.

Scholarum Ecclesiæ S. Mariæ Magdalenes mentio, fit in instrumentis Chartularij Magdalensis annorum 1267, & 1284. Vicus proximus Ecclesiæ adhuc *scholæ* retinet nomen.

Nicolaus Papa Quintus anno 1450. ductus aëris temperie, & rerum omnium ad victum necessariarum prouentu copioso, nixus antiquitate scholarum iam à priscis Romanis institutarum (de quibus antè) in Ciuitate Bisontina studium in artibus liberalibus erexit, vbi tam legentes, quàm studentes gauderent iisdem priuilegiis, prærogatiuis, immunitatibus, & honoribus priùs concessis magistris, doctoribus, & studentibus in aliis quibuscumque studiis generalibus.

Mentio fit *scholarum S. Brigittæ* in Actis Capituli 7. Octobr. anni 1500. fortè illis olim præerat Canonicus qui *scholasticus* dicebatur, cuius officium nunc suppressum est.

Ferdinandus Imperator anno 1564. in sua Vesontione studium vniuersale, seu Vniuersitatem, & Academiam erexit, atque instituit, *quod* (vt est in priuilegio) *Ciuitas lætissimo cælo, & loco sita, lata spatiis, & hortis, ac fluuio amœna, moribúsque exculta, necnon Magistratu & religione spectabilis, Germanicæ nationi ad ediscendam linguam Gallicam, vnà cum pietate, &* *bonis*

bonis litteris magnam præbeat opportunitatem. Neſcio cur Biſontini hoc tam præclaro priuilegio vſi non ſint.

Poſteà Antonius Cardinalis Granuellanus, *Collegium S. Mauritij* erexit, & fundauit, quod Iulius III. Pont. & Carolus V. Imperator approbarunt.

Demum anno 1597. 26. Maij per S. P. Q. Biſontinum fundatum eſt Collegium Clericis Regularibus Societatis IESV, eíſque deſtinatus eſt locus ille, in quo viguerant poſt omnem memoriam *ſcholæ municipales* publicis dotatæ ſumptibus, vt ibidem non litteraria modò exercitia, ſed virtutum maximè & pietatis ſtudia florerent.

VESONTIONE OLIM Præſides, Tribuni, Præfecti, Conſules, Duumuiri: Ritus Comitiorum: ſeptem Tribus: Magiſtratus: Nummi honorarij: Officia.

CAPVT XXIX.

PROVINCIÆ Romano Imperio ſubiectæ pro ratione dignitatis vniuſcuiuſque, per Præſides, Propraætores, Conſules, Proconſules, & Tribunos gubernari ſolebant. Vnus & triginta Præſides erant in Occidente; Vndecim in Galliis, inter quos MAXIMÆ SE-

QVANORVM PRÆSES tertius numeratur, in libro notitiæ Imperij Romani, qui ſic habet, *in notitia dignitatum omnium in partibus Occidentis*:

Præſides per Gallias vndecim.

Alpium maritimarum.	*Nouempopulaniæ.*
Alpium Pœninarum, &	*Narbonenſis primæ.*
Graiarum.	*Narbonenſis ſecundæ.*
Maximæ Sequanorum.	*Lugdunenſis ſecundæ.*
Aquitaniæ primæ.	*Lugdunenſis tertiæ.*
Aquitaniæ ſecundæ.	*Lugdunenſis Senoniæ.*

Ille Præſes vniuerſam regebat prouinciam, & apud Veſontionem habitabat in monte Cœlio, ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Vicarij ſeptem prouinciarum, vt pluribus referunt B. Rhenanus lib. 1. rerum Germ. Robertus Cœnalis lib. 1. Gallicæ hiſtor. perioch. 8. & Lazius comment. Reip. Romanæ lib. 2. cap. 2. & 8. *Prætorio iure gaudebat, ſcipione eburneo, Curuli Sellâ,* aliiſque inſignibus, de quibus Caſſiodorus lib. 6. epiſt. *faſcibus* ſcilicet, *iure figendi claui, prætextâ, lato clauo, iure gladij geſtandi, inſulis circùm caput, vehiculis, animalibus publicis, & apparitorum comitatu.* Tales fuerunt Veſontione *Vrſicinus, Saluſtius, Marcellus,* & plerique alij.

Aurelij Proculi viri Conſularis, prouinciæ Maximæ Sequanorum mentio fit in antiquo lapide, qui Conſtantiæ ad lacum Briganticum.

IMP.

IMP. CAES. C. AVRE. VAL. DIOCLE-TIANVS. AVG. PONT. MAX. SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. XI. IMP. X. COS. V. PP. ET IMP. CAESAR. M. AVR. VAL. MAXIMIANVS AVG. PONT. MAX. SAR. MAX. PERS. MAX. TRIB. POT. X. IMP. VIII. COS. IIII. PP. ET IMPP. FL. VAL. CONSTANTIVS. ET. GAL. VAL. MAXIMIANVS. FILII. CAESS. MVRVM VITVDVRENSEM. A. SOLO. INSTAVRARVNT. CVR. AVRELIO. PROCVLO. V. C. PROV. MAX. SEQ. 166. 7.

Onnasium quendam Tribunum, & *Claudium* Præfectum Vesontionem gubernasse scimus, ex actis SSS. Lini, Ferreoli, & Ferrucij; nec non *Munatium Pansam* Bisontinos Consulari potestate rexisse, de quo lapis antiquus:

MARTI. SEGOMONI. SACRVM 58. 5.
ANNVA
....VRBICI. FIL. MARTINVS
....SACERDOS ROMAE. ET AVG.
....MVNACIO PANSA. COS
....IN CIVITATE. SEQVANORVM.
....E. GALLIAE. HONORES
....ET SVIS. DECREVERVNT.

O 2 Hoc

Hoc ſaxum vetus, cum aliquot aliis Lugduni repertis, occaſionem dedit Paradino hiſtoriæ Lugdunenſis lib. 1. cap. 5. affirmandi *Lugdunum* (cuius in Prouinciâ Maximâ Sequanorum nullibi vmquam apud autores mentio) *Ciuitatem Sequanorum* olim dictũ fuiſſe, ídque varios autores tradidiſſe ; tamen ne vnum quidem profert, è cuius ſcriniis confirmet ſuam ſententiam, quam nuper optimo iure damnauit D. Claudius *de Rubys* regius in præfecturâ Lugdunenſi Conſiliarius lib. 1. hiſtor. Lugdunenſis cap. 30. Vt enim imprimis vir ille optimus Maximæ Sequanorum Prouinciæ fines loc. cit. perperam extendit, qui *Veſontiná, Baſilienſi, Lauſanenſi, & Bellicenſi Diæceſibus* iuſtè comprehenduntur ; Ita non aduertit legatos liberos, ſeu Conſules, à Prolegatis,ſiue Proconſulibus eâ ratione fuiſſe diſtinctos, vt hi in caſtris adeſſe perpetuò cogerentur ; illi pro arbitrio, vel adeſſe, vel abeſſe, & ſuo fungi ad libitum officio. Noſter hic *Panſa* liber, & ſui iuris, Conſulari inſignitus poteſtate malo fato Lugduni interiit, cùm Veſontione domi ſuæ, in monte Cœlio debuiſſet : Adde quòd hæc inſcriptio poſita eſt à *Duumviro Biſontino* Sequano, de quo etiam alia Lugduni ſic :

IOVI

IOVI. O. M.
Q. ADGINNIVS. VRBIC. FIL.
MARTINVS. SEQ.
SACERDOS. ROMAE. ET. AVG. AD
ARAM. AD CONFLVENTES. ARA
RIS. ET. RHODANI. FLAMEN
IIVIR. IN. CIVITATE.
SEQVANORVM.

13. 15.

Dialis Flamen erat Sequanus iste (vt patet ex inscriptione) & Augur ad aram Lugdunensem; nec obstat, quòd etiam fuerit *Duumvir Vesontione*, seu *in Ciuitate Sequanorum*; poterat enim vtroque honore, ac munere perfungi: sic ex priscis lapidibus apud ipsum Paradinum & Gruterum;

Poppilius natione Sequanus fuit, & ciuis Lugdunensis; 649. 7.

Tib. Pompeius Priscus Cadurcus, omnibus honoribus apud suos functus, Iudex arcæ Galliarum Lugduni; 455. 10.

C. Liberius Decimanus Ciuis Viennensis, Nauta Araricus, Lugduni consistens; 428. 10.

C. Catulius Decimius Tricassinus, omnibus honoribus apud suos functus, sacerdos ad templum Romæ & Aug. 386. 8.

Mattonius Restitutus, Ciuis Tribocus negotiator artis macellariæ; Lugduni omnes: Ita denique *L. Heluius Curator & patronus nautarum Rhodani, & Araris,* apud Lugdunum fuit, & simul *Duumvir Viennensium.* Saxum vetus Lugduni repertum: 647. 5.

L. HELVIO. L. FIL.
VOLTIN. FRVGI
CVRATORI. NAVTARVM
BIS. IIVIR. VIENNENSIVM
PATRONO. RHODANICORVM
ET. ARARICOR.
N̄. RHOD. ET ARAR.
H O D.

Quod ſi quis obiiciat in hiſce priſcis lapidibus *Ciuitatem* pro vniuerſâ prouinciâ debere intelligi, vt nonnunquam accipitur ab autoribus; ſciat hîc ſumi debere pro Metropoli Sequanorum, quæ Municipalis erat; nam quis neſcit vt Præſidatum prouinciarum, ſic Duumuiratum municipiorum fuiſſe?

Duumuiratum antiquitus apud Biſontinos confirmat hodierna per Duumuiros Ciuitatis gubernatio; quotannis enim die D. Ioanni Baptiſtæ feſto, celebrantur Comitia, vbi vigintioctouiri in ſeptem Tribubus *Quintiniâ, Petrinâ, Campomartiâ, Burgenſi, Batualium, Charitomontanâ, & Arenarum;* quatuoruiri ſcilicet in vnaquaque Tribu à populo Ciuitate donato eliguntur: Hi vigintioctouiri rurſus, re diuinâ factâ, in domo Ciuicâ congregati, quatuordecimviros, in ſingulis nempe Tribubus duos, Ciuitatis Rectores, ſeu Gubernatores conſtituunt, penes quos manet Reipublicæ totius gubernatio, & ius ſummum

mum toto illo anno, quo per hebdomadas singuli, ordine Tribuum, Præsidis sedem occupant. Vt autem in XIIII virorum electione, XXVIII viris summa suffragij ferendi libertas est concessa; sic etiam in his eligendis liberrimæ sunt ciuium voces; Ita remansit apud Bisontinos antiqua illa Gallorum libertas, de qua Cæsar in commentar: *Tam libera*(inquit)*suffragiorum, & studiorum cuique potestas erat, vt vel infimis liberè, & absque vllo metu sententiæ dicendæ, suffragiique ferendi facultas esset.*

A Magistratu creato, & constituto pendent, & constituuntur reliqua Ciuitatis officia, quæ sunt;

Aduocatus fisci.

Syndicus, siue Defensor & procurator fisci, cum suo prosyndico.

Secretarius status, qui consilio semper interest, & Senatusconsulta in Diario describit.

Secretarius alter, seu potius scriba vrbanus, qui litigantibus decreta Senatus assignat.

Thesaurarius.

Præfectus operum publicorum.

Curatores horreorum.

Curator pauperum.

Magister monetæ.

Custos carcerum.

Apparitores.

Satellites, & reliqui Officiarij.

Præterea vnaquæque Tribus habet,

Ducem siue Capitaneum;

Locum

Locumtenentem Capitanei;

Vexillarium;

Decuriones;

Ordinum ſatellites; & alia minora officia quæcunque ad ſtatus Politici rectam inſtitutionem requiri poſſunt.

Annuâ Reip. adminiſtratione feliciter abſolutâ moris eſt antiqui apud Biſontinos, XIIII viris, & XXVIII viris nummos argenteos honorarios è publico erogare, his quidem ſexcunciales, illis duplo maiores. Illi autem nummi vnâ ex parte vultum Cæſaris Imperantis; ex alterâ, Imperij Romani, Veſontionis, & ſeptem eius Tribuum inſignia præ ſe ferunt, vt hîc vides.

DE DVCE SEQVANICI, & veteri Parmâ Bisontinorum.

CAPVT XXX.

VIRO ſpectabili Maximæ Sequanorum Præſidi parebat *Dux Limitaneus Sequanorum*, qualem *Cornelium* quemdam legimus, in actis SS. Ferreoli & Ferrucij; & Zenonis tempore *Ægidium*. DVX PROVINCIÆ SEQVANICI dicebatur ex Lazio, comment. Reip. Rom. libr. 2. cap. 9. & lib. Notitiæ vtriuſque Imperij, qui ſic habet:

Sub diſpoſitione viri ſpectabilis Ducis Prouinciæ Sequanici.

Milites Latauienſes Olinone.

Officium autē habet idem vir ſpectabilis Dux hoc modo: Principem ex officiis magiſtrorum militum præſentalium à parte peditum.

Numerarium vtrumque.
Commentarienſem.
Adiutorem.
Subadiuuam.
Regendarium.
Exceptores.
Singulares, & reliquos officiales.

P Inſigne

Insigne Ducis Sequanici liber est (vt aliorum Ducum) sic inscriptus:

F L
INTALL
COMORD
P R.

Pancirolus sic explicat: *Felix liber, iniunctus notariis, Tribunis à laterculo, continens mandata, ordine Primicerij.* Libro suppositum est castrum magnificè constructum, cui superscriptum, *Olino*, quod nomen est vici iuxtà Basileam, vbi trecenti milites olim degebant, dicto Duci parentes; sub quo militabant etiam Sequani, quorum auxilio sæpius vsos Romanos, tum ex libro Notitiæ vtriusque Imperij notissimum est, tum ex Golthsio, qui in thesauro rei antiquariæ, ex veteri inscriptione deprompsit hunc titulum:

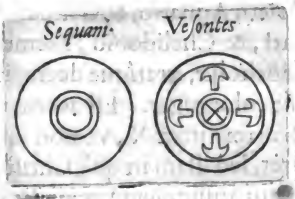
COHORS. XVI. SEQVANORVM.
IN. CAPPADOCIA.

Notitia verò Imperij aliquot locis illud insinuat in Occidente, vt; *sub dispositione viri spectabilis Comitis Prouinciæ Rhetiæ primæ, & secundæ, Præfectus alæ secundæ Valeriæ Sequanorum, Vimania.* Pancirolus in comment. sic exponit: *Præfectus alæ secundæ Valeriæ Sequanorum, Vimaniæ castra tuebatur: Hæc ala erat equitum Sequanorum, qui nunc pars Burgundiæ, & ala ipsa*

Valeria

Valeria vocabatur, fortè quod diu in Valeriâ esset morata.

Deindè sub dispositione viri illustris magistri peditum, inter auxilia palatina, Notitia *Sequanos* vniuersim enumerat, qui orbem aureum rubro circulo inclusum, in viridi clypeo gestant; & sub eodem magistro inter legiones Comitatenses, *Vesontes* reponit cum propriâ parmâ, quam in suâ militiâ Romanâ refert Lipsius; necnō Pierius lib. Hierogl. 40: à quo ferè ad verbum sequentia desumpsit Pancirolus: *Vesontes à Vesontio Æduorum* (lege *Sequanorum*) *oppido, nunc Bisuntiono appellati, albam parmam habent, quatuor cæruleis peltis insignitam, quæ æqualiter inter se distantes orbem rubro circulo inclusum circumstant; Is nigris lineis decussatus in quatuor partes diuiditur, quarum duæ albæ, & duæ rubeæ* (melius Pierius, *duæ ceruleæ*) *permanent: parmæ marginem limbus cæruleus cingit. Vnicum Romanum Imperium, etsi diuisum à quatuor orbis partibus defendi circùm dispositæ peltæ indicant.*

Quid singuli denotent colores, ex Panciroli documentis lib. 1. cap. 37. placet explicare. Albus, seu argenteus parmæ color, animi candorem, puritatémque, vel, vt alij, fidem insinuat, ex planetis Lu-

nam, ex ſignis Cancrum, ex lapillis Margaritam, Beryllúmque, ex Elementis aquam, phlegma ex humoribus, ex ætatibus infantiá refert. Limbi cærulei, & peltarum color cæruleus, Iuſtitiæ & claritatis,famæq; eſt ſymbolum, planetæ Veneri reſpondet, ſignis cæleſtibus Tauro, & Libræ, Elemento aëris; Item ſanguini, pueritiæ, æſtati, ac ſapphiro, qui poſt ſmaragdum mirificè aciem oculorum recreat, & geſtatorem ſuum (ſi quibuſdam creditur) caſtum, fortem, mitémque efficit, atque in occupandâ cuiuſlibet gratiâ mirè felicem. Color circuli rubeus magnanimitatem refert, & amori omnium mentis affectuum nobiliſſimo, Marti quoque, Arieti, Scorpio, Carbunculo, Corallio, Igni, Autumno, bili, ætati virili, roſis rubentibus, & ferro ſolet accommodari. Crux decuſſata nigra prudentiæ, & firmitatis ſignum (quòd is color in alios non amplius tranſeat) Saturno reſpondet, ſignis cœleſtibus Arieti, Aquario, & Geminis; Item Adamanti, Achati, & Chelidonio, Elemento Terræ, Hyemi, melancholiæ, ætatíque decrepitæ,& plumbo, ex quo fit color niger. Eſt autem crux illa decuſſata in formam literæ X, vt non quamuis crucem deſignaret, ſed illam in quâ Chriſtus eſt paſſus (quamquàm ſitu diſſimilem) cuius Græci nominis prima littera eſt X, quod Braccatis iunioribus annotauit Pancirolus lib. 1. cap. 39.

GYM

GYMNASTICA APVD Bisontinos: Batualia: Campus Rotundus: Arena: Porta Trois.

CAPVT XXXI.

PRÆTER literarium ludum, quem in publico gymnasio in ſuis Exedris Philoſophi, & Rhetores Veſontione exercebant, alia multa fiebant à Iuuenibus exercitia, qui præter argutam loquutionem, rem militarem *induſtrioſiſſimè* perſequebantur, vt loquitur Cato apud Soſipatrum; deambulabant enim in Xyſtis, Palæſtrâ decertabant in Ephebæis, veſtes deponebant in Apodyterio, fouebantur in tepidario, ſudabant in Laconico, pilâ ludebant, ſaltabant, Pancratio denique, haſtâ, diſco, cæſtu, curſu, & aliis ludis exercebantur, Romano more, in campo Marti ſacro, in quo natandi modum æſtiuis menſibus Tyrones condiſcebant, vt ſi quando gerendi belli causâ peregrè profecti in aquarum difficultates inciderent, nec vitæ diſcrimen incurrerent, nec ab hoſtibus capi poſſent. Ob id maiores noſtri induſtriæ Romanæ ſemper æmuli, Dubis aquam muros Campi Martij alluentem, per occultos ductus in Campum ipſum deriuarunt, vt quod Romæ Tyberis, id Veſontione præſtaret Dubis. Vegetius libr. 1.

de re militari cap.1. *Romani veteres, quos tot bella, & continuata pericula ad omnem rei militaris erudiuerant artem, Campum Martium vicinum Tyberi delegerunt, in quo iuuentus, post exercitium armorum, sudorem, puluerémque dilueret, ac lassitudinem, cursúsque laborem natando deponeret.*

Primus Romanorum, Imperator Julius, Campum Martium nostrum nobilitauit; in eo enim, dum in Ariouistum arma cieret, exercitum suum lustrasse fertur; *——illic stetit aggere fultus*

Cespitis, intrepidus vultu,

militésque suos, immania Germanorum corpora reformidantes, ad certamen concitauit: nunc omni exercitationis genere celeberrimus est Campus.

Apud Vesontinos verò, duos olim fuisse Circos putarunt aliqui, vbi nunc *vici maioris*, & *minoris Batenti*; quos tamen ideò nominatos existimo, quòd eò loci essent *Batualia*, siuè, vt in Græcis Glossis, γυμνασίαι τῶν μονομάχων, Gymnasia scilicet, in quibus Tyrones Gladiatores cùm instituerentur, exercitationis causâ pugnabant, & rudibus batuebant, de quibus Adamantius Martyr apud Lipsium libr. 1. Saturnal. cap. 15. *Battualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum, vel militum significant.* Scholæ illæ nunc prorsus deletæ sunt. Campi Rotundi nomen plebs retinuit viculo, vulgò, *Champ-Rond*, vbi nuper erutum vidi signum æneum palmare cuiusdam, vt puto, Annonæ Præfecti, qui forsan ibi fuerat honorificè sepultus.

Vnum

Vnum prætereà fuit Amphiteatrum, in quo Maximæ Sequanorum Præses Gladiatores dabat, cuius fundamenta, & dirutas porticus videre licet, vbi nunc ædicula S. Iacobi, extra muros, à quâ non procul abfuit Domus quædam Cistertiensis Ordinis nunc deleta, cuius sacella duo subterranea detecta sunt anno 1597. cùm murus Ciuitatis instauraretur. Remansit etiam & portæ Ciuitatis, & vico vicino priscum Arenarum nomen. Latum erat circiter passus centum & viginti; longitudinem definire difficilius est, cùm, vnâ ex parte, ciuitatis obstent propugnacula, ex aliâ vineæ non longè à Campo nigro dissitæ, in quibus quamplurima eruuntur antiqua numismata: Vnde quæso? spargebant illa in ludis suis. Martialis lib. 8. de ludis Stellæ ad Cæsarem:

Nunc veniunt subitis lasciua nomismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Portam autem Amphiteatri nostri, *portam arenarum* olim dictam (vt in instrumento Calixti II. anni Dom. 1120. quod in chartulario Magdalensi) quæ intrà muros Ciuitatis integra conspicitur, *portam Troiæ* dicunt Bisontini; fortè quòd à Troianis fuerit condita, vel meliùs, quòd in arenis illis sese ludicro illo exercerent in equis nobiles iuuenes Bisontini, quod priscis *Troia* dicebatur, cuius mentio apud Tacitum lib. 11. annal. Suetonium in Iulio, Xiphilinum in Augusto, & Virgilium 5. Æneid. his versibus:

Hunc

de re militari cap. 1. *Romani veteres, quos tot bella, & continuata pericula ad omnem rei militaris erudiuerant artem, Campum Martium vicinum Tyberi delegerunt; in quo iuuentus, post exercitium armorum, sudorem, puluerémque dilueret, ac lassitudinem, cursúsque laborem natando deponeret.*

Primus Romanorum, Imperator Iulius, Campum Martium nostrum nobilitauit; in eo enim, dum in Ariouistum arma cieret, exercitum suum lustrasse fertur; *—illic stetit aggere fultus*

Cespitis, intrepidus vultu,

militésque suos, immania Germanorum corpora reformidantes, ad certamen concitauit: nunc omni exercitationis genere celeberrimus est Campus.

Apud Vesontinos verò, duos olim fuisse Circos putarunt aliqui, vbi nunc *vici maioris, & minoris Batenti*; quos tamen ideò nominatos existimo, quòd eò loci essent *Batualia*, siuè, vt in Græcis Glossis, γυμνασίαι τῶν μονομάχων, Gymnasia scilicet, in quibus Tyrones Gladiatores cùm instituerentur, exercitationis causâ pugnabant, & rudibus batuebant, de quibus Adamantius Martyr apud Lipsium libr. 1. Saturnal. cap. 15. *Battualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum, vel militum significant.* Scholæ illæ nunc prorsus deletæ sunt. Campi Rotundi nomen plebs retinuit viculo, vulgò, *Champ-Rond*, vbi nuper erutum vidi signum æneum palmare cuiusdam, vt puto, Annonæ Præfecti, qui forsan ibi fuerat honorificè sepultus.

Vnum

Vnum præterea fuit Amphiteatrum, in quo Maximæ Sequanorum Præses Gladiatores dabat, cuius fundamenta, & dirutas porticus videre licet, vbi nunc ædicula S. Iacobi, extra muros, à quâ non procul abfuit Domus quædam Cistertiensis Ordinis nunc deleta, cuius sacella duo subterranea detecta sunt anno 1597. cùm murus Ciuitatis instauraretur. Remansit etiam & portæ Ciuitatis, & vico vicino priscum Arenarum nomen. Latum erat circiter passus centum & viginti; longitudinem definire difficilius est, cùm, vnâ ex parte, ciuitatis obstent propugnacula, ex aliâ vineæ non longè à Campo nigro dissitæ, in quibus quamplurima eruuntur antiqua numismata: Vnde quæso? spargebant illa in ludis suis. Martialis lib. 8. de ludis Stellæ ad Cæsarem:

Nunc veniunt subitis lasciua nomismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Portam autem Amphiteatri nostri, *portam arenarum* olim dictam (vt in instrumento Calixti II. anni Dom. 1120. quod in chartulario Magdalensi) quæ intrà muros Ciuitatis integra conspicitur, *portam Troiæ* dicunt Bisontini; fortè quòd à Troianis fuerit condita, vel meliùs, quòd in arenis illis sese ludicro illo exercerent in equis nobiles iuuenes Bisontini, quod priscis *Troia* dicebatur, cuius mentio apud Tacitum lib. 11. annal. Suetonium in Iulio, Xiphilinum in Augusto, & Virgilium 5. Æneid. his versibus:

Hunc

Hunc morem cursus, atque hæc certamina primus
Ascanius longam muris cum cingeret Albam
Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos;
Quo puer ipse modo secum quo Troïa pubes,
Albani docuêre suos, hinc maxima porrò
Accepit Roma, & patrium seruauit honorem:
Troiáque nunc pueri, Troianum dicitur àgmen.

Vnde torneamenta, quasi *Troiamenta*, Gallorum, & Germanorum equestria ludicra fuisse dicta notat Lazius comment. Reip. Rom. lib. 1. cap. 2. Arenarum verò nostrarum non meminit Lipsius in libello suo *De Amphiteatris, quæ extrà Romam:* vt enim ipsemet fatetur cap. 1. multa ipsum fugerunt; nam & Patauinas etiam omisit, quarum pulchra vidimus vestigia in ædibus *Foscarorum*, vbi locus etiam nunc retinet nomen Arenarum.

AQVÆDVCTVS: PORTA Scissa: Castellum aquarum: Naumachia: Fontes.

CAPVT XXXII.

ROMANOS (qui suam admirandam in magnæ molis operibus industriam vbique demonstrarunt) ex aquis maximè mira præstitisse testatur Plinius libr. 36. cap. 15. his verbis: *Si quis diligentiùs æstimauerit aquarum*

rum abundantiam in publico, balneis, piſcinis, domibus, euripis, hortis, ſuburbanis, villis, ſpatióque aduenientis exſtructos arcus, montes perfoſſos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis admirandum eſſe in toto orbe terrarum. At hæc Romæ, dices: Immò non omnia; nonnulla in æmulâ Romæ Veſontione, horum ſuperſunt monumenta, *Aquæductus, Caſtellum, Naumachia*; nam,

Ad gremium ſacri nemoris, quod ſylua coronat,
Fons ſcatet,

iuxtà pagum quemdam, *Arcie* à Cæſareis arcubus cognominatum, quarto circiter ab Vrbe milliari diſſitus, qui per canales ſtructiles, nunc multis in locis etiam integros, in Ciuitatem Sequanorum perducebatur, perfoſſo monte Cœlio, vbi *porta* Ciuitatis *ſciſſa*, vulgò, *la porte taillée*, vt opus eſſet magnificentius: Montes enim, qui rectis aquarum decurſibus obſtabant magno labore exſcindebant Romani. Tacitus lib. 12. annal. *Sub idem tempus, inter lacum Fucinum, amnémque Lirim, perrupto monte, quò magnificentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo prælium nauale adornatur.*

Inſcriptio aquæ Marciæ Romæ ad Portam Eſquilinam.

Q IMP.

177. I.

IMP. CAES. M. AVRELIVS. ANTONINVS.
PIVS. FOELIX. AVG. PARTH. MAXIM. BRIT.
MAXIMVS. PONTIFEX. MAXIMVS.
AQVAM. MARCIAM. VARIIS. KASIBVS.
IMPEDITAM. PVRGATO. FONTE. EXCISIS.
ET. PERFORATIS. MONTIBVS. RESTITVTA.
FORMA. ADQVISITO. ETIAM. FONTE. NOVO.
ANTONIANO. IN. SACRAM. VRBEM.
SVAM. PERDVCENDAM.
CVRAVIT.

Vbi autem ad primitiuam Ecclesiam S. Stephani (quæ nunc S. Ioannis) Aquæductus noster peruenerat, ibi propè *Portam Nigram*, lacus publicus, ingentis magnitudinis (vt ruinæ detectæ nuper indicarunt in vicinis ædibus) oualis figuræ fuerat exstructus, in quem aquæ, per vicinum Aquæductum, ad Castellum, & minores lacus properantes, dum lubebat deducebantur, ad publicas (vt quibusdam placet) & nauales pugnas, velut in mari paruo. De simili *Domitiani* Martialis lib. I.

Si quis ades longis serus spectator ab oris,
Cui lux prima sacri muneris ista fuit;
Non te decipiat ratibus naualis Enyo,
Et par vnda fretis; hîc modò terra fuit.
Non credis? spectes dum laxent æquora Martem,
Parua mora est, dices, hîc modò pontus erat.

Non procul aberat ab illo lacu *Castellum aquarum* (Turrim veterem S. Quintini nonnulli fuisse putant)

ex quo

ex quo per tubos aptos, aqua vt Romæ dupliciter diuidebatur; Primò ad ſalientes, & lacus publicos, ex quibus plebs hortos irrigaret, lintea ablueret, & alia commoda ſortiretur; deinde ad fullonum, & coriariorum neceſſitates,in balneas: Cur non etiam in priuatas domos? Frontinus contradicit, dum aquam omnem in publicos vſus apud antiquos erogari ſolitam affirmat, legéque cautum, ne priuati aliam ducerent, quàm quæ ex receptaculo publico in humum decidiſſet, quam *caducam* vocabant. Sed duplicis erogationis aquarum,quam attulimus, duplicem modum inuenimus; nam quæ ad ſalientes, per fiſtulas plumbeas deducebantur, quales antè paucos annos in pluribus Ciuitatis locis effoſſas viderunt plerique ciuium; quæ verò ad balneas, per ipſos canales ſtructiles,quales in Campo Martio reperti, cum Capucinorum religioſæ domus fundamenta jacerentur. Qui Caſtello, ſiuè Turri aquarum præerat, *Dominus Turris*, & *Caſtellarius* dicebatur, aquarum publicarum cuſtos.

Sed cuius Romana hæc opera? Iulij Cæſaris eſſe credit Muſarum delicium Blaſius Iaquotius I.C.Veſont. quod mihi ſuo eleganti, & luce digno carmine teſtatus eſt:ecce porrigo.

Hîc, vbi flauentes Cereali gramine campos
Sextus Sequanicâ ſignat ab vrbe lapis;
Quiſquis inexhauſto mirabere gurgite fontem
Pinguia diruptâ prata rigare viâ;
Molliter educti ſcandas iuga florida montis,

Quà vitreum ſurgens abdidit vnda caput;
Aſpicies Latij monimenta perennia faſtus,
Structáque cognato dona ſuperba ſolo.
Ipſe ſuum commendat opus, qui condidit autor,
Artificem decorat fama ſecunda fabrum.
Callidus, & placido fœlix moderamine Cæſar
Imperiis fugiens proxima damna nouis,
Fercula Germano victor referebat ab orbe,
Et vectigales fœda tributa comas:
Cumque Veſontinæ ſitiens exercitus Vrbi
In loca laſſatis iuncta veniret equis,
In galeis ſolitæ Rhenum potare cohortes
Ibant ad liquidi pura fluenta Dubis;
Ac propè piſcigerum minuiſſent agmina flumen,
Et Dubis epotâ pigrior iſſet aquâ;
Sed pius omiſſo reuocauit vomere turmas,
Oſtenditque ſacri fontis arator iter.
Tunc ferus, & multo conſperſus puluere miles
Protinus oſtenſum pergit adire nemus;
Et quamquam arenti coqueretur lingua palato,
Vſtáque continuus finderet ora calor;
Hunc tamen ardorem pietas præceſſit, & antè
Quàm biberet, ſacras quiſque precatus aquas.
Ipſe prior (quàm rara ducum ſolertia) Cæſar
Præbibit expanſâ ſumpta fluenta manu.
Cætera turba ſacrum mox depopulata liquorem
Epoto miſeram merſit in amne ſitim.
Tunc vaga Tyrrheno coïerunt agmina cantu,
Et digeſta ſuum Caſtra ſecuta Ducem:

Móxque

Móxque Vesontinæ, fuerant modo cognita, gentis
Intrauit spatio mœnia clara breui,
Ac sibi gustati recreatus imagine fontis
Cæsareâ statuit reddere mente vicem.
Et quia perdomitos clementia mitigat hostes,
Nec retinet partas victor iniquus opes;
Ne modo deuinctas sociali fœdere terras
Ad noua Romanus pelleret arma rigor;
Prætulit imperio Dominum, pietate parentem,
Regnandique nouâ repperit arte modum:
Nam quæ Barbaricis erepta pecunia terris,
Non fuit Ausonio tota dicata Ioui:
Transiit in luxum belli furor, atque voluptas
Summa fuit populis quod pauor antè fuit.
Deuictæ monimenta sibi gratissima gentes
Videre, & sumptu facta theatra suo.
Prima Vesontinâ, maioráque munera Cæsar
Sequanicæ Dominâ gentis in vrbe locat.
Protinus ingenti surrexit ad æthera mole
Festa theatrales scena datura iocos;
Et modò, quæ tenues habitarant Sequana sellas
Numina, marmoreas incoluere domos.
Totáque Panchæâ simulacra fragrantia nube
Cultores primùm pertimuere suos.
Magna fuit structi moles, & fama theatri
Magnáque pauperibus templa dicata Diis;
Sed mage perducti vicina per oppida fontis
Gloria, Cæsareum nobilitauit opus;
Nam quotus in mediâ periit gladiator arenâ?

Perdidit insontes bestia quanta reos?
Tota sed immensum cùm prӕterlapsa canalem
Usque Vesontinum curreret unda forum:
Huc solitus densâ populus concurrere turbâ
Discebat nullo nautica bella metu:
Lӕtáque festiui peragebant prӕlia ciues,
Nec fictus verâ laude carebat honos.
Longa quidem arreptos mergebat pertica lintres;
Inque manufactas nauta cadebat aquas:
Nec tamen ӕquoreis suspendere tegmina Diuis,
Nec sibi concessâ dona vouebat ope.
Ludicra sanguineo discrimine pugna carebat
Prodere pugnaces non minùs apta viros:
Rostratas sibi quisque parans sine cӕde coronas
Rettulit in mœstam vulnera nulla domum.
Unica laus fuerat, fuerat labor vnicus hosti
Oppositam saltu prӕcipitare ratem.
Talia magnanimus quondam spectacula Cӕsar
Ciuibus impendit Sequana terra tuis.
Contulit emisso spectacula talia fonte
Dum cuperet dubiam conciliare fidem:
Néve minùs gratas faceret mora paucula pompas,
Et traherent longi prӕmia tanta dies,
Immensum properauit opus, lucróque premente
Contraxit parcus tempora multa labor.
Unica Cӕsareis Natura occurrere votis,
Clauderéque oppositâ rupe volebat iter:
Sed ferus, & Lybici repetens monimenta furoris
Miles in aduersum contulit arma iugum:

Tunduntur

Tunduntur ſcopuli, duris crepat ictibus æther,
Et cedit ferro verberibúſque ſilex.
Ac licet emiſſæ præceps foret impetus vndæ,
Quæ modò veliuoli pars bona facta maris,
Haud tamen æternâ ſolidos ex caute canales
Veloci potuit rodere lympha gradu.
Totque per innumeros vidit ſpectacula Soles
Obſequio fœlix Sequana terra ſuo:
Et ſupereſſet adhuc, ſed tempore ſæuior omni
Perfide Cæſareum Vandale perdis opus:
Nil agis infœlix, Martémque habiture ſiniſtrum,
Nunc etiam maius fama fuiſſe putat.

Eleganter ſanè; ſed huic ſententiæ vix aſſentiri poſſum, cùm Iulius Cæſar Veſontione diu non egerit, & quidem rebus bellicis valdè diſtentus. M. Agrippæ potiùs Veſontione cum ſuo exercitu commoranti, priuſquam Rhenum tranſiret, hoc opus tribuerem; præcipuum enim eius ſtudium ſemper fuit, aquas in vrbes, in quibus morabatur deducendi; *Is curâ ſingulari Virginem* (fons erat olim Romæ) *aliáſque plurimas ſalientes aquas, in vrbem perduxit,* ex Iulio Frontino de Aquæductibus. Plinius lib. 36. cap. 15. *Agrippa in Ædilitate ſuâ, adiectâ Virgine aquâ, cæteris corriuatis, atque emendatis, lacus ſeptingentos fecit; prætereà ſalientes centum quinque, caſtella centum triginta, complura etiam cultu magnifica.* Adde quod *Auguſtus* (apud Tranquillum) *querentem de inopiâ, & caritate vini populum, ſeueriſſimâ coërcuit voce, ſatis prouiſum à Genero ſuo Agrippâ, perductis pluribus aquis ne homines ſitirent.*

ſitirent. Is denique aquis adeò delectabatur, vt non tantùm in riuulis deducendis, cunctis eſſet admirationi, ſed in prœliis naualibus ſemper triumpharet; Sciuit Pompeius; Nummus æreus hîc freqnens id teſtatur ſatis, vbi M. Agrippa,

Tempora nauali fulgens roſtrata coronâ,

cum aquarum Deo Neptuno in parte auerſa, qui & fortaſſis ad fontis ſcaturiginem à priſcis colebatur, aut certè aquæ numen ipſum: ſacrabant enim Diis ſuos fontes, & ad eorum capita aras collocabant. Veſtigia ſacri fontis reſtant in viculo *Goux*, propè Dolam, vbi in perennis ſcaturiginis capite, columna marmorea antiquiſſima viſitur, circà quam teſſellati pauimenti reliquiæ ſuperſunt.

Poſt dirutum multis locis antiquum (non à Vandalis, ſed potius ab Hunnis, vt part.2. in Celidonio indicabimus) aquæductum, fœcundiſſimos fontes ex monte Brigillæ per tubos aptos deriuarunt aui noſtri.

Primus eſt in plateâ Batualium lapideus Bacchus pampineis vinctus tempora ramis, qui per dolium, cui

cuì insidet aquam plebi largitur.

Sequitur propè pontem fons,tribus tubis æneis, & tribus Chrysopolitanis Aquilis, trium Charitum velut vberibus insignis, sacro quippè illis monti vicinus.

Tertius est Tritonis Neptuni tubicinis in foro piscario.

Per eosdem ductus, aquæ subministrantur Aquilæ bicipiti æneæ, cui velut in apotheosi laureatus insidet inuictissimus Carolus Quintus Augustus, dextrâ ensem nudum, sinistrâ mundi globum gestans, Polycleti cuiusdam admirandum opus, Ciuicæ domus foribus appositum in medio foro, cui superpositum Ciuitatis vetus symbolum : PLEVT A DIEV.

Quintus ad Carmelitarum ædes, vbi Neptunus lapideus dextrâ tridente armatus Delphino insidet.

Vltimum est ad turrim Quintiniam Nymphæ cuiusdam ex ruffo lapide (Vnde *Ruffam* vocant,) simulachrum, cuius mammæ aquâ limpidissimâ lactis instar diffluunt.

SEGVINVS BRENNI SOcer Sequanorum Rex Vesontione: Brenni de Romanis victoria.

CAPVT XXXIII.

VT in Celticâ olim Galliâ, longè antè Romanorum aduẽtum, plures fuêre Respublicæ peculiaribus seorsim legibus vtentes, Sequanorum, Æduorum, Lingonum, Bellouacorum, Rhemorum, & aliæ: sic vnaquæque suum habebat Principem, seu Regulum, cui parebat: ex quibus vnum solum aliquando totius Galliæ principatum obtinuisse legitur apud Cæsarem, Strabonem, & alios autores. Talem fuisse *Següinum* (vel fortè melius *Sequanum*, Græcè σηκυανὸν) & Celtarum Imperium tenuisse apud Bisontinos probat antiqua sedes eius in ipsorum Ciuitate; nam, vt canit *in Pantheo* Godefridus Viterbiensis (olim à Conrado III. Friderico I. & Henrico VI. Imppp. sacris, & scriniis præfectus, qui peregrinatione terrâ, maríque, per quadraginta annos exercitatus, linguarum exterarum gnarus, omnes omnium quas adiit gentium bibliothecas excusserat.)

Sede Bisontinus fuerat tunc Rex Següinus.

Regni Sequanici amplitudinem sequentibus aperit:

Cuius

Cuius erat Sena Fluuius, Rhodanúsque marinus,
Primáque pars Araris, Allobrogúsque sinus.

Brennus Següini filiam vxorem duxit, & soceri regno successit, eodem teste:

Vxor erat Brenni Següini filia Regis,
Cuius ab auxiliis Dux Gallica regna subegit,
Sequana cum Ligeri Brennica signa vehit.

& pauló pòst:

Defuncto socero fit regni Brennius hæres,
Qui modo Romanum regnum confisus habebat,
Intrat in Italias agmina multa ferens.

Noster enim Brennus Romanos cum exercitu Gallorum copioso, tanto impetu strauit, vt eos quasi aridam segetem succideret. Militum verò maior turba Sequani Bisontini fuêre, cum Brenni Bisontini Regis vxor fuerit Bisontina, cuius dote copiæ illæ sustentabantur; Vnde Viterbiensis:

Cuius ab auxiliis Dux Gallica regna subegit.

Historici ferè omnes victoriam hanc Senonibus tribuunt, sed autor citatus Sequanos (qui nunc Burgundiones) intelligit: *Anno ab vrbe condita 364, Sueui & Senones Galli, id est Burgundiones, Allobrogi, sub Duce Brenno Italiam intrant, Romam petunt*, &c. Humbertus Monmoretanus: *——sub cardine cæli*

Quis populus nescit, quantùm Burgundia bello
Polleat? experta est vasti summum ardua mundi
Roma caput, quantùm flexis gens Sequana frænis
Et quantùm pedes illa valet, cùm Principe Brenno
Italicæ victrix perterruit oppida terræ,

Cornigerúmque Iouem Libyes, Cyrrhæque bicornis
Propulit attoniti trepidantia numina Phœbi.

Hoc bellum Liuius, Iustinus, aliíque multis recensent, quæ in hæc pauca contraximus. Anno Vrbis conditæ 364. (aliis 363.) Marcus Cædicius de plebe Tribunis nunciauit, se iuxta ædem Vestæ in viâ nouâ vocem audiisse, humanâ clariorem, quæ Gallos aduentare Magistratibus dici iuberet; spernuntur viri humilis vera præsagientis monita: Marcus Furius (*quo manente*, inquit Liuius, *si quidquam humanorum certi est, capi Roma non poterat*) vrbe expellitur: Ecce Romam aduentant legati ab Clusinis, auxilium contra Gallos petentes, qui iam transactis Alpibus omnes illius tractus populos sub iugum miserant. Tres M. Fabij Ambusti filij à S. P. Q. R. pacem pro Clusinis à nostris rogaturi mittuntur, quam vltrò pollicentur, modò ipsis pars agri Clusini ab incolis concedatur; Romani ius id non esse exponunt; nostri se ius in armis ferre, & omnia virorũ fortiũ esse respondent; Tunc accensis vtrimque animis, manus conserunt, & iure gentium violato Legati P. R. prælio se immiscent; quod videntes nostri, Clusinis relictis Romam protinus delere cogitant: Nec mora, versùs vrbem signa conuertunt, & citato agmine iter aggrediuntur: tum præmoniti à Clusinis Romani, cum tumultuario exercitu vndecimo ab Vrbe lapide, quâ flumen *Allia* amni Tiberino miscetur; ipsis occurrunt. Facta tum maxima strages; pars hostium cæsa Veios, pars Romam aufugit. Nostri

intereà

intereà cæsorum spolia legunt, armorum cumulos coaceruant, & paulò pòst Vrbem triumphantes ingrediuntur, incendio domos vastant, plebem ædiũ suarum lapsu sepeliunt, Senatores in suis ædibus trucidant, & totam lamentis implent Ciuitatem. Hæc est Regis nostri Brenni & Celtarum omnium, sed maximè Bisontinorum de Romanis rerum dominis victoria, nobilior sanè, quàm vtilior; postmodum siquidem tantæ palmæ virorem, cruentâ strage sors inuida peruertit; illicò enim Vrbe recuperatâ pars pulsi, pars cæsi, & ex eorum cadaueribus *busta publica* sunt parata.

TEVTONVM REGES A Sequanis in Alpibus capti.

CAPVT XXXIV.

SICVT hostes Pop. Romano multùm obfuêre Sequani, ita amici facti, & in fide, amicitiâque permanentes profuêre. Socia quidem fides aduersus Teutonas, & Ambrones patuit satis, qui cùm (teste Plutarcho, *in Mario*) in Italiam infestam aciem inferrent, à Mario ad aquas Sextias cæsi magna pars, capti quamplurimi, cæteri in fugam auersi: Verùm cùm aliunde Catulus exercitu in Cimbros moto, Alpium iuga se tueri posse diffideret, & Barbarorum immanitate,

&vastitate corporum perculsi milites fugam meditarentur, nec iam ad congressum esset animus, sed amne Athesi hostibus obiecto se continerent, Marius accitus superuenit. Tum Cimbri cladis Teutonum & Ambronum ignari, planè barbaro cum fastu à Mario per legatos sibi, & fratribus agrum, & oppida assignari petierunt, vbi tandem designatâ sede considerent. Percunctante legatos Mario de fratribus, cùm illi Teutones dixissent, Romani in risum effusi: Tum ad Cimbros Marius, *Omittite*(inquit) *fratres, habent enim à nobis datam terram, sempérque habebunt.* Hoc aceto perfusi legati comminantes Imperatori, daturum pœnas Cimbris, & Teutonibus, cùm aduenissent, responderunt. *At*, inquit Marius, *præstò sunt; nec decet vos nisi salutatis abire fratribus.* Illicò vinctos Teutonum Reges produxit; *Nam*(ait Plutarchus) *in Alpibus fuerant à Sequanis retracti.* Intellexit autem per Alpes Plutarchus, Iuræ montes, aut colles Vesontioni, & Salinis circumfusos, qui sunt Iuræ appendices; Alpes enim propriè dictas nunquam incoluêre Sequani. Nihilominus Strabo Sequanam, & Ararim flumina ex Alpibus labi affirmat, quorum prius in Ducatu Burgundiæ, alterum in Vogeso monte Lotharingiæ contermino, longè ab Alpibus originem ducit.

Mariani de Cimbris & Teutonibus triumphi fidem faciunt numismata vetera, quæ præ manibus habemus: Similia refert Golthsius in fastis Magistratuum, & triumphorum Romanorum, in quibus ex vnâ

ex vnâ parte videre est alatum Victoriæ caput, ex alterâ verò conspiciuntur quadrigæ triumphales trahentes currum, cui insidet Victoria cum hac inscriptione. C. MARI. C. F. ROMA. Contigit hoc anno ab Vrbe condita DCLII.

INIMICITIÆ INTER Æduos, & Sequanos: Galli per Ariouistum fusi ad Magetobriam: Cæsar occupat Vesontionem, & superat Ariouistum.

CAPVT XXXV.

BELLVM per nostros, in Romanos pridem gestum, inter vtrosque odium maximum concitauit: Ob id Strabo Geograph. lib.4. dixit: πέραν δὲ τοῦ ἄραρος οἰκοῦσιν οἱ σηκουανοὶ διάφοροι καὶ τοῖς ῥωμαίοις ἐκ πολλοῦ γεγονότες καὶ τοῖς ἐδούοις, ὅτι πρὸς γερμανοὺς προσεχώρουν πολλάκις, κατὰ τὰς ἐφόδους αὐτῶν, τὰς ἐπὶ τὴν ἰταλίαν. καὶ ἐπεδείκνυντό γε οὐ τὴν τυχοῦσαν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς ἐποίουν μεγάλους, καὶ ἀφιστάμενοι μικρούς: *Trans Ararim domicilia tenent Sequani, & Romanis, & Æduis dudum aduersantes, qui Germanis sæpius adhærebant, eorumque in Italiam impetus inuitabant, adeò vt illis communiter quidem immisti eorum vires amplificarent, desistentes autem imminuerent.* Sed qui acerrimi Romanorum fuerant hostes, cum his postmodum arctissimum amicitiæ fœdus iniuêre: Sequani enim

enim fuerũt ex primoribus Galliæ comatæ, de quibus Cornelius Tacitus lib. ij. Annal. *Primores Galliæ, quæ comata appellatur, fœdera, & Ciuitatem Romanam pridem assecuti*. Et expresse 20. Annal. *Sequanos Ciuitatem nobis fidam*. Ipse Iulius lib. 5. de bello Gal. refert, *M. Messalla, L. Pisone Cos. Senatum censuisse, vti quicunque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Aeduos cæterósque amicos Pop. Rom. defenderet*. Inter amicos illos Pop. Romani, procul dubio Sequanos Bisontinos intelligit, quorũ Rex *Catamantaledes* S. C. amicus pop. Romani dictus fuerat, de quo Imperator lib. cit. *Persuadet* (Orgetorix) *Castico Catamantaledis filio Sequano cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat & à S. P. Q. R. amicus appellatus erat, vt regnum in sua Ciuitate occuparet, quod pater antè habuerat:* Ita nonnulli Codices; meliùs alij sic habent; *à Senatu Populi Romani amicus appellatus erat*: tum quia id Cæsaris textus suprà citatus indicat; tum quia nusquam legitur, quòd ea autoritas penes Pop. Romanum fuerit, sed solùm penes Senatum: Cæsar lib. 7. *Teutomatus Ollouiconis filius Rex Nitiobrigum, cuius pater ab Senatu nostro amicus appellatus erat, &c.* amicus scilicet Populi Romani; quo modo Ædui fratres eius fuêre dicti, vt in Panægyrico Flauiensium habetur: *Primi omnium inter immanes illas, & barbaras Galliæ gentes, plurimis Senatusconsultis fratres populi Romani appellati sunt.* Inito igitur iampridem cum Romanis fœdere, orta contentio de Arari Sequanos inter & Æduos maximas concitauit inimicitias; quia

quia enim fluuius ille harum duarum gentium discriminabat fines, eum, eiúſque vectigalia vnaquæque ſibi faciliùs vendicabat, vt lib. cit. notauit Strabo. Veteris illius odij damna Diuitiacus Æduus, non ſine lachrymis narrauit Cæſari lib. 1. dicens; *Galliæ totius factiones eſſe duas: Harum alterius principatum tenere Aeduos, alterius Aruernos: Hi cum tantopere de potentatu inter ſe multos annos contenderent, factum eſſe vti ab Aruernis, Sequaniſque Germani mercede accerſerentur: Horum primò circiter millia quindecim Rhenum tranſiiſſe; poſteaquam agros, & cultum, & copias Gallorum homines feri, ac Barbari adamaſſent, tranſductos plures; nunc eſſe in Galliâ ad* C. & XX. *millium numerum: cùm his Æduos eorúmque cliẽtes ſemel, atque iterum armis contendiſſe, magnam calamitatem pulſos accepiſſe; omnem Nobilitatem, omnem Senatum, omnem Equitatum amiſiſſe: quibus præliis, calamitatibúſque fractos, qui & ſuâ virtute, & Pop. Romani hoſpitio, atque amicitiâ plurimum ante in Galliâ potuiſſent, coactos eſſe Sequanis obſides dare Nobiliſsimos Ciuitatis, & iureiurando Ciuitatem obſtringere, ſeſe neque obſides repetituros, neque auxilium à Populo Romano imploraturos, neque recuſaturos quo minùs perpetuò ſub illorum ditione, atque imperio eſſent: Vnum ſe eſſe ex omni Ciuitate Aeduorum, qui adduci non potuerit, vt iuraret, aut ſuos liberos obſides daret: ob eam rem ſe ex Ciuitate profugiſſe, & Romam ad Senatum veniſſe auxilium poſtulatum: quòd ſolus neque iureiurando, neque obſidibus teneretur. Sed peius victoribus Sequanis, quàm Aeduis victis accidiſſe, propterea quòd Ariouiſtus, rex Germanorum in*

eorum finibus consedisset, tertiámque partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliæ, occupasset, & nunc de alterâ parte tertiâ Sequanos decedere iuberet, propterea quòd paucis mensibus ante, Harudum millia hominum XXIV *ad eum venissent, quibus locus, ac sedes pararentur: futurum esse paucis annis, vtì omnes è Galliæ finibus pellerentur, atque omnes Germani Rhenum transirent; neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro, neque hanc consuetudinem victus cum illa comparandam. Ariouistum autem vt semel Gallorum copias prælio vicerit, quod prælium factum sit Magetobriæ, superbè & crudeliter imperare, obsides nobilissimi cuiusque liberos poscere, & in eos omnia exempla cruciatus edere, si qua res non ad nutum, aut ad voluntatem eius facta sit; hominem esse barbarum, iracundum, temerarium: non posse eius imperia diutius sustineri, nisi quid in Cæsare, populóque Romano sit auxilij, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Heluetij fecerint, vt domo emigrent; aliud domicilium, alias sedes remotas à Germanis petant, fortunámque, quæcunque accidat, experiantur; hæc si nunciata Ariouisto sint, non dubitare, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, grauissimum supplicium sumat: Cæsarem vel autoritate suâ atque exercitus, vel recenti victoriâ, vel nomine populi Romani deterrere posse, ne maior multitudo Germanorum Rhenum transducatur, Galliámque omnem ab Ariouisti iniuriâ posse defendere.* Hæc Diuitiacus apud Cæsarem, qui *Magetobriam*, vbi Gallorum copias vnico prælio fudit Ariouistus, adeò leuiter & ieiunè tangit, vt eius situm nemo huc vsque rectè potuerit assignare. Marlianus

al. A-mage-tobriç.

in indice

in indice, *Toaut* locum Rheno proximum temerè facit; vero enim ſimile non eſt Ariouiſtum tot Germanorum, Harudum, & Sequanorum millibus comitatum, & *in cuius poteſtate omnia Sequanorum oppida erant*, (vt paulò pòſt notat Cæſar) Gallorum copias licèt ingentes in interiorem Sequanorum agrum ingredi paſſum. Bouillus in ſuo de vulgarium linguarum differentiâ libello, oppidum illud nihilo melius *Maſieres* interpretatur, vt & alius quidam Anonymus *Maeſtrich* ad Moſam. Vigenereus in notis ad Cæſarem ſuum Gallicum leuiſſimè coniicit eſſe *Montbeliard*. Doctiſſimus Cluuerius antiq. Germ. lib. 2. c. 8. interius fuiſſe quàm vtì ad Germaniam vel olim pertinuerit, vel nunc pertineat, audacter, & verè affirmat: nos enim ſitum eius feliciter inuenimus in ipſo agri Sequanici limine, versùs Æduos, ad Araris ripam, vbi *Lignonem* fluuium ſuo ſinu excipit, non procul à *Ponte Gallorum*, corruptè *Pontallie*, vbi pagus *Broye*, iuxta quem collis planus, ampliſſimus, aptiſſimus prælio viſitur, lateribus, & humanis oſſibus ſcatens; quo loci antiquitus vrbem fuiſſe conſtans eſt incolarum traditio, qui ſpatium illud adhuc hodie, antiquo Magetobriæ nomine tantillum immutato, vocant *la moigte de broye*: quod etſi plenè non aduerterit Sanjulianus, refert tamen antiq. Burgund. lib. 1. c. 4. Pontallienſes affirmare, *iuxtà ipſos amplam, & ſpatioſam vrbem olim fuiſſe, cuius nihil ſuperſit, pratèr memoriã à Patribus in filios tranſmiſſam*. In prædicto colle via quædam eſt, (*ferratam* ru-

ſtici cognominât, Gallicè *le chemin ferré)* pauimento veteri ſtrata, iuxtà quam eminentiori quodam loco rudera ſuperſunt, quæ *Caſtri Magètobriæ* antiquiſſimi reliquias eſſe ruſtici iactant : adde quòd vltra pontē Araris proximum , ad oppidum *Pontallie*, locus eſt, quem *Monthardou*, quaſi *montem Harudum* nominant, in quo, & in vitiferis collibus vicini pagi *Dampmartin*, prope *Peſmam* , veterum ædificiorum ruinæ , & antiqua numiſmata ſæpius effodiuntur, quæ omnia magnam tractus illius arguunt antiquitatem. Non longè ab his abeſt pagus , *les Varennes* vulgò cognominatus , qui tamen in antiquâ Beneficiorum Diœceſeos Biſontinæ notitiâ, Gallicè dicitur *Viel-verge*, Latinè *veteres virgæ*; fortè quòd ibi veteres Galli ponte Araris tranſacto cæſi , & mille opprobriis, contumeliiſque per Ariouiſtum Regem affecti ſint, quod ſuâ oratione videtur Diuitiacus innuiſſe. Sed, vt ad rem noſtram reuertamur , inimicitias illas Sequanorum , & Æduorum conſultò alebant Romani, vt arte aliquâ in Galliam aditum ſibi patefacerent ; nec vlla poterat eſſe accommodatior eâ, quæ eſſet ſub auxilij ferendi ſpecie , quâ Cæſar vſus eſt, cùm Æduis opem ferens contra Sequanos, & Ariouiſtum Germanorum Regem (licèt *amicum* à Senatu appellatum) priuſquam eum è Galliæ finibus expelleret , Veſontionem occupauit. Dio Rom. hiſt. lib. 38. *ὥστε τὸν καίσαρα λόγοις μὲν μηκέτ' αὐτῷ ἀντιπέμψαι. τὴν δὲ δὴ Οὐεσοντίωνα τὴν τῶν σηκουανῶν πόλιν εὐθὺς καὶ πρὶν αἰσθηθήσεσθαί τινα προκαταλαβεῖν : Cæſar per legatos minimè reſpondit,*

ſpondit, ſed extemplò Veſontionem Sequanorum vrbem, priuſquam id quiſquam ſentiret, occupauit. Cæſar lib.cit. *Cùm tridui viam Cæſar proceßiſſet, nuntiatum eſt ei Arioui-ſtum cum ſuis copiis ad occupandum Veſontionem, quod eſt oppidum maximum Sequanorum, contendere, triduique viam à ſuis finibus proceſſiſſe; Id ne accideret magnopere præcauendum ſibi Cæſar exiſtimabat; namque omnium rerum, quæ ad bellum vſui erant, ſumma erat in eo oppido facultas; Idque natura loci ſic muniebatur, vt magnam ad ducendum bellum daret facultatem, propterea quòd flumen Alduadubis, vt circino circumductum pene totum oppidum cingit: reliquum ſpatium, quod non eſt amplius pedum ſexcentorum, quà flumen intermitttit, mons continet magnâ altitudine, ita vt radices eius montis ex vtraque parte ripæ fluminis contingant; hunc murus circumdatus arcem efficit, & cum oppido coniungit. Huc Cæſar magnis diurnis, nocturniſque itineribus contendit, occupatóque oppido, ibi præſidium collocat: dum paucos dies apud Veſontionem rei frumentariæ, commeatúſque cauſa moratur, &c.* Pergit enarrare Cæſar trepidationem militum ſuorum in caſtris, quam eleganti oratione in Campo Martio Biſontino habitâ ſedauit: dein quomodo poſt varia cum Arioniſto colloquia, copias eius vnico prælio fuderit, quod B. Rhenanus rer. German. lib.1. malè factum exiſtimat ad D. Apollinaris, *qui locus*, inquit, *milliario tantùm Germanico à Rheno & Baſileâ diſtat:* malè inquam; *omnes enim hoſtes*, ait Cæſar, *terga verterunt, neque priùs fugere deſtiterunt, quàm ad flumen Rhenum millia paſſuum ex eo loco circiter quin-*

que peruenerunt. Rectiùs multò insignis nostri sæculi Geographus Philippus Cluuerius antiquæ German. lib.2.c.8.locum illius prælij Vesontioni propinquiorem facit: *Vicus est hodie*, inquit, *in Burgundiæ Comitatu vulgari vocabulo* Dampierre, *quinque millibus passuum infra oppidum* Montbeliard, *situs ad confluentem Dubis, & Allij amnis in Rauracorum confinio ex monte Vogeso profluentis, qui locus egregiè omnibus partibus in prælium illud Ariouisticum conuenit; huc quippe directum iter agebatur Ariouisto Vesontionem contendenti: huc rectè Cæsar ab aliâ parte, Vesontione nimirum sex dierum itinere peruenit, septem millibus passuum pro more suo in singulos dies contributis.*

Fusis Ariouisti copiis Cæsar exercitum suum in Sequanis ad hybernandum reliquit, hybernísque *Labienum* præposuit; ipse verò in Galliam citeriorem profectus est:sed priùs nonnullas ad Sequanicæ prouinciæ tutelam creditur constituisse Colonias, *Olinonem* aduersùs Germanos, & *Iuniam* aduersùs Heluetios, non sic ab ipso Cæsare nominatam, quicquid proferat Golusius lib. 2. cap. 11. nam *Colonia Iunia* à Iulio rectè dici non potuit, qui ex familiâ Iuliâ erat oriundus,sed fortè quòd aliquem illi præfecerit Iunium, ex Iuniorum familiâ, quorum multos denarios dedit Fuluius Vrsinus lib. de familiis Romanorum, in *Iuniâ*.

PAGI

PAGI SEQVANORVM vaſtati Tiberio imperante: Inſignis Virginij Ruffi apud Veſontionem de Vindice victoria.

CAPVT XXXVI.

MAXIMAM Sequanorum pagi Tiberio imperante paſſi ſunt cladem, ortâ ſeditione in Galliis, ducibus Iulio Floro inter Treueros, & Iulio Sacrouiro apud Æduos: *tunc enim Silius cum legionibus duabus incedens* (verba ſunt Taciti 3. Annal.) *præmiſſâ auxiliari manu, vaſtat Sequanorum pagos, qui finium extremi, & Aeduis contermini, ſociique in armis erant*; quos (eodem teſte 1. annal.) Germanicus dum per Gallias cenſus acciperet, in Tiberij verba adegerat, cùm ad inferiorum Germanorum nouum tumultum ſedandum proficiſceretur.

Nerone poſteà Romæ Imperium obtinente, poſt multa contra parentes, præceptores, Senatum, Vrbem crudeliter, & inſanè geſta, Galbæ adhærentes omnes à Principe Tyranno defecerunt: Virginius Ruffus, equeſtri Inſubrorum familiâ ortus, qui Germanorum præerat legionibus, venit in Gallias, & Veſontionem Galbæ partes ſequentem obſedit. C. Iulius

Iulius Vindex natione Gallus, qui vnà cum militibus ſuis à Nerone quoque defecerat, ad Vrbis accurrens auxilium, ſuo exercitu à militibus Ruffi fuſo, ſibi ipſi violentas manus attulit. Rem totam, vt acta eſt, ſic enarrat Xiphilinus ex Dione in Nerone: Οὐχ ἑαυτῷ δὲ τὴν ἀρχὴν πράττων ὁ Βίνδιξ, τὸν Γάλβαν τὸν Σεργίον τὸν Συλπίκιον, ἐπιεικείᾳ τε καὶ ἐμπειρίᾳ πολέμων διαπρέποντα, καὶ τῆς Ἰβηρίας ἄρχοντα, δύναμίν τε οὐ μικρὰν ἔχοντα, εἰς τὴν ἡγεμονίαν προεχειρίσατο· κἀκεῖνος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοκράτωρ ἀνηγορεύθη· λέγεται δὲ ὅτι τοῦ Νέρωνος διακοσίας καὶ πεντήκοντα μυριάδας ἐπικηρύξαντος τῷ Βίνδικα ἀποκτείναντι, ἀκούσας ὁ Βίνδιξ ἔφη ὅτι ὁ Νέρωνα ἀποκτείνας, τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ κομίσας ἐμοὶ, τὴν ἐμὴν ἀντιλήψεται· τοιοῦτος μέν τις ὁ Βίνδιξ ἐγένετο. Ῥοῦφος δὲ ἄρχων τῆς Γερμανίας ὥρμησε μὲν ὡς καὶ τῷ Βίνδικι πολεμήσων, γενόμενος δὲ ἐν Βεσωντίωνι, ταύτην ἐπολιόρκει πρόφασιν ἐπεὶ μὴ ἐδέξατο αὐτόν. Τοῦ δὲ Βίνδικος πρὸς βοήθειαν τῆς πόλεως ἀντεπιόντος αὐτῷ, καὶ οὐ πόρρω στρατοπεδευσαμένου, ἀντεπέστειλαν μὲν ἀλλήλοις τινὰ, καὶ τέλος καὶ ἐς λόγους ἦλθον μόνοι. καὶ μηδενὸς σφίσι τῶν ἄλλων παρόντος, καὶ κατὰ τοῦ Νέρωνος, ὡς εἴκαζον, συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Βίνδιξ ὥρμησε μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὡς τὴν πόλιν καταληψόμενος· καὶ αὐτοὺς οἱ τοῦ Ῥούφου στρατιῶται προσιόντας αἰσθόμενοι, καὶ νομίσαντες ἑαυτοῖς ἀντικρὺς χωρεῖν, ἀντεξώρμησαν αὐτοκέλευστοι· καὶ προσπεσόντες ἀπροσδοκήτοις δὲ καὶ ἀσυντάκτοις οὖσι, παμπόλλους κατέκοψαν. Ἰδὼν δὲ τοῦτο καὶ περιαλγήσας ὁ Βίνδιξ, αὐτὸς ἑαυτὸν ἔσφαξε. Καὶ τὸ μὲν ἀληθὲς οὕτως ἔχει. πολλοὶ δὲ δὴ μετὰ ταῦτα τὸ σῶμα αὐτοῦ κατατρώσαντες, δόξαν τισὶ μάτην, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀπεκτονότες αὐτὸν, παρέσχον. Ῥοῦφος δὲ τοῦτον μὲν ἰσχυρῶς ἐπένθησε, τὴν δὲ αὐτοκρά-

τωρα ἀρχὴν, καίτοι τῶν στρατιωτῶν πολλάκις αὐτῷ ἐγκειμένων, οὐκ ἠθέλησε δέξασθαι, δυνηθεὶς ἂν ῥᾳδίως ἐπιτυχεῖν αὐτῆς· δραστήριός τε γὰρ ἀνὴρ ἦν, καὶ ἰσχὺν μεγάλην καὶ πρόθυμον εἶχε. καὶ οἱ στρατιῶται τὰς μὲν τοῦ Νέρωνος εἰκόνας καθεῖλον καὶ συνέτριψαν. αὐτὸν δὲ, Καίσαρα καὶ Αὔγουστον ὠνόμαζον, ὡς δ᾽ οὐκ ἐπείθετο, ἐνταῦθα τῶν στρατιωτῶν τις ἑνὶ τῶν σημείων αὐτοῦ ταῦτα διὰ ταχέων ἐπέγραψε. καὶ ὃς ἐκεῖνά τε ἀπήλειψε, καὶ μόλις ποτὲ αὐτοὺς καταστήσας ἔπεισε ἐπὶ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ ποιήσασθαι. εἴτ᾽ οὖν ὅτι οὐκ ἠξίου τοὺς στρατιώτας τινὶ τὸ κράτος διδόναι (τῇ τε γὰρ γερουσίᾳ καὶ τῷ δήμῳ προσήκειν τοῦτ᾽ ἔλεγε.) εἴτε καὶ παντελῶς μεγαλογνωμῶν, ὡς οὐδὲν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ὑπὲρ ἧς καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἔπραττον, καὶ αὐτὸς δεόμενος: *Vindex cum principatum minimè sibi parare studeret, Sergio Sulpicio Galbæ (is iustitiâ omnibus præstabat, ac gloriâ bellicæ virtutis, præerátque Hispaniis, & magnas copias habebat) imperium detulit, idémque Galba ab exercitu Imperator designatus est. Ferunt eo tempore Neronem per præconem constituisse centies sestertiûm ei, qui Vindicem occidisset; atque eo cognito Vindicem ita dixisse; qui Neronem interfecerit, & ad me caput eius attulerit, is meum accipiet caput in mercedis loco. Cúmque Vindex eo animo esset, Ruffus qui Germaniam obtinebat inde profectus est, vt Vindici bellum inferret, is postquam Vesontionem venit, cœpit eam vrbem obsidere, quòd ab eâ non fuisset exceptus: Vindex ad opem vrbi ferendam contendit, nec procul castra posuit: Tandem ambo missis ad se literis in colloquium venerunt, remotis arbitris. Ibi suspicio fuit eos vnâ contrà Neronem coniurasse. Post hæc Vindex properat cum exercitu, quasi statuisset vrbem capere, quorum aduentum vbi cognoscunt*

milites Ruffi, rati eos apertè contra ſe venire, iniuſſi impetum faciunt, imparatoſque, & parum instructos inuadunt, ac postremò magnum numerum eorum concidunt: Quod cùm Vindex videret, ferrétque grauiter, ipſe ſibi manus attulit; Id enim verum eſſe constat, quamuis multi illatis mortuo vulneribus falſam opinionem iniecerint, eum ab ſe interfectum fuiſſe. Ruffus caſum eius acerbè luxit, & principatum, quem facilè poterat adipiſci, deferentibus ſæpenumerò militibus, atque vrgentibus, repudiauit. Vir erat in rebus gerendis acer, & industrius, in conficiendis fortis, promptúſque. Itaque milites ſtatuis Neronis diſſipatis, & comminutis cœperunt illum Auguſtum, & Cæſarem nominare; Cumque perſuaderi non poſſet, quidam ex militibus vni ex ſignis eius idem inſcripſit ſubitò, idque Ruffus posteà deleuit, ac vix tandem ſedatis militibus perſuadebat, vt auctoritatem Senatui Populoque Romano restituerent, ſiue quod indignum putaret, Imperium cuiquam à militibus deferri (id enim ad Senatum Populúmque pertinere) ſiuè quod vir forti, & excelſo animo, principatum, cuius causâ cæteri omnia facerent, ipſe deſpiceret. Huius certaminis, (quod contigit anno Vrbis conditæ 819. Chriſti 67.) meminit Iuuenal. Saty. 8. ---*Quid enim Virginius armis*

Debuit vlciſci magis, aut cum Vindice Galba.

Poſtmodum Virginius Ruffus *tutus*, (vt dicit Tacitus,) *quòd Imperium recuſaſſet*, in ſecuram vitam, & ſenectam pacis, & quietis plenam ſe ſubduxit; Rhetoricæ libros (quorum meminit Fabius libr. 3. Inſtit.) reliquit; Eloquentiâ enim clarum fuiſſe conſtat, quem in coniuratione Piſonianâ ſcribit Tacitus

Tacitus 15. Annal. ſtudia iuuenum eloquentiâ fouiſſe: Primum Conſulatum cum Memmio Regulo, ſecundum cum Pompeio Vopiſco (eodem hiſtorico teſte) geſſit; Galbæ, Othoni, Vitellio, Veſpaſiano, Tito, & Domitiano Cæſaribus ſuperuixit; tertium cum Neruâ Conſulatū eſt adeptus, ex Frōtino de Aquæductibus, & Xiphilino ex Dione in Nerua: Τὸν δὲ Ῥοῦφον τὸν Οὐεργίνιον καίπερ πολλάκις αὐτοκράτορα ὀνομασθέντα, οὐκ ὤκνησεν ὕπατος ὢν συνάρχοντα προσλαβεῖν· ἐφ' οὗ τῷ μνήματι τελευτήσαντος ἐπεγράφη, ὅτι νικήσας Βίνδικα τὸ κράτος οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῇ πατρίδι περιεποιήσατο: *Virginium Ruſſum, qui ſæpe Imperator appellatus fuerat, non eſt grauatus collegam in Conſulatu aſſumere, in cuius mortui ſepulchro inſcriptum fuit, eum, ſuperato Vindice, nequaquam ſibi Imperium aſſeruiſſe, ſed patriæ.* Inſcriptionem illam vnico diſticho comprehenſam recitat Plinius libr. 6. Epiſt. ad Albinum:

Hîc ſitus eſt Ruffus, pulſo qui Vindice quondam
Imperium aſſeruit non ſibi, ſed Patriæ.

Eandem prorſus Epigrapham refert idem Plinius 9. epiſt. ad Ruffonem, & multa præclara de Virginio Ruffo, & publico eius funere lib. 2. epiſt. ad Voconium Romanum.

VESONTIONIS ET SEquanorum sub Othone, Vitellio, & Vespasiano Imppp. variæ clades.

CAPVT XXXVII.

NOVAM Sequanorũ Ciuitates passæ sunt irruptionem ab æmulo Othonis Vitellio. Tacit. historiarum j: *Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit easdem partes sequuta, ac tum acerrima instigatrix aduersùs Galbianos, (hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant.) Igitur Sequanis Aeduisque, ac deinde prout opulentia Ciuitatibus erat infensi, expugnationes vrbium, populationes agrorum, raptus Penatium hauserunt animo, secundum arrogantiam, & auaritiam, præcipua validiorum vitia.*

Sed si vnquam fides enituit Bisontina, tum maximè, cùm sub Vespasiano Galliæ omnes defecere, Iuliúmque Sabinum Lingonem, qui se Iulio Cæsare prognatum iactabat, Cæsarem nominarunt, à nostris vnà cum suis Lingonibus postea fusum. Tacitus historiar. 4: *Intereà Iulius Sabinus proiectis fœderis Romani monumentis, Cæsarem se salutari iubet, magnámque, & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, ciuitatem conterminam, & nobis fidam: Nec Sequani detrectauêre certamen, fortuna melioribus affuit; fusi Lingones: Sabinus festinatum temerè prælium, pari formidine*

formidine deseruit, vtque famam sui exitij faceret, villam in quam profugerat, cremauit, illic voluntariâ morte interiisse creditus: Sed quibus artibus, latebrísque vitam per nouem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam, & insigne Epponinæ vxoris exemplum suo loco reddemus: Sequanorum prosperâ acie belli impetus stetit.

Sabinj illius Xiphilinus ex Dione meminit in Vespasiano, & Plutarchus in fine Erotici, vbi Sabini vxorem *Epponinam*, cùm mariti sui mortem simularet, & nihilominus sæpius cum ipso, in specu, in quâ delitescebat, versaretur, vterum gerentem, ventris onus celasse dicit medicamento quodam, quo mulieres comam inunctam & instar auri rutilam, & fuluam efficiebant, quod (inquit Plutarchus) ἔχει λίπασμα σαρκοποιὸν ἢ χαυνωτικὸν σαρκὸς ὥστε οἷον διάχυσίν τινα ἢ διόγκωσιν ἐμποιεῖν· ἀφθόνῳ δὴ χρωμένη τούτῳ πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ σώματος, αἰρομένου καὶ ἀναπιμπλαμένου ἀπέκρυπτε τὸν τῆς γαστρὸς ὄγκον: *pinguedinem habet, quâ caro siuè fit grandior, siuè rarescit, & quasi diffunditur, maiorque fit eius moles: hoc (*ait*) medicamento in cæteris membris vsa affatim, attollens se & turgidum celauit ventris onus.*

Quodnam fuerit illud pharmacum inquirit Mercurialis variar. lect. lib. 4. cap. 13. statuítque ex eorum genere fuisse, quæ magnâ caloris vi, aut humores ex imo ad summum trahendo, aut ex ipsis diffusis flatus gignendo, cutem, & omnem corporis extimam partem in maiorem molem attollunt, qualia sunt rubificantia, & vesicas inducentia, calx

 scilicet,

ſcilicet, auripigmentum, thapſia, ſulphur, & alia, quæ veteres excolendis capillis adhibuiſſe notant Galenus, & Oribaſius. Sed pace tanti viri dixerim, non hîc quæritur de capillis, ſed de corpore augendo, per illud Plutarchi λίπασμα σαρκοποιὸν, quod (ſaluâ meliori ſententiâ) ex reſinâ therebintinâ factum fuiſſe exiſtimo, quæ paratu facilis, & partui minimè noxia, quamque euocare, & educere dicit Cornel. Celſus lib. 5. cap. 12. & apertè Plinius lib. 24. cap. 6. *Therebintina illinitur, & eadem calida membrorum doloribus, ſpaſticiſque in ſole: euellitur & totis corporibus, mangonum maximè curâ ad gracilitatem emendandam, ſpatiis ita laxantium cutem per ſingula membra, capacioráque ciborum facienda corpora.*

ANTONINI AVGVSTI DE Veſontione teſtimonium: quid illi Epamanduodurum: An ibi celebratum Concilium Epaunenſe.

CAPVT XXXVIII.

EKEÎTE ἡ ῥώμη (inquit Herodianus lib. 1.) ὅπου πότ' ἂν ὁ βασιλεὺς: *Roma illic eſt, vbi Imperator eſt.* Enimverò Roma eſt hoc quoque nomine Veſontio, in quâ Cæſares quamplurimos egiſſe, antiquorum ſcripta, & quæ inibi effodiuntur numiſmata, ſatis probant. Nullorum

rum plura reperio, quàm Antoninorum; fortè quòd diu, feliciterque imperarint; non abnuo: Sed plenè adducor, vt credam eos Vesontione fuisse, primùm ex eo, quòd ab Italiâ in Gallias, per Alpes Graias, rectum iter Romanorum fuit per Vesontionem: deinde quia à Galliâ Prouinciâ, per Lugdunum, Vesontionémque ad Rhenum vsque, suis posteris viam glareâ, & minutis silicibus distinctam sterni curauit M. Vipsanius Agrippa: denique propter deprompta ex libris, lapidibúsque antiquis monumenta.

Antoninus Pius Augustus in suo libello (si tamen suo) quo peragratas recensuit prouincias, bis Vesontionem notat, scilicet; *A Mediolano per Alpes Graias Argentoratum*, sic:

Ticinum.	*M. P. XXII.*	Italia.
Laumellum.	*M. P. XXII.*	
Vercellas.	*M. P. XXV.*	
Eboredia.	*M. P. XXXIII.*	
Vitricum.	*M. P. XXI.*	
Augusta Prætoria.	*M. P. XXV.*	
Arebrigum	*M. P. XXV.*	
Bergintrum	*M. P. XXIII.*	Alpes Graiæ.
Tarantasia	*M. P. XVIII.*	
Casuaria	*M. P. XXIV.*	
Bautas	*M. P. XVII.*	Maxima Sequanor.
Equestribus	*M. P. XVI.*	
Lacu Lausanio	*M. P. XXIV.*	
Urba	*M. P. XVIII.*	
Ariarica	*M. P. XXIV.*	

Visontio

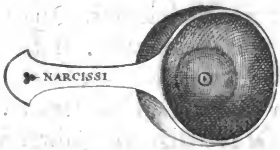
	Visontione	*M. P. XVI.*
Item :	*Ab Antemantunno Cambatem*	*M. P. CII.*
	Varcia	*M. P. XVI.*
	Vesontione	*M. P. XXIV.*
	Epamanduoduro	*M. P. XXXI.*
	Cambate	*M. P. XXXI.*

Epamanduodurum, cuius hîc meminit Antoninus, nunc in pagum redactum est, situm super fluuium Dubim, non procul à *Castro Montisbelicardi*, vulgóque nuncupatur *Mandeurre*, cuius supremus Dominus est Archiepiscopus Bisontinus S. R. I. Princeps. Loci antiquitatem probant vastissima rudera, vetustæq; substructiones; marmorea, & latericia pauimenta; infinita propè numismata Celtica, & Romana; gemmæ, sigilla, & id genus demissarum orco victimarum εἰκόνες; tubi plumbei, & testacei, deriuãdis opinor ad vsum Balneorum per transuersos parietes aquis accommodati, & aliæ multæ secundum insaniam æui voluptuariæ impensæ: Prisca item locorum adiacentium nomina, qualia Romæ, & Vesontione; vt Campi Dianæ, *Champ-Danot*; Collis Liberi, siue Bacchi, *Coste - Libè*; Fori Mercurij, *Formecur*, &c. Votiuus præterea Deo Castori Lapis, cuius altitudo, ni fallor, est duorum pedum, & semis, latitudo vnius cum dimidio: Aram in quâ Deo Castori fieret suspicantur nonnulli, prostat in medio templo cum hac inscriptione:

CASTOR

CASTOR.
SACR.
TI. IVL.
SANCT.
FILIVS
CELSVS
VOTO.

D. Claud. Peleterius Parochus Epamanduodurensis æneam patellam (cum gemmis affabrè sculptis, & nummis aliquot antiquis) nuper ad me misit Epamanduoduri repertam, quam Romanæ supellectilis instrumentum fuisse, impressum manubrio nomen indicat NARCISSI: hanc studiosis antiquitatis lubens exhibeo;

quippè quâ pultem Romani veteres olim parabant antiquissimum, & vsitatissimum cibum, longóque tempore loco panis vsurpatum, teste Plinio lib.18, cap. 8.

Apud Epamanduodurum verò celebratum quidam volunt ſub Sigiſmundo Rege Burgundiæ anno 509. & rurſus anno 546. (vt part. 2. in Vrbico docebimus) *Concilium* quod conſtanter in manuſcriptis omnibus & cuſis codicibus vocatur *Epaunenſe, Epaonenſe*, vel *Eponenſe*; breuiato, vt aiunt, nomine pro *Epamanduodurenſe*; quod alij locorum, nominum, aut characterum affinitate decepti, apud *Apamiam, Belnam, Tarentaſiam*, aut *Agaunum*; ſpecioſis ſanè, ſed inutilibus omnes coniecturis: verus enim illius Concilij locus intra regni veteris Burgundici fines, ſimpliciter *Epona* vel *Eponum* antiquitus dictus fuit, nunc vt *Auenticum, Magetobria, & Auguſta Rauracorum*, prorſus deletus: non quidem per Attilam, cum ſæculo quinto rabiem ſuam in Galliis exſeruerit; & Eponi nondum diruti ſexto ſæculo certa extent monumenta, Concilia duo celebrata: ſed fortè per Saxones, qui octauo ſæculo Gallicas pleráſque vrbes malè habuerunt. Quâ verò Regni Burgundici plagâ conſtitutum olim illud Eponum? ſedulò exquirentibus nondum occurrit, à Regiâ Burgundionum Arelate, ad Heluetios vſque; nec ſperamus poſſe facilè deſignari, ni fortè occurrat in Antiquâ Notitiâ beneficiorum Diœceſeos Lauſanenſis, non procul ab Agauno, vel potius à Salodoro, vbi vetus lapis in viâ Scholaſticâ ad parietem priuatæ domus *Deæ Eponæ* poſitus, cum hac inſcriptione.

DEAE

DEAE, EPONAE. M. OPILIVS RESTIO MILES. LEG. XXII. ANTONINIANÆ, P. P. F. IMMVNIS. COS. CVRA. SALENS. VICO. SALODOR. DD. XXII. KAL. SEPTEMBR. D. N. ANTONINO. AVG. II. ET SACERDOTE. II. COS. V. S. L. M. 87. 4.

Lapis alius, *in Carinthiâ, Valle Lauentinâ:* ex Apiano.

HERCVLI. ET. EPONAE. 87. 5.

AVG.

PRO. SALVTE. IMP. CAES.

M. AVR. ANTONINI.

PII. FELICIS

INVICTI.

Tertius, *In Arce Pinoberg propè Danubium:* item ex Apiano.

CAMPES. ET. EPONAE 87. 6.

ALA. IST. N. G. HPCR. QVI. ET

AEL. BASSIANVS. PRAEF.

V. S. L. L. M.

Deam hanc haud dubiè ſibi finxerant *Eponenſes*, vt eorum finitimi Auenticenſes, *Auentiam*, cui lapis repertus Auentici, propè Friburgum Heluetiorum.

110. 1.

DEAE AVENTIAE
ET. GEN. INCOLAR.
T. IANVARIVS
FLORIANVS
ET. L. DOMITIVS
DIDYMVS
CVRATORES. COL.
EX. STIPE. ANNVA
ADIECTIS. DE. SVO
HS. N. I. D.

Sic apud Tacitum, & Liuium, *Romam Deam*, ſibi conſecrarunt *Romani*; apud Ciceronem 3 de Nat. Deor. *Alabandum Deum Alabandij*, & *Tenedij Tenem*: *Nemauſenſes* quoque *Nemauſum Deum*. Vetus lapis Nemauſi.

1074. 9.

DEO NEMAVSO
MARIVS PATER
NVS
V. S. L. M.

ANTO

ANTONINO PHILOSOPHO, & L. Vero Imperatoribus positum à Vesontinis illustre Monumentum.

CAPVT XXXIX.

ANTONINO Pio successit *Antoninus* cognomento *Philosophus* (quem ille sibi adoptarat) & propinquum suum *Lucium Aurelium Verum* ad Imperij partem nouo beneuolentiæ genere adsciuit. Vtrique Ciues Vesontini (cùm ob expeditionem Germanicam apud eos ageret M. Aurelius, *post res in Sequanis turbatas, censurâ, & autoritate repressas*, vt ait Iulius Capitolinus) titulum hunc in Columnâ lapideâ, etiam nunc Vesontij extante, posuerunt:

IMP. CAES. AVG.
M. AVR. ANTONI
NO. ET. L. AVR. VERO
CIVES. VE.

158. 4.

Columnæ illi vas lapideum vastum suppositum erat, quod iuxta columnam seruatur in D. Magdalenæ Capitulo, eodem quo erutum fuit loco; ex quo cenotaphium fuisse potius quàm simplex monumentum facilè colligas. Hanc eamdem Epigra-

pham retulit *Gruterus* in inſcript. antiq. totius orbis, è *Rouſſati* ſchedis, qui eam acceperat à *Ioanne Chiffletio* patre meo, tunc, dum effoſſa fuit columna illa, Gubernatore Ciuitatis, Duumviro in Tribu Charitomontanâ.

CVINAM IMPERATORVM poſitus Veſontione arcus Triumphalis, quem portam nigram vulgò vocant.

CAPVT XL.

QVONIAM in celebrioribus apud nos Antiquitatis monumentis, arcus ille eſt, qui ad Cœlij noſtri radicem *Porta Nigra* vulgò dicitur, & triumphi Romani præ ſe fert imaginem, altus pedes Mathematicos plus minus 42: hîc illius expreſſam typis figuram antiquam proponere lectori, partéſque ſingulas ex hiſtoriæ veritate, rationũ momentis diſcutere operæpretium duxi, vt facilius in eo certis capitibus ordine quodam progrediatur inſtituta narratio. Quæram igitur primò, cuinam Imperatorum Romanorum, Iulióne Cæſari, an deſertori Iuliano, vel Aureliano, aut Virginio Ruffo, an alteri cuipiam operoſa illa moles excitata ſit. Illi ſiquidem dicuntur Gallias adiiſſe, & verò etiam Veſontionem, eáque ibi

A

ibi geſſiſſe, quæ illo aut ſimili monimento commendanda videantur. Tum quæ conuincant rationes, Aureliano potius, quàm aliorum vni id honoris, & gloriæ delatum. Denique quæ Biſontinos cauſæ impulerint, vt cæteras inter Celtarum Ciuitates potius quàm Ædui vel Bellouaci arcum illum ſtupendæ molis excitarint.

Vt autem quæ primo loco expendenda propoſui, leuius attingantur (nec enim me patitur inſtituti mei ratio diutius in iis immorari) Iulio Cæſari triumphatori Galliarum, opus id poſitum exiſtimat *D. Dionyſius Fagius* I. C. Veſontinus, Captiuos illos in ſummo arcu expreſſos, ac deſinentes in ſerpentum volumina, eos eſſe autumans, quos Cæſar in Commentariis proceros, & vaſti corporis Germanos commemorat, quia ſic Gigantes è terrâ geniti antiquitus pingebantur. Ingenioſa ſanè, ſed nimis ſuccincta tam latebroſi ænigmatis, nodis pleriſque Gordiis implicati ſolutio: Nec enim ex Cæſaris, ſiue apud Gallos, ſiue apud Biſontinos ſolos præclarè geſtis expediat quis, ne ſi vel ille Oedipus ſit, Sphynges quæ vbique in arcu ſuper effictis imaginibus occurrunt. Fuit Veſontione Cæſar, commendat eius ſitum, & circuitum, quæ Dubis alueo, quaſi circino alluitur, ſed non ideo probat arcum ſibi in editiori loco Ciuitatis fuiſſe excitatum. Adde quòd victoribus ante Titum decretæ ſunt ſtatuæ triumphales, nulli fornices, niſi lateritij, & cum minimo triumphi apparatu.

Legi

Legitur apud Marcellinum multa in Germanos fœliciter bella confeciſſe Iulianus, & cùm Remis præſtolaretur exercitum, tandem coactis in vnum copiis Chryſopoli; inde per Gallias in Italiam perrexiſſe: verùm de extructo illi arcu ne verbum quidem.

Celebris eſt, quam ſuprà retuli, Virginij Ruffi apud Veſontionem de Vindice victoria; hinc arcum illi poſitum nonnulli exiſtimarunt de noſtris, & antiquioris hiſtoriæ rebus ſanè benemeriti homines, famáque, & eruditione conſpicui, è quorum numero *Claudius Chiffletius*: Sed triumphus vix aliis, quàm Imperatoribus; nec pro reſtituto tantùm, ſed etiam amplificato Imperio à Romanis conceſſus eſt, vt notat Sigonius de antiquo iure ciuium Roman. cap. 22. At Ruffus fuſis Vindicis copiis, & Veſontione occupatâ, nihil Romano adiecit Imperio, ob id delatum à militibus principatum repudiauit, aut quia indignum putaret Imperium cuiquam ab illis deferri, aut etiam quòd vir magni animi, culmen Imperij deſpiceret, iuxta Poëtam:

Maius erat potuiſſe, tamen nec velle triumphos:
Maior res magnis abſtinuiſſe fuit.

Cur autem Aureliano poſitum potius arcum credam, quia nec de illo quidquam Romano charactere exciſum in ſaxo reperies, ſciſcitemur.

CVR

CVR AVRELIANO IMperatori positus credatur Arcus Bisontinus: Aureliani vita & res gestæ.

CAPVT XLI.

INGENVE' fateor, Aureliani nomen me nec legisse, nec programma reperiri cuius literis in certam notitiam veniamus Imperatoris alicuius, cui sit nobilis illa erecta moles: tamen quoad licet ex imaginum figurâ, numero & insignibus, captiuis, & Imperatore trabeato coniicere; ausim ego modis omnibus asserere, nulli posse meliùs, quàm victori Orientis, & Occidentis Aureliano, structuram, partésque arcus singulas applicari. Nec dubito, quin vltro in meam veniat sententiam quisquis Flauium Vopiscum, Syracusium perlegerit in D. Aureliano, & Zozimum lib.1, sub finem, cuius opera Latinè ex Græco reddidit Leunclauius; qui vtrique, nec non alij complures, Aureliani vitam, belláque in Palmyrenorum finibus, totóque Oriente, in Galliis, Germaniâ, & reliquo Occidente confecta prosequuntur.

Quintillus Fratri Claudio peste exstincto cùm successisset in Imperatoriâ dignitate, & post aliquot menses delatum à militibus Aureliano imperium

cognouiſſet, mortem vt ſibi conſciſceret, & multò ſe meliori viro ſponte ſuâ cederet, neceſſarij ſuaſerunt. Paruit, & ſectâ per medicum venâ, continuatóque fluxu ſanguinis, extinctus eſt. Ita confirmatis Imperij rebus Aquileiam contendit Aurelianus, multáque fortiter in Pannoniâ gerit: hinc in extremis ad Iſtrum partibus conſertâ pugnâ cum barbaris, vexatam frequenti hoſtium incurſione Italiam liberat: tum variis in Perſide, Illyrico, Thraciâ, Hiberiâ, Germaniâ certaminibus victor, in Palmyrenos expeditionem cogitat aduerſus Zenobiam, quæ Ancyram, Tyanam, Antiochiam, Palmyram vrbes celeberrimas, cum totâ Ægypto occupatas, ſub ditionem ſuam, iugúmque, Timagene armis deiecto traxerat. Cornelius Capitolinus, & Trebellius Pollio Zenobiæ huius, & Odenati coniugis inter triginta Tyrannos meminerunt. Nobiliſſima Orientalium fœminarum, & fortiſſima fuit, aſſueta bellis, obdurata ad labores, iampridem Solem, & puluerem bellis Perſicis experta, Amazonas ſecum ducere ſolita in aciem virili habitu, quarum decem cum Zenobiâ in fugam versâ Romani interceperunt Romam ducendas in triumpho.

Aureliani exſtat epiſtola ad Mucaporem, in qua de belli cum Zenobia ſuſcepti difficultate citra Imperatoris ſtrenui pudorem multa commemorat: *Romani dicunt bellum contra fœminam Aurelianum gerere; non quaſi fœmina pugnat, vix credi poteſt quantus cum illâ*

illâ belli apparatus, quantùm hîc ſagittarum, quantùm telorum, & lapidum: nulla pars muri, quæ non binis, terníſve baliſtis ſit occupata: hic deteriore pugno conſcientiâ, quàm ſi vir oppugnandus, & longè fortior hoſtilis acies occurreret, &c. Tum ſub finem Deos ſibi, Romanóque exercitui non defuturos pollicetur. Pertæſus denique tam diuturni belli literas ad Zenobiam dedit, quas hoc exemplo Vopiſcus reddit:

Aurelianus Imperator Romani Orbis, Zenonobiæ cæteríſque, quos Societas tenet belli.

Deditionem præcipio impunitate vitæ propoſitâ: ſponte feciſſe debuiſtis, quod hiſce literis nunc iubetur: Gemmæ, ſericum, auri, argentique quanta vis erit, in ærarium Romanum conferetur: Ius ſuum ſeruabitur Palmyrenis: Illic cum tuis ages Zenobia, vbi ego te ex Senatus ampliſſimi ſententiâ collocauero. His acceptis literis, ſuperbiùs, inſolentiúſque quàm fortuna eius poſceret, ad terrorem credo ſic reſcripſit:

Zenobia Regina Orientis, Aureliano Aug.

Nemo adhuc præter te quod poſcis literis petiit: virtute faciendum eſt quidquid in rebus bellicis eſt agendum. Deditionem meam petis, quaſi neſcias Cleopatram Reginam, quàm ſubdi, perire maluiſſe? Perſarum nobis auxilia non deſunt, pro nobis ſunt Saraceni, pro nobis Armenij, &c. Quibus lectis accenſus Aurelianus collecto ſtatim exercitu, ac Ducibus Palmyram vndi-

que obſedit, auxilia à Perſis miſſa intercepit, ad ſe adduxit Saracenorum copias, fudit Armenios, ac tandem victoriam de muliere potentiſſimâ reportauit.

Victa igitur Zenobia, cùm fugeret Camelis, atque ad Perſas tẽderet, miſſis equitibus capta eſt, redactáque in Aureliani poteſtatem. Ingens ſtrepitus militum fuit Zenobiam ad pœnam poſcentium, cui cùm necem inferre minus fortis eſſe animi duxiſſet Imperator, eam triumpho reſeruauit.

Pacato Oriente, in Europam Aurelianus victor rediit, atque illic Carporum copias afflixit; quo Europæis diſtento rebus, cùm Palmyreni victi ſemel, & contuſi rebellaſſent, vt erat expeditus princeps, reuertit ex Europâ, atque vrbem (quæ fuit perfidiæ pœna) funditus euertit. Actum mitiùs cum Tyanæis, quia ſe fidei Imperatoris crediderant. Ægyptum ſtatim recepit, in quo nec defuit illi fœlicitas ſolitâ.

Tunc Aurelianus, vt erat ferox animi, cogitatione multus, vehementer iratus quòd Tetricus adhuc Gallias obtineret, Occidentem petiit; atque ipſo Tetrico apud Catalaunos exercitum ſuum prodente, quòd eius ſcelera ferre non poſſet, deditas ſibi legiones obtinuit: quin etiam per literas occultas Aurelianum Tetricus, ita deprecatus fuerat, vt inter alia verſu Virgiliano vteretur;

Eripe me his inuicte malis:

quem poſteà Aurelianus correctorem Lucaniæ

proue

prouexit, aſpergens hominem eleganti ioco, *ſublimius habendum regere aliquam Italiæ partem, quàm trans Alpes regnare.*

Princeps igitur Aurelianus totius Orbis, domitis in Occidente Gallis, & Germanis, atque vndique terris circumiacẽtibus Romam iter flexit, vt de Zenobiâ, & de Tetrico præcipuis totius Orientis, & Occidentis captis hoſtibus, triumphum Romæ coram Patribus, in Orbis theatro exhiberet.

In triumpho currus Regij tres fuerunt: in his vnus Odenati, auro, argento, gemmíſque affabrè diſtinctis collucens: alter, quem Rex Perſarum Aureliano dono dedit: tertius quem ſibi Zenobia compoſuerat, vt in eo Romam veniret, quod eam non fefellit, nam in eo Vrbem ingreſſa eſt, ſed captiua. Sequebantúr longo ordine captiui Gentium Barbararũ, Blemyes, Axomitæ, Arabes, Eudæmones, Indi, Bactriani, Hiberi, Saraceni, Perſæ; cum ſuis quique muneribus: Gothi præterea, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali religatis manibus proceſſerunt. Multas mulieres captas, quæ virili habitu decertarant, de Amazonum genere titulus indicabat: præferebantur enim tituli, gentium nomina continentes.

Inter hæc, dum currus quatuor adiunctis Ceruis Aurelianum triumphatorem in Capitolium veheret, Tetricus fuit habitu Galbino, braccíſque Gallicis ornatus, adiuncto ſibi filio quem Imperatorem in Galliâ nuncuparat.

Incedebat etiam Zenobia ornata gemmis, & catenis aureis, quas duo vtrimque ſuſtentabant. Coronæ omnium ciuitatum aureæ titulis eminentibus viſebantur: hîc vexilla collegiorum, atque caſtrorum, & cataphractarij milites.

Vix horâ nonâ in Capitolium venit, ſerò autem ad palatium: dati ſunt populo ludi Circenſes, Gladiatores, Naumachiæ: Opes regiæ exercitui, & populo diſtributæ: Leges plurimas ſanxit, & eas ſalutares: his geſtis ad Gallias profectus eſt.

Iſta verba ſunt, aut non abſimilia tum Zozimi libr. 1,& Flauij Vopiſci in Aureliano, tum Trebellij Pollionis in Odenato; ſi quæ ſubiunximus, non immutato ſenſu id factum eſt.

His ergò geſtis ad Gallias profectus eſt Aurelianus, in quibus Tribunatus varios, & Præfecturam geſſerat; *Diuionem* vrbem etiam nunc florentiſſimam (ex Aimoïno lib. 2, cap.24,) aliáſque plurimas Ciuitates condiderat. Mirâ Gallorũ omnium congratulatione exceptus eſt, Biſontinorum maximè, in quorum arce multi Imperatores, Conſules, Proconſules, Præfecti, Tribuni, Præſides, ſibi munitam, tutámque ſedem delegerant, maximè Iulius Cæſar, Iulianus, & alij.

Tunc *Reſtitutor Galliarũ* ſalutatus fuit Aurelianus, & quia Biſontinorũ coluerat amicitiá, auxiliaribus eorũ copiis vſurus in Vindelicorũ liberatione ab incurſione barbaricâ,redeũti ex Italiâ, vt grati animi, & bene affectæ in eũ Ciuitatis præberetur indiciũ,

Arcus

Arcus ad Cœlij montis radices excitatus eſt, ad Romanorũ imitationem, qui in ſuo Cœlio monte fornices poſuerãt, in quo fuit etiã Tetricorum domus.

Arcus noſtri, quæ exſtant reddemus indicia, vt Imperatoriæ Aureliani virtutis, & præcipuorum eius actorum imagines, non quidem leuiter impreſſæ chartis, aut verbis commendatæ, ſed defixæ in duriſſimis ſaxis in omnem conſequentis temporis memoriam perdurent.

ARCVS AVRELIANO POſiti ſingulæ partes explicantur, & eius triumpho aptantur.

CAPVT XLII.

ARCVS & Fornices (Græcis ἀψῖδες, ab ἅπτω, *necto*, quia nectuntur è lapidibus iunctis, & arcentur, ſeu continentur ſuſpenſa ſaxa ne proruant: *arcere* enim eſt *continere* Feſto.) per initia fuêre rudes, & ſine impenſiore ornatu, lateritij vt plurimum, vt Bullengerus docet, cuiuſmodi arcus Romuli Romæ: aut ex rudi lapide quadrato, vt Camilli: tamen poſteà nobiliores, & exciſis in ſaxo, & marmore imaginibus extiterunt, vt Septimij Seueri, ad radices Capitolij; Gordiani, in Viminali; Gratiani, & Theodoſij, non longè à via triumphali. Xiphilinus meminit arcus Veſpaſiano

ſiano exſtructi, in quo captiuorum greges, arma, & modi, quibus hoſtes deuicti eſſent exſculpti ſunt.

Exſculpuntur autem variæ rerum imagines, triumphi pompa, ferculorum ordo, cæteráque id genus; vt Romæ in arcu Titi marmoreo inter forum, & Amphiteatrum, Imperator ab alatâ victoriâ coronatur; & in arcu Conſtantini Magni, qui poſitus eſt ad caput viæ Appiæ, bellum in Maxentium exſculptum eſt, victoria, armáque ab hoſtibus reportata: vnde Claudianus lib.3. Stilicon.

Indutóſque arcus ſpoliis.

In ſummo arcu victoris effigies ponebatur, vel captiuos hoſtes vinctos tenens, vnde Iuuenal. Saty.10,

----ſummo triſtis captiuus in arcu.

vel in curru quadrijugo: vnde Prudentius lib. 2 in Symmac.

Fruſtra igitur currus ſummo miramur in arcu
Quadriiugos, ſtantéſque duces in curribus altis.

Ornabantur autem Arcus, ſtatuis, imaginibus, columnis, ſignis militaribus, clypeis, ex Dione lib. 53. Ex quibus arcus huius Biſontini ſpeciem potes colligere, Romano more Aureliano poſitam: cuius ſiniſtri lateris pars magno publici ſplendoris detrimento, priuatæ domus commodo tegitur: maior pars ad Cœlium montem properanti per plateam Quintiniam ob oculos poſita eſt, vt ex hac figura colligis.

B

1. En clypei, en enſes, quorum capulis ſimilem æneum antiquum habeo (datum prius cap. 25,) effoſſum

fossum in viridarij nostri ruinis, cum capitibus Leonis, & Anseris, metus, & audaciæ typis: fortè in rogum coniectus fuerat in antiquo aliquo funere. Virgil. ----*Coniiciunt igni galeas, ensesque decoros.*
Et Cæsar lib. 6: *Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica, & sumptuosa; omniáque, quæ viuis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt.*

Æs confirmat eius antiquitatem: veterum quippe *arma* omnia *ænea* erant: Ærea arma habuit Goliath, cassidem, ocreas, & clypeum, *Reg. lib.* 1, *cap.* 17. Alcæus Poëta æreorum ensium meminit apud Athenæum lib. 14, cap. 11. Sed ad ferri vsum posteà deuenerunt, amisso illo æris densandi modo (vt notarunt Proclus, & Zetses Hesiodi interpretes) maximâ fabrorum incuriâ.

2. En equi, quibus fugientem Zenobiam intercepit Aurelianus.

3. Hîc vides Ceruorum pedibus subiacentem Zenobiam, quibus Aurelianus Capitolium ingressus est: si Camelos mauis, (vix enim propter attrita vetustate saxa possis dignoscere) quibus Aurelianum fugit Zenobia, non repugno.

4. Zenobia ornata gemmis, & catenis aureis, quas, qui vtrimque comitabantur, sustentabant, Herennianum, & Timolaum filios ex Odenato susceptos manu secum victos ducit, paruulos, & impuberes, cùm tamen iam adolescẽtes, immò iuuenes essent; quò scilicet, iunctis hinc indè pueris, Zenobia matris speciem magis referret, vt in Au-

gustarum nummis piæ, & fœcundæ parentis typus exprimi solet.

5. Tetricus in tunicâ Galbinâ, videlicet in ludibrium, seminudus ducitur ab armato milite, vinctis post tergum manibus, cum filio, quem Cæsarem curauerat ab exercitu suo salutari: vtriusque nummis vix vlli sunt apud nos vulgatiores.

6. Duæ muliebri habitu Matronæ in luctu, vel Ciuitates duas Palmyram, & Tyanam dirutas, vel duas ex captis sub habitu virili Amazonibus in arcu referunt; sic enim in Imperatorum nummis, captæ prouinciæ lugentes conspiciuntur.

7. Victorem in Arcu summo trabeatum vides Imperatorem Aurelianum,

In tunica Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ.

8. Alatæ duæ Victoriæ, scilicet Orientis, & Occidentis, quæ palmas tollunt, sertum lemniscatum, lauro, quercu, floribus, fructibúsque contextum Victori superponunt. Tertullianus lib. de corona militis:

militis: *triumphi laurea foliis ſtruitur, hæc adumbratur lemniſcis, & inauratis laminulis;* quod antiquiſſimum triumphi decus, & ornamentum Feſtus vocat. Huiuſmodi victoriarum typos habes in nummis multis, etiam Aureliani ipſius, ſed cum coronis: Pileatam cum lemniſcato ſerto vnicam vidi in L. Veri numiſmate aureo.

9. Vtrimque Apollo ſub Herculis nudi figura: in Herculis enim habitu Sol, vel Apollo pingebatur apud Ægyptios; & duodecim Zodiaci ſigna, per duodecim Herculis labores indicabantur. Si duplicem Herculem mauis, illum ſub *Ogmij* nomine veteres Gallos coluiſſe, author eſt Lucianus in Hercule Gallico; & *Hercules triumphalis* Romæ fuit in foro boario, qui præerat triumphis, quíque dictus eſt *Aureliani conſors* in lapide antiquo.

Piſauri, in Piceno, in Palatio Ducis Vrbini, in Baſi.

HERCVLI
AVG.
CONSORTI
D. N.
AVRELIANI
INVICTI. AVG.
RESPVB. PIS.
CVRA. AGENTE
C. IVLIO PRISCIANO V. C
DVC. CVR. R. P. PIS. ET FAN. PIN.

Nobilis, & Eruditus D. Franc. Iulius Mauboühanus, Vesulanus, Dominus à Montallotâ, Salinarum Sequanicarũ Præfectus, Socer meus humanissimus; qui supellectilem antiquariã bene curatam à maioribus, & sibi relictam auget in dies, libris, nummis, gemmis, sigillis; inter cætera æneum Herculis Gallici simulachrum seruat Epamanduoduri repertum, cuius hanc mihi copiam fecit.

10. Spar

10. Sparſos obſerua Soles per columnam.

11. Item Solares equos, tum ſubiectos imagini Herculis, tum ſub quatuor columnis.

12. Catenâ vinctam captiuorum in ſerpentes deſinentium turbam Aurelianus tenet: cuius rei cauſam ſi ſcire aues; obſerua ex Vopiſco, & Zoſimo variis in locis, fuiſſe Solis cultui addictiſſimum Aurelia

relianum, partim quòd matrem habuiſſet, quæ Sacrificula, & Sacerdos Solis diu fuit, partim quòd eius ope propitiâ, ſe crederet ità fœliciter tot bella confeciſſe, totque ſubterfugiſſe pericula: Ideò Romæ Sacerdotium compoſuit, Solíque templum magnificentiſſimum conſtituit, quod donariis Palmyrâ allatis ditauit. Rex Perſarum, quòd in Solis cultum, & religionem benè animatum ſciret, illi pateram obtulit, in quâ Solis erat effigies, ſub quâ in eo templo colebatur, cui Sacerdos mater Aureliani præfuerat. Ipſe etiam Aurelianus in templo Solis pingi voluit, & ita ſolitus erat iurare; *Dÿ faciant, & Deus certus Sol, & Senatus ſic de me iudicet.* Hinc mater eius (vt Callicrates Tyrius Græcorum longè doctiſſimus ſcriptor tradit,) beneficio Apollinis fatalia ſciuiſſe dicitur, & Imperij auſpicium filio portendi coniecerat, ex vitulo ſibi nato miræ magnitudinis, candido, purpurantibus in latere maculis, quæ coronam cum ſceptro referre videbantur. Adde quòd Sole ſuos nummos ſignari voluit, vt in meo hîc reperto vides.

Soli

Soli autem & Apollini dicatus erat ſerpens apud priſcos, vel quia voluminibus ſuis, & ſpiris, obliquos Solis curſus ſignificat, vel quia *Pythius* Apollo dictus eſt, & *Pythia* ludi celebrati, quorum fuit autor Corœbus Athenienſis, ob interfectum ab Apolline ſerpentem nomine Pythonem, qui ex putredine terræ poſt Deucalionis diluuium procreatus, terrori erat hominibus, vnde Claudianus:

Cæruleus tali proſtratus Apolline Python
Implicuit fractis moritura volumina ſyluis.

& Statius I. Thebaid.

Te viridis Python, Thebanáque mater ouantem
Horruit.

Quid quòd ſerpẽs inſigne fuit Aſiæ? nummum habeo argenteum Auguſti (cui ſimilem dedit Æneas Vicus) in cuius auerſâ parte ſunt duo ſerpentes, in quorum medio baſis, cui ſuperſtat mulieris figura parua, Aſiæ procul dubio typus, vt ex Epigraphâ colligo: ASIA RECEPTA. Vndè ob præclara in Thraciâ, & Græciâ geſta, victámque Aſiam, ſerpentes in Arcu Aureliani frequentes intueris; qui cum Salute Deâ ab antiquis pingebantur, vt in Probi, Hadriani, Antonini, & aliorum nummis, quibus inſcriptum modò SALVS PVBLICA, modo SALVS AVG.

Præterea Apollini quæ putabantur inimica, illi in ſacris cum ſerpente occiſo offerebantur: Aurelianus vt Apollini non diſpar in victoriâ, & triumpho ſuo videretur, in ſerpentes quaſi Pythonis ſpi-

ras captiuos ſuos deſinentes exſculpi in lapideo arcu gauiſus eſt; vel, ſi mauis, in piſcium caudas, vt terrâ, maríque partam victoriam indicarent, vtì de Neptuni equo refert Guil. *du Choul*, lib. de veter. Roman. religione, vbi de Neptuno.

13. Quæ ſub fornice apparent hominum exigua ſimulacra, effigies ſunt præferentium coronas, vexilla, titulos ciuitatum, cæteráque pompæ celebrioris fercula.

Duo ſunt ordines imaginum in inferiori columnâ mediâ: priori facta Aureliani inſignia, ex diſciplinâ militari; poſteriori Deorum aliquot, & Dearum figuræ redduntur, qui Veſontione, ſuperſtitione auitâ culti ſunt.

14. Priori habes in ſuperiori parte liberalitatem Imperatoriam, cuius largitiones, & donaria in milites commendata ſunt, ex Vopiſco: Eccè nummum *Seuerinæ* vxoris Aureliani, in cuius parte auerſâ Imperator ſub radiati Apollinis habitu figuræ militari donarium porrigit.

15. Et

15. Et quia præmio, & mulctâ constat omnis benè instituta Respublica, Centurio cum vitæ sceleratis & legum violatoribus minas intentat manu. Tres qui sequuntur, debitam factis mulctá retulêre.

16. Ancilla & seruus, qui adulterium simul admiserant, capitis pœnam exspectant.

17. Duarum arborum capita iussit inflecti Aurelianus, quibus militem alligaret, qui, cum hospitis vxore, adulterio sese polluerat, atque ita diro cruciatu, lenta morte extinctus est. Fuit enim disciplinæ militaris tenacissimus, & ita terrori militibus, vt sub eo, posteaquam semel cum solitâ seueritate castrensia peccata correxit tribus hisce suppliciis, nemo peccarit.

Multas leges ille seruandas militibus dedit, vt, *Qui litem fecerit vapulet: In hospitiis castè se agant*, &c.

18. Vestæ simulachrum sedens in nummis antiquis pingitur, & apud Græcos ἑστία dicitur, παρὰ τὸ ἑστάναι, *sedem ponere*, significátque residentem in templo Vestæ vim diuinam, quæ perpetuato igne denotatur. Et quia inter Elementa locum altiorem ignis occupat, in supremâ regione tandem quiescit, & quasi sedet; Ideò est illius statua cæteris in terrâ Diis commorantibus persæpe eminentior. Ita victor difficultatibus belli superatis, spoliis gaudens, & partâ pace quiescit. Vesta hîc laurum iuxta se Virginitatis custodem habet.

19. Venus innixa rupi, Cupidinem à se amouens

ſignum eſt virilis animi, quo victor Aurelianus, ſpretâ inſigni Zenobiæ ſpecie, & gratiâ, non ei ſe velut Antonius Cleopatræ, ſed hanc ſibi, Romaníque Imperij faſcibus mancipauit. Non enim ſemper eſt imbellis, ſed generoſa plerumque Venus; non amouetur à Victoriâ, *Victrix* apud Lacedæmonios propter direptionem Meſſanæ in Siciliâ; & in Auguſtarum nummis, & lapidibus antiquis perſæpe legitur VENVS VICTRIX: ſit inſtar omnium ille, qui *Galiſtri, inter Emeritam, & Salamanticam.*

N. 1.

VENERI VICTRICI
L. CORDIVS. SYM
PHORVS MEDICVS
SACR. EX VOTO.

20. Mars cum palmâ, & Manubiarum aggere.

21. Hic, *qui pampineis victor iuga flectit habenis*
Liber,

triumphis aptus, quoniam primus omnium dicitur de Indis triumphaſſe. Ouidius,

En Deus in curru, quem ſummis texerat vuis,
Tigribus adiunctis aurea lora dabit.

22. An hic Romulus (cum Aureliano adhuc puero) ſub lupinâ pelle Romæ olim cultus, & *Mars Quirinalis* dictus, iuxta quem vultur, optimi augurij ſymbolum? Nam Herodotus Ponticus apud Plutarchum in Romulo, Herculi lætum augurium tradit fuiſſe, ſi vultur ei ſe obtuliſſet in re agendâ.

23. Pallas

23. Pallas haſtili innixa, à Troianis ad Biſontinos tranſmiſſa, ſuum in arcu locum occupat.

24. Columna ſuperior in infimâ parte Atlantem ceruicibus cœlum ſuſtinentem habet.

25. Fama triumphi nomen per patentes Orbis plagas tranſlatura : Elegantiorem habe, ex veteri gemmâ.

26. Saturnus alterâ manu falcem, alterâ tæniam ferens clepſydræ inſidet ; nam victoria, temporis occaſione, vt plurimum comparatur.

27. Æſculapius Medicinæ Deus, Apolline genitus, ſerpentem geminum manibus premit ; Serpens enim prudentiæ ſymbolum illi dicatus erat, vt præter nummos eleganter exprimit Achates antiqua mea, in qua ſic expreſſus eſt.

28. Quæ ſub Aureliani arcu cernitur hodie fornix, non adeò antiquum eſt opus, ex veterum templorum ruinis concinnatum, cui quatuor Euangeliſtarum ſigna lapidea ſuperpoſita ſunt, rudi, nec adeò bene ſuſpensâ manu fabricata, Angelus, Bos, Leo, & Aquila.

Quid aliud in arcu ſuperſit, quod Aureliano, eiuſque præclarè geſtis non conueniat non offendi.

AN BISONTINIS ARCVM in ſua Ciuitate ponere Aureliano licuerit, & cur id effecerint.

CAPVT XLIII.

IN vrbe Româ, & extra Vrbem per Prouincias erectos arcus vidimus, & legimus; vt Marco Antonino Philoſopho apud Iſtrum, pro deuictis Marcomannis; Iuliano Apoſtatæ apud Sabariam, ob deuictos Alemannos; Druſo & Germanico ad ripam Rheni; In Vrbe, vt Tito, & Veſpaſiano, Domitiano, & aliis. Poni verò poterant vel ex Senatus decreto, vel ex Plebiſcito, vel ſolâ Imperatoris autoritate. Poſuêre interdum priuati, vel negotiatorum ſocietas, vel ciuitas aliqua, teſtandæ erga Imperatorem ſuæ voluntatis ergò: Vnde colligitur, vel ex iuſſu Aureliani, vel ex ſuâ in Imperatorem beneuolentiâ Biſontinos arcum

arcũ hũc in Ciuitate ſua erigere potuiſſe,& voluiſſe, tũ quòd illos à Tetrici tyrannide feciſſet immunes, tum quia illud ſibi veluti meritum repoſcere virtus Aureliani, bis, térve *Galliæ reſtitutoris* titulo decorati, videretur; quam ſi probatam voles, Valeriani Auguſti ad Cejonium Albinum Præfectum Vrbis literæ perlegendæ ſunt, quæ ſic habent apud Vopiſcum in Aureliano: *Honorem Aureliani vita commendat, quid in illo non clarum? non cum Coruinis, & Scipionibus conferendum? cum Vlpio Crinito Conſulatus, & Tribunatus quadraginta diuerſis temporibus geſſit: & verò priuſquam ſuſcepiſſet faſces Imperij, iam ſalutatus fuerat Illyrici liberator, & reſtitutor Galliarum.* Idem Valerianus multò antè verbis huiuſcemodi illum coram toto exercitu commendarat: *Gratias tibi agit Aureliane Reſpublica, quod eam de Gothorum poteſtate liberaris; Abundamus per te prædâ, abundamus gloriâ, & his omnibus, quibus Romana fœlicitas creſcit: Cape igitur coronas vallares, & tunicam palmatam*, &c. Et tunc poſt tot hoſtium prædas pauper erat, vt obſeruat hiſtoricus, ſic vt Fabriciorum continentiæ hæres eſſet. Quotquot in Imperio vixit annos (qui fuêre circiter ſex) totos eos in amplificandâ Romani nominis dignitate poſuit, & propulſandis ex Imperij finibus hoſtium turbis, & conatibus, vt non immeritò poſt mortem (quæ inter Byſantium, & Heracliam contigit manu Mucaporis, & Mneſtei malitia qui fuerant illi à ſecretis, anno Chriſti 275) optimorum Principum numero inſertus ſit, quorum fuit ille

275

Catalogus: *Augustus, Vespasianus, Titus, Nerua, Traianus, Aurelianus.* Haud dissimilis fuit Alexandro Magno, & Cæsari Dictatori, vt refert P. Diaconus historiarum lib. 10; Immò maior, nam Romanum Orbem triennio ab inuasoribus receptauit, cùm Alexander annis tredecim per victorias ingentes ad Indiam peruenerit, & C. Cæsar decennio subegerit Gallos, aduersùs Ciues quadriennio congressus. Tanti fuit nominis, vt nullus eius solium ante menses septem conscenderit, ne virtute inferior cum eo collatus, contemptui haberetur. Imperio tandem post semestre Tacitus successit, qui Senatorio munere priùs in Vrbe fungebatur. Vnde hoc se illius virtuti, & præclarè gestis debere rati Vesontini, Arcum excitarunt; nec in vllo sibi magis eum poterant demereri, quem refert Asclepiodotus ita gloriæ cupidum fuisse, vt, cùm in Galliis degeret, Druidas Gallicanas (fortè Bisontinas) consuluerit, vtrùm apud posteros sui memoria, Imperiúmque esset peruenturum. Idem post triumphum actum Romæ, Diis, & perennitati vota constituit. Cur igitur Bisontinorum prudentiæ, & consilio non vertatur, quòd in Gallias ex Italiâ Aureliano contendenti arcum posuerint, qui triumphi Romæ acti celebritatem, hostes victos, multáque alia insignia facta referret in lapide?

ARCVS

ARCVS TRIVMPHALIS titulus deletus restituitur ex coniectura: hoc Arcu Moneta olim Vesontione signata.

CAPVT XLIV.

INSCRIPTIONEM aut Barbarorum inuidiâ, quibus sæpe Vesontio cessit in prædam, aut temporum iniuriâ deletam, sic lubens restituerem ex coniecturâ: IMP. CAESARI. AVRELIANO. AVG RESTITVT. ORBIS. CIVES. VESONTINI. Repono igitur IMP. CAES AVRELIANO. AVG. non (vt in columnâ quæ Sagunti, in platea publica est)

DEO
AVRE
LIANO

105.13.

Eo enim viuente constructus est arcus: At *Deûm honor* (ait Tacitus 15 annal.) *Principi non ante habetur, quàm agere inter homines desierit*: & Tertullianus, *maledictum est ante Apotheosim Deum Cæsarem nuncupare*. Hoc herclè verum semper fuit, licet aliquando viuentes Cæsares *Deos* vocarint adulatores aliqui: Ita quidam

quidam apud Ammianum lib. 21, *Iulianum assiduè per literas Dominum, & Augustum appellabat, & Deum.* Sic etiam sæpe Scribonius Largus Claudium *Deum Cæsarem* vocat.

Addo RESTITVT. ORBIS: ex hoc nummo Aureliani meo, hic Vesontione reperto, cum aliis plerisque eiusdem:

Qui forsan olim Vesontione cusus, quam à Tetricis oppressam pristinæ restituerat libertati. Aureliano positas alibi inscriptiones hic addo ex Grutero, vt liceat vnicuique titulum abolitum ex illis ad libitum restaurare. Romæ in S. Nicolai, in carcere Tulliano.

276. 6. IMP. CAES. AVG. DOMITIO AVRELIANO PIO. FOEL. INVICTO RESPVB. ASTIG. DEVOTA NVMINI. MAIESTATIQ. EIVS.

Romæ

Romæ item:

IMP. CAES. AVG. DOMITIO. AVRELIANO. PIO. FELICI. INVICTO AVG. PONTIF. MAXIMO, GOTHICO MAX. GERMANICO. MAX. TRIB. POT. V. COS. DESIG. III. IMP. III. PP. PRO. CONS. RESTITVTORI ORBIS. INVICTISSIMO. ET. VICTORIOSISSIMO. PRINCIPI. FVRIVS. ORFITVS. V. C. PRAEFECTVS. VRB. DEVOTVS. NVMINI. MAIESTATIQVE, EIVS. DEDIC. KAL. FEBR. AVRELIANO. AVG. III. ET MARCELLINO COS.

176.4.

Pisauri in palatio Ducis Vrbini in basi statuæ.

VICTORIAE
AETERNAE
AVRELIANI
AVG. N.
RESPVBLIC. PIS
CVRAM. AGEN.
C. IVLIO PRISCIANO
V. E. DVCEN. CVR. R. P.
PISAVR. ET FAN. PP. M.

176.3.

Barcinone.

IMP. CAES.
L. DOMITIO. AV
RELIANO. PIO. ET
INVICTO. AVG.
ARABICO. MAX.
GOTHICO. MAX.
PARTHICO. MAX.
TRIB. P. P. COS. III.
PROC. OPT. PRINCIPI
PI. N. ORDO BARC.
NVMINI. MAIESTQ. E.

276. 7.

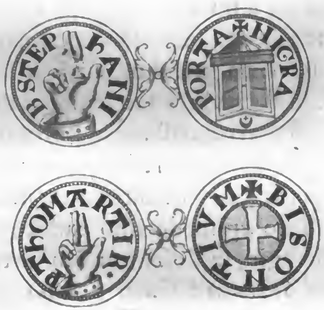
Ex Panuinio.

MAGNO
AVGVSTO
PRINCIPI. MAX.
IMP. FORTISSIMO
CONSERVATORI. ORBIS.
L. DOMITIO. AVRELIANO
L. F. PONT. MAX. TRIB. POT. V.
PP. COS. III. PRO. COS. GOTH. MAX.
PALMYR. MAX. GERM. MAX.
ORDO BRIXIANORVM.

276. 5.

Arcu

Arcu triumphali noſtro, *Porta Nigra* pridem dicto (quem Veſontionēſis Capitolij λείψανον eſſe, ex quorumdam relatione, bonâ fide nuper ſcripſit egregius Romani Capitolij reſtitutor Iuſtus Rycquius) tamquá celebrioris antiquitatis Biſontinæ monumento, Moneta olim Veſontione ſignata eſt, cum bracchio S. Stephani Protomartyris in parte auerſâ,

more apud veteres Gallos, ſub Imperio Carlingorum, valde vſitato, vt Sanctorum tutelarium nomine nummi cuderentur: ſic *S. Martino apud Turonas, S. Nazario apud Æduos* moneta cuſa; etiam *S. Stephano apud Metenſes*, quæ *Stephanienſis* quoque dicta: Eiuſmodi nummos Gallicos pleroſque adfert Paulus Petauius Conſiliarius Regius in ſuâ antiquariæ ſupellectilis portiunculâ editâ Pariſiis anno 1610.

AMMIANVS MARCELLInus Comes; Iulianus & Gratianus Imperatores apud Vesontionem.

CAPVT XLV.

AMMIANVS Marcellinus Comes, natione Græcus, Iuliani Imperatoris miles (cuius vitam nondum editam ſcripſit Cl. Chiffletius) res ſuo tempore in Galliâ & Germaniâ geſtas accuratiſſimè in libros triginta, & vnum redegit, quorum tredecim priores, iniuriâ temporum periêre, in ſequentibus ter meminit Veſontionis. Libro enim decimo quinto ſub finem vbi de Galliis agit, ſe Veſontione fuiſſe teſtatur his verbis: *Apud Sequanos Biſontios vidimus, & Rauracos cæteris potiores oppidis multis:* Et lib. 16. initio de Iuliano: *Ciuitatem Rhemos nihil prolatandum exiſtimans petit, vbi in vnum congregatum exercitum Veſontij* (anno Chriſti 356.) *iuſſerat opperiri præſentiam ſuam, cui præſidebat Vrciſſini ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrciſſinus ad vſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis.* Et lib. 20. de eodem Imperatore, poſt Arthuarios repreſſos: *ad vſque Rauracos venit, lociſque recuperatis, quæ olim Barbari intercepta retinebant vt propria, iiſdémque pleniore curâ formatis, per Beſantionem, Viennam*

356.

hyema

hyematurus abceßit. Contigit hic Iuliani per Veſontionem tranſitus anno Chriſti 360, paulò pòſt quàm ab exercitu ſuo Imperator eſt appellatus. Huiuſque vltimæ peregrinationis meminit ipſemet in epiſtolâ, quam ex Illyrico ſcripſit ad Maximum Philoſophum, ſuum quondam ad omnem impietatem pædagogum, in quâ Veſontionem vti tunc erat, accuratè deſcribit: Sic habet:

Μαξίμῳ φιλοσόφῳ.

ΠΑΝΤΑ ἀθρόα ἐπέστη μοι, καὶ ἀποκλείει τὴν φωνὴν ἄλ-
λο ἄλλῳ προσελθεῖν οὐ συγχωροῦν τῶν ἐμῶν διανοημάτων· εἴ-
τε ψυχρὸν τῶν παθῶν, εἴτε ὅπως φίλον κατονομάζειν τὰ τοιαῦ-
τα. ἀλλ' ἀποδῶμεν αὐτοῖς, ἣν ὁ χρόνος ἀπέδωκε τάξιν, δι-
αχαριστήσαντες τοῖς πάντα ἀγαθοῖς θεοῖς, οἳ τέως μὲν γράφειν
ἐμοὶ συνεχώρησαν, ἴσως δὲ ἡμῖν καὶ ἀλλήλους ἰδεῖν συγχωρήσουσιν,
ὡς πρῶτον αὐτοκράτωρ ἄκων ἐγενόμην· ὡς ἴσασιν οἱ θεοὶ, καὶ τοῦτο
αὐτοῖς καταφανὲς ὃν ἐνεδέχετο τρόπον ἐποίησα. στρατεύσας ἐπὶ
τοὺς βαρβάρους, ἐκείνης μοι γενομένης τριμήνου στρατείας, ἐπανιὼν
εἰς τοὺς γαλατικοὺς, ἐπισκόπουν, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἡκόντων ἀνεπυ-
θανόμην, μή τις φιλόσοφος, μή τις σχολαστικὸς, ἢ τριβώνιον ἢ
χλανίδιον φορῶν κατῆρε· ἐπεὶ δὲ περὶ τὸν Βικεντίωνα. πολίχνιον
δὲ νῦν ἐστιν ἀνειλημμένη, πάλαι δὲ μεγάλη τε ἦν, καὶ πολυτελέσιν
ἱεροῖς ἐκεκόσμητο, τείχει καρτερῷ, καὶ προσέτι τῇ φύσει τοῦ χω-
ρίου, περιθεῖ γὰρ αὐτὸ ὁ Δοῦβις ποταμὸς, ἡ δὲ ὥσπερ ἐν θαλάττῃ
πετρώδης ἄκρα ἀνέστηκεν, ἄβατος ὀλίγου δέω φάναι καὶ αὐτοῖς
ὄρνισι, πλὴν ὅσα ὁ ποταμὸς αὐτὴν περιρρέων, ὥσπερ τινὰς αἰγια-
λοὺς ἔχει προκειμένους. ταύτης πλησίον τῆς πόλεως ἀπήντησε κυνι-
κός τις ἀνὴρ, ἔχων τρίβωνα καὶ βακτηρίαν. τοῦτον πόρρωθεν θεα-

σάμμος, οὐδὲν ἄλλο ὑπέλαβον ἢ σέ. πλησίον δὲ ἤδη προϊὼν, παρά σου πάντως ἥκειν αὐτὸν ἐνόμιζον. οὗτος δ᾽ ἀνὴρ φίλος μὲν, ἧττον δὲ τῆς προσδοκωμένης ἐλπίδος. ἐν μὲν δὴ τοιοῦτον ὄναρ ἐγένετό μοι· μετὰ τοῦτο δὲ ᾤμην σε πολυπραγμονήσαντα τὰ κατ᾽ ἐμὲ, τῆς ἑλλάδος ἐκτὸς οὐδαμῶς ἀπευθῦναι. ἴσω Ζεὺς, ἴσω μέγας ἥλιος, ἴσω Ἀθηνᾶς κράτος, καὶ πάντες θεοὶ καὶ πᾶσαι, πῶς κατιὼν ἐπὶ τῶν Ἰλλυριῶν ἀπὸ τῶν Κελτῶν, ἔτρεμον ὑπέρ σου, &c.

Maximo Philosopho.

Omnes vno tempore cogitationes meæ ſeſe mihi offerunt, vocémque intercludunt, dum nulla aliam præire patitur, ſiue eſt ineptus, & frigidus quidam affectus, ſiue aliud quodcumque voles nominare: ſed demus eis locum, quem tempus tribuit, Diiſque optimis gratias agamus, qui adhuc facultatẽ ſcribendi nobis conceſſere, ac viſendi mutuo fortaſſis etiã concedent. Cùm primùm Imperator inuitus creatus ſum (cuius rei conſcij ſunt Dij, & quantùm in me ſitum fuit, ipſis declaraui) bellum gerens in Barbaros, & trimeſtri ſpatio in eâ militiâ conſumpto, ad Gallos reuertens, circumſpiciebam, & percontabar de omnibus, qui illinc venirent, num quis Philoſophus, num quis ſcholaſticus, aut pallio, penuláve indutus eò appuliſſet. Cùm autem Veſontionem appropinquarem (eſt autem oppidum nunc dirutum, magnum tamen olim, & magnificis templis ornatum, mœnibus firmiſſimis, & loci naturâ munitum, propterea quod cingitur Dubio: eſtque, vt in mari, rupes excelſa, propemodũ ipſis auibus inacceſſa, niſi quà flumen ambiens tamquam littora quædam habet proiecta) Cùm inquam prope abeſſem ab hac vrbe, vir quidam Cynicus cum perâ, & baculo mihi occurrit;

eum

eum ego cùm eminùs aſpexiſſem, teipſum eſſe putaui, cùm acceſſi propius, à te omnino illum venire ſuſpicatus ſum: eſt autem mihi quidem ille amicus, multùm tamen infra expectationem meam: ergò hoc vnum nobis commodum attulit. Poſtea exiſtimabam te de rebus meis ſollicitum, nuſquam è Græciâ pedem extuliſſe. Teſtis eſt Iupiter, teſtis Magnus Sol, teſtis Minerua, teſtes Dij, Deæque omnes, quanto in timore tuâ causâ fuerim, cum ab Illyriis ad Gallos venirem, &c. Hæc Iulianus: poſt quem Gratianus Pius, & Religioſus Princeps, cùm in Germaniam feſtinus proficiſceretur, Veſontione iter habuiſſe fertur, quod innuere videtur Auſonius in gratiarum actione pro Conſulatu, his verbis: *Tu Gratiane tot Romani Imperij limites, tot flumina, & lacus, tot veterum interſepta regnorum, ab vſque Thraciâ, quàm longus eſt tractus Illyrici; Venetiam, Liguriamque, & Galliam veterem; Inſuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ, celeriore tranſcurſu, quàm eſt properatio noſtri ſermonis euoluis,* &c. Per *inuia Sequanorum,* tractum illum intelligit, in quo Mons Iura,

Celſior exurgit pluuiis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

VESON

VESONTIO A VV-ANDALIS Crosco Duce frustrà bello tentata: Burgundionum in Maximam Sequanorum ingressus.

CAPVT XLVI.

406. ANNO Christi 406. (vt refert Prosper in Chronico, qui tunc temporis agebat in viuis) Arcadio VI. & Probo Coss. Vvandali, & Alani Gallias traiecto Rheno, pridie Cal. Ianuarij ingressi, & easdem annis sequentibus deprædati sunt, Duce Crosco, qui (vt parte secundâ in Antidio dicemus) Vesontionem nostram frustra bello tentauit.

413. Anno verò 413. (secundum Prosperum, & Cassiodorum,) Maximam Sequanorum prouinciam occuparunt *Burgundiones*, quos in primâ illâ populorum Borealiũ irruptione Vvandalis permixtos iam fuisse notat sanctus Hieronymus epistolâ ad Ageruchiam. Vesontionem eorum furori cessisse minimè constat, (Immò ex earum insignium Galliæ Ciuitatum numero fuisse creditur, *quæ*, vt ait Rhenan. lib. 2. rer. Germanic. cap. 1. & 2. *per Magistratus Romanos defendebantur, nondum amissâ spe restituendi Romani Imperij,*) quamuis numeretur inter vrbes Burgundiæ

gundiæ primarias, prima à Ligurino, lib. 5. in Ahenobarbo:

Has ibi Metropoles, & primi nominis vrbes,
Chrysopolim placidam, Lugdunum, atque Viennam;
Quæque tuos spumante mari Prouincia fines
Claudit Arelatum, validis obnoxia ventis.
Chrysopolim Dubius, reliquas perlabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarum.

Attamen quia in liberæ Burgundiæ sinu,

Pacis vt in mediæ gremio secura quiescit,

de Burgundionum origine, & migrationibus, ex aliis, meo more, pauca recensebo. Hos à Burgis nominatos docti omnes vno ore sentiunt: *Burgus* autem, inquit Vegetius lib.4.cap.10, *Castellum paruulum est, à Græco nomine πύργος, quod arcem significat.* Eiusmodi habitacula plurima in Germaniâ construxisse dicuntur, priusquam Rhenum transirent, vt *Albumburgum, Kiemburgum, Vvasselburgum, Vvaltemburgum, Azelburgum, Memburgum, Straburgum,* &c. Transacto quoque Rheno castra multa in Sequanico excitarunt, corruptiori paulò nomine dicta *Chastillon,* quasi *castellum* dicas, diminuto à castro vocabulo, vt ait Vegetius 3. de re milit. cap. 8, quorum situm, & positionem munitissimam esse nemo, qui viderit, dubitabit.

Sanjulianus temerè putat eos fuisse Galliæ Celticæ indigenas, cum Vandalorum gentem esse inter eruditos conueniat; de quorum ortu Plinius lib. 4. cap.14: *Germanorum,* inquit, *genera sunt quinque, Vindili,*

dili, quorũ pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones, &c. Quæ de illorum origine tradiderunt Orosius, Paulus Diaconus, & Isidorus, *eos quondam subactâ interiore Germaniâ à Druso, & Tiberio adoptiuis filiis Cæsaris, per castra dispositos in magnam coaluisse gentem, tum postea rebelles Romanis effectos, plusquam LXXX armatorum millia ripæ Rheni fluminis insedisse*; figmenta, & aniles fabulas esse probat Cluuerius lib. 3. antiq. German. cap. 36, ostenditque postquam semel sub Probi Imperio, à patriâ sede ad Rhenum profecti sunt, numquàm posteà conquieuisse, donec in eâ parte Galliæ consederunt, quæ hodieque ab iis Gemina dicitur Burgundia, *Ducatus*, atque *Comitatus*: primùm tamen in Chattorũ solo, proximè Alemannos, trans Mœnum habitasse, iuxtà Macriani regnum, quod inter Lonam, ac Mœnum amnes erat, ex aduerso Moguntiaci; idque ex historiâ Marcellini, in qua lib. 28. hæc leguntur: *Post hæc ita prosperè consummata, Valentinianus versando sententias multiformes, anxiâ solicitudine stringebatur, reputans multa, & circumspiciens, quibus commentis Alemannorum, & Macriani Regis frangeret fastus, sine fine, vel modo rem Romanam inrequietis motibus confundentes: Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis varietate casuum imminuta, ita sæpius adolescit, vt fuisse longis sæculis æstimetur intacta. Deditque consilia alia post alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicosos, & turbæ immensæ, viribus affluentes, ideóque metuendos finitimis vniuersis; scribebátque frequenter ad eorum Reges, per taciturnos quos-*

dam,

dam, & fidos, vt iisdem tempore præstituto superuenirent; pollicitus ipse quoque, transito cum agminibus Romanis Rheno, occurrere pauidis, pondus armorum vitantibus insperatum. Gratanter ratione gemina Principis acceptæ sunt literæ, primâ quòd iam indè temporibus priscis, sobolem se esse Romanam Burgundi sciunt, dehinc quòd Salinarum causâ Allemannis sæpe iurgabant. Cateruas misère lectissimas, quæ antequam miles congregaretur in vnum, ad vsque ripas Rheni progressæ, Imperatore ad extruenda munimenta districto, terrori nostris fuère vel maximo. Igitur paulisper morati, cùm neque Valentinianus, vt spoponderat, die prædicto venisset, nec promissorum aliquid aduerterent factum, ad Comitatum misère legatos poscentes adminicula sibi dari redituris ad sua, ne nuda hostibus exponerent terga: quod vbi negari per ambages sentirent, & moras necti, exinde discesserunt indignati: hocque comperto Reges, vt ludibrio habiti, sæuientes captiuis omnibus interfectis, genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine Rex appellatur Hendinos, & ritu veteri potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum copiam negauerit terra, sicut solent Ægyptij casus huiusmodi assignare rectoribus; nam Sacerdos apud Burgundios, omnium maximus vocatur Sinistus, & est perpetuus, obnoxius nullis discriminibus, vt Reges. Cauete verò Burgundiones nostri, ne *Salinas*, quarum causâ Valentiniani Imp. æuo, cum Allemannis contendebant Patres vestri (*Salsi* forsan idcircò primùm cognominati) pro salinis vestris Sequanicis accipiatis, à quibus erant longè dissitæ, apud vicum *Saltz*, qui Latinè *Sal* sonat, sub monte

Fogelsberg, vt Cluuerius annotauit loc. cit. vbi probare pergit, ex Eumenio, Allemannis in Rhetiam, Heluetiámque transgressis, in eorum agris, inter Mœnum, Danubium, & Rhenum, Burgundiones postmodum cõsedisse; pulsósque tandem ab Hunnorum natione (*quæ*, vt ait Socrates, *fines eorum vastabat, & complures sæpenumerò trucidabat*) in Maximam Sequanorum prouinciam Rheno traiecto irrupisse; tum *Arelatense regnum* constituisse, cuius hodie partem adhuc occupant, Patribus suis virtute non inferiores; etenim ---*si fortè premantur*

Vel numero, vel sorte loci; mors obruit illos,
Non timor, inuicti perstant, animóque supersunt
Iam propè post animam.

DE PRISCA BISONTINOrum & Burgundionum proceritate.

CAPVT XLVII.

QVÆ de Gigantum proceritate prodita sunt ab antiquis, Magius 1. miscel. cap. 4. tam sacrorum, quàm Ethnicorum autorum testimoniis, vera esse demonstrare conatus est. Galeotus Martius de doctrina promisc. cap. 36. narrat, tempore Henrici III. Regis inuentũ fuisse Romæ cadauer Pallantis, quem Turnus occidit, tantæ magnitudinis, vt sui longitudine murorum Vrbis altitudinem æquaret.

æquaret. Boccacius lib.4.Gen.Deor. meminit cadaueris in Siciliâ reperti, vltrá ducentos cubitos proceri: & è regione *Valentiæ* Allobrogũ (ex notis Dalechampij ad Plinij cap. 16, lib. 7.) in torrente, qui rigat pagum *Diui Peratij*, regnante in Galliâ Ludouico XI, Gigantis cadauer effoſſum eſt ſtupendæ, & inuſitatæ magnitudinis, & quæ, vt ex variis eius picturis, ac oſſibus deprehenditur, ad octodecim pedes accederet. Sed præ cæteris Populi Septentrionales magna olim, & procera habuerunt corpora. Cæſar de Germanis ſcribit, reperta fuiſſe poſt pugnam illorum cadauera, ob proceritatem prodigioſa. Oſſa *Teutobochi* Cimbrorum Regis (cuius meminit Florus in ſua Epitome lib.3, cap. 3;) anno 1611. reperta ſunt in agro Viennenſi, non procul ab oppido *Beaurepaire*, tantæ magnitudinis, vt ex dentium, & maxillæ magnitudine, qui viderunt collegerint à mento ad verticem, ſex ad minus pedum altitudinem habuiſſe, ex quo totius corporis prodigioſam proceritatem coniicere quiuis poteſt; quamquam non ſatis tutò pars ex parte æſtimatur in tanto corpore, quod proportione ſuâ caruiſſe verò ſimilliimum eſt. Burgundiones noſtros, quia è Germaniâ primùm prodierunt, *Septipedes* vocat Sidonius Apollinaris lib. 8, epiſt. 3.

Hic Burgundio ſeptipes frequenter, &c.

Vndè colligo illos ſummum adoleſcendi modum attigiſſe, qui ſeptem pedum Romanorum eſt, ſi Agellio fides, lib. 3, cap. 10; & Solino lib. 7, cap. 16;

quinimò fuisse humanâ staturâ proceriores, & verò etiam Gigantes: nam de iisdem citato carmine canit Apollinaris:

Tot tantique petunt simul Gigantes,
Quod vix Alcinoi culina ferret.

Nec mirum; viderunt nostrâ ætate fide digni homines effossa in liberâ Burgundiâ Gigantis ossa adeo magna, firma, crassa, & oblonga, vt cruris os, cuidam in agris fossæ transmittendæ vice ponticuli peditibus inseruiret. Vidi ego anno 1612, in Franciscanorum Bisont. ædibus, effossam equitis maxillam (nam & magna reperta sunt calcaria) adeo magnam, vt molares eius dentes, equinis crassitie æquare ausim. In campo item nigro Bisontino, ossa pridem eruta magnitudinis propè incredibilis: Nuper etiam *Giaci*; inter quæ reperta est maxilla humana inferior (quæ penes me est) octo tantum in anteriori parte dentibus, iisque partim incisoriis, partim caninis prædita, & quæ molares nullos habuerat vnquam; læuis quippe, & nullis alueolis, siue præsepiolis inæqualis, eâ parte, quâ tales dentes clauorum modo inseri solent; quòd quia in Anatomiâ rarum, hic prætermittere nolui.

In castello Ducis Burgundiæ, quatuor aut quinque milliarium itinere, à Vesontione distante (vulgò, *Chastillon le Duc*) habitauit olim vir Burgundio, adeò proceræ staturæ, vt omnibus esset terrori: *Gigantem Castri Ducis* vocabant: Eius longitudo ex ossibus effossis manifesta, vt posteris omnibus &

bus & ipsis etiam eò peregrè proficiscentibus innotesceret, iuxta viam publicam, non procul à castro; geminas in terrâ fixerunt metas, tantùm à se inuicem distantes, quantùm longitudinis habebat Gigas ille; pedũm scilicet Mathematicorũ circiter sexdecim; vixque ab illo tempore vllus siue pedes, siue eques illac iter habens, vlterius progreditur, quin tantam humani corporis proceritatem propriis pedibus dimetiatur; vnde tritum est adeò metarum spatium intermedium, vt nusquam viridi gramine, sicuti vicina tellus operiatur. Nostri Burgundiones vix hodie (vt cæteri Galli) sex pedum longitudinem attingunt; *quis enim* (inquit Solinus cap. 5.) *iam æuo istò non minor suis parentibus nascitur?*

Terra malos homines nunc educat, atque pusillos:

vt canit Iuuenalis Sat. 15.

BVRGVNDIONVM SIGNA *militaria Felis, Anguis, Crux Andreana; hæc vndè, vbi, qualis.*

CAPVT XLVIII.

SEPTENTRIONALES in signis militaribus, ferarum effigies, Ægyptiorum more, antiquitus prætulisse Diodorus Siculus libr. 1. prodidit. Taurus ideò Cimbrorum, Leo Francorum, Ælurus, siue Felis Alanorum,

rum, Burgundionum, & Sueuorũ insigne, in signum libertatis olim fuit, *ex Methodio.*

Anguem quoque seu Draconem, ante susceptam Christi fidem, pro militari symbolo Vandalicæ gentis Burgundiones habuerunt, ex Sidonio carm. 5.

----Iam textilis anguis
Discurrit per vtramque aciem, cui guttur adactis
Turgescit Zephiris, patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem, pannóque furorem
Aura facit, quoties crassatur vertile tergum
Flatibus, & nimium iam non capit aluus inane.

De similibus signis Ammianus, vbi de pompâ, quâ Constantius Imperator Romam ingressus est lib. 16: *Alios purpureis sub tegminibus texti circumdedêre Dracones, hastarum aureis, gemmatisque summitatibus alligati, hiatu vasto perflatiles, & ideò velut irâ perciti sibilantes, caudarúmque volumina relinquentes in ventum.* Claudianus: *----hi picta Draconum*
Colla leuant, multúsque tumet per nubila serpens
Iratus stimulante Noto, viuitque receptis
Flatibus, & vario mentitur sibila tractu.

Verùm Christianæ fidei lumine illustrati Burgundiones, ex Draconariis facti sunt *Cruciferi*: Exstant enim permulti apud nostrates rerum Burgundicarum Commentarij Gallicè conscripti, in quibus *Stephanus* quidam Burgundiæ Rex dicitur *Crucem S. Andreæ* pro vexillo militari sibi ac suis primus accepisse, eámque ex Achaiâ deportatam, Massiliæ collocasse. Stephanum hunc (quia nullus huius nominis

minis exſtat in probatis Burgundiæ chronicis) non alium eſſe ſuſpicor à Gundiocho Burgundionum Rege, qui quoniam cecidiſſe in pugnâ dicitur, cùm iam Catholicus aduerſus Attilam pro Romano Imperio dimicaret, opinor eum, *Stephanum* in baptiſmo vocatum, qui tamen ab illius æui ſcriptoribus *Gundiochus* ſemper dictus ſit.

Eam verò Crucem Paradinus de Antiq. ſtat. Burg. ad annum 401 dicit à Stephano Rege in S. Victoris Maſſilienſem Baſilicam (in quâ nunc habetur) illatam; Nos ex certioribus monumentis, collocatam cenſemus in agri Maſſilienſis monaſterio Sanctimonialium *de Vveaune* ad littus maris, altero circiter à Maſſiliâ milliario. Quo verò pacto ad S. Victorem deuenerit, habe ſic, ex Maſſilienſium commentariis.

401.

Cùm Saraceni Catalauniæ incolæ Prouinciam deuaſtarent, Moniales dicti Monaſterij *de Vveaune* B. Andreæ Cruci, quam religioſè aſſeruabãt à flammis, aliaue iniuriâ cautum eſſe voluerunt. Igitur excauatâ humo crucem ſepeliunt, ratæ nimirum ita Barbarorum oculos, manuſque euaſuram: Barbaris deinde in Monaſterium irrumpentibus, veritæ ne pudori ſuo vim inferrent, naſum ſibi, aures, & labia, piâ crudelitate præſciderunt, vt deformes apparerent; & ſanè omnes interfectæ ſunt: quarum corpora, aliquo poſt tempore diſquiſita, in Monaſterium S. Victoris tranſlata ſunt, & in ſacello Eccleſiæ inferioris repoſita, cuius ingreſſu Pontificiâ

autoritate, ſub pœnâ excommunicationis mulieribus interdictum eſt. Solicitè deinde diſquiſita eſt à Monachis S. Victoris Crux Andreana; cumque nuſquam occurreret, credita eſt aut ſublata à Saracenis, aut concremata. Hugoni poſtmodum cuidam, ex eodem Monaſterio, inter Miſſarum ſolemnia Angelus tertiò apparuit, crucémque in terrâ abditam in Monaſterio *de Vveaune* reuelauit, quod cùm Superiori manifeſtaſſet, ad eum locum à Monachis piè proceſſum eſt, qui crucem inibi effoſſam in S. Victoris (vbi nunc cernitur) monaſterium importarũt. Bono huic Hugoni, qui *Sanctus* vulgò habebatur, poſitus eſt, præter morem, tumulus è marmore candido vermiculato, in quo expreſſus eſt quaſi ſacris operans ad altare, è quo B. Andreæ crux ſeſe illi offerat, atque hoc adſcriptum Epitaphium:

Hugo Sacriſta, quem petra tegit breuis iſta,
Congaudet cæli ſanctis, ſocius Michaëlis;
Vniuerſorum flos, & decus hic Monachorum;
Cultor ſanctorum meritò ſepelitur eorum
Templo, quod primo quaſi totum fecit ab imo.
Depoſitis membris octaua luce Nouembris;
M ſi iungatur C bis, poſt Lque ſequatur,
Annus monſtratur, in quo ſuper aſtra locatur.

Hinc vides non multò ante annum 1250, illatam in S. Victoris Monaſterium B. Andreæ Crucem.

Anno verò 1494, primâ Ianuarij, quidam Lazarus *Barbany*, eius Monaſterij Religioſus, ac Prior in Prioratu S. Petri, dictam Crucem furto ſuſtulit, ex-

ſtántque

ſtántque eius pœnitentiæ, ac reſtitutionis tabulæ anni 1494, 29 Auguſti in ſcriptis Ioannis *Maſſately* Notarij, fol. 420.

Porrò ea crux creditur eſſe de ligno oliuæ: id aſſerit Guil. Gazetus in vitis Sanctorum tom. 2, in vita S. Andreæ, & fauet vetus commentarius Hippolyti Græcè conſcriptus, quem citat Baronius in Martyrol. in feſto eiuſdem Apoſtoli: Patet denique ex eius quadam particulâ, quæ aſſeruatur in Maſſilienſi Prædicatorum Eccleſia, cum maiori parte barbæ S. Apoſtoli, longæ, vt minimum, palmum vnum, niuis inſtar candidæ, circumſperſis tamen pauculis capillis nigris. Crux eſt longa decem palmos, lata totidem, de lignis quadratis, ferro vndequaque contecta, ſi reticulatam feneſtellam excipias, quâ præbetur oſculanda. Sic autem eſt diſpoſita ✚; altero nempè ligno ad planum ſolum perpendiculari; quamquam Nicephorus in eam ſic diſpoſitam ✕ B. Andream aſſerit fuiſſe ſublatum: ſed quomodocumque conſtituatur, eadem ſemper eſt decuſſata, & ad angulos rectos. Ex quo videntur mihi Robertus Cœnalis, & Ioannes Molanus lib. 3 de Imaginibus, quique eos ſequuti ſunt recentiores, leuiter ſatis, & inconſideratè loquuti, dum contrà vulgatiſſimam traditionem dixêre Domum Burgundicam aberrare in eo, quòd Crucem Andreanam pro inſignibus habere ſe glorietur; Nam quod Crux alium habeat ſitum, & poſitionem in inſigni Burgundico ſic ✕, quàm in templo S. Victo-

ris, in quo ſic eſt diſpoſita ✚; hoc non mutat Crucem, ſed tantum Crucis ſitum: & ſitus ille in formam literæ X, refert ſitum crucis Andreanæ, quandò in eâ crucifixus eſt: Crux enim decuſſata non alio modo apud veteres diſpoſita eſt, quàm humi defixis duobus brachiis inferioribus, vt artus ſuſpendioſi in quatuor crucis cornua extenderentur; quòd bene notant Gretſerus, Lipſius, & alij, qui de Cruce. Quare ſitus Crucis, Maſſiliæ potius mutandus eſſet, vt ſicut Crux Burgundica, ſitum Crucis S. Andream ſuſtinentis imitaretur. Deindè quod aliquãdo pingatur Crux in inſignibus Burgundicis, duobus angulis acutis, & obtuſis duobus, hac forma X; non autem quatuor rectis in hunc modum ✖; diſcrimen valdè modicum eſt, & id plerumque propter anguſtias ſcuti oblongi, neque ita in latum protenſi, atque etiam in partes diſtincti, ex quo fit vt duo anguli, dexter, & ſiniſter obtuſi ſint, alij verò acuti.

RESTITVTA VETERVM Burgundionum Aurea Moneta, ex natiuo Galliarum metallo.

CAPVT XLIX.

VT noua, & anteà incomperta de Burgundicâ cruce ſuperiori capite dedimus, ſic nemini dicta de illorum monetâ hîc daturi ſumus. Imprimis certum eſt veteres Germaniæ populos (*quo*

los (*quorum vita omnis in venationibus, & studio rei militaris consistebat*, ex Cæsare bell. Gall. lib. 6,) monetam propriam in Germaniâ numquam conflasse, priusquam Rhenum transirent: hinc Tacitus, *pecora illis esse gratissimas opes*, dixit, eosque *pecuniam probare veterem, & diu notam, serratos, bigatósque*; commerciorum causâ scilicet, cùm adhuc propriam non haberent. Transacto verò Rheno, Gallicis excultos moribus, & consuetudinibus, monetam conflasse si quis neget, assignet ille mihi Triumuiros Monetales, aut Principes, quorum iussu percussi sint *Nummi* quidam *Nigri*, qui per Europã disseminati reperiuntur: Ærei sunt, rarò Argentei; fusi, & non percussi; qui liquato igne metallo, & in formam fusoriam proiecto, Equi, Leonis, aut alterius animalis notâ signabantur, qualem in Typo metallico faber anteà imperitus expresserat. Huius generis fuisse puto nummos illos, quos apud Principem quemdam Hotomanus se vidisse commemorat lib. de re nummariâ cap. 1; quos si flammæ ignis admouisset, aut si cultro tantillum pigmenti nigri abrasisset, eos nec liquari, nec flammam concipere, ideóque non Electreos Bituminosos, sed metallicos absque dubio comperisset. Sanè qui Romanos, Græcos, aut veteres Gallicos eos diceret, maximam populis illis excultissimis inferret iniuriam: nec vllis tutius assignari possunt, quàm Gothis, aliísque Barbaris è Septentrione populis in Gallias transmigratis, rudibus, & incultis, rudem idcirco, & malè formatam mo-

 netam

netam cudentibus, æream quidem, & argenteam cum sui Principis effigie; non autem auream, quæ solis Burgundionibus fuit peculiaris, vt clarè docuit Procopius lib. 3. de bello Gothorum: *Galliarum* (inquit) *partem suæ quondam ditionis effectam in huius belli principio Gothi Germanis tradiderunt, cùm minùs se posse existimarent Romanis simul, ac Germanis resistere. Id factum Romani non interpellarunt; sed vt Gallias sibi haberent Iustinianus vltrò permisit: Non enim illi has tutò possessuros putabant, nisi & Imperator vt suæ ditionis futuras perpetuò confirmasset. Quo factum, vt ex eo tempore Germanorum Principes Massiliam Phocensium quondam coloniam, & cætera circa id loca tenuerint, totiusque eius oræ maritimæ potiti Imperio sint: Vnde & Arelate nunc resident. Aureum nummum è natiuo Galliarum metallo hi cudunt, non Romani Imperatoris, vt cæteri solent imagine, sed suâ impreßâ: Persarum siquidem Imperator, etsi ad arbitrium argenteum numisma facit, aureo tamen non illi fas est, suam vt imponat effigiem, nec Barbarorum quisquam alius Princeps id facere ausit.* Per *Germanos* Burgundiones hîc intelligi nemo negauerit, qui olim Germanicæ gentis, quique multo tempore apud Arelatem Regiam habuerunt. Sed vbi tot nummi aurei, quos soli, inter tot barbaras gentes, sui Principis cuserunt imagine? perierint omnes? minimè sanè: Illos ipsos esse arbitror, qui à vulgo, (vt ex Procopio liquet) malè *Gothici* nuncupantur, apud nos satis communes, concaui, & eâ, quâ cernis hîc, figurâ.

Nam

Nam aurei ſunt, neque Romani Principis, ſed externi præferunt caput in conuexâ parte; In concauâ verò vel Equum, vel Bigas, ex quibus pugnare moris erat, vel Equitem cum Cruce Burgundicâ in ſcuto, aut labaro. Aurum tamen, quo conſtant non eſt obryſum, ſed ærosſum,& quale Gallicum ſolum tunc præbebat, aut ex fluuiis, quos in Galliâ plures auriferos eſſe Diodorus tradidit; aut ex Alpibus, quæ Galliam Comatam à Togatâ diuidebant; vel ſi placet ex monte Iurâ, in quo detectæ nuper auri, & argenti fodinæ; & veterum veſtigia ſuperſunt in antris pleriſque non naturâ,ſed arte factis,quale eſt, quod *Quingiacum* nominatur, octauo circiter à Veſontione milliari, iuxta *Auricellam* vicum. Metallorum quoque gratiâ, & ad mineras eluendas, & excoquendas exſtructum puto immenſæ quondam molis ædificium, cuius ruinæ reſtant in Burgundiæ noſtræ

nostræ montosis, & inuiis, non procul à fano Claudiano, vbi *Pons arcarum* adhuc visitur, vulgò dictus *Pont des Arches*, à geminis fornicibus arcas referentibus, quæ aquis è vicino *lacu Antri* deducendis dubio procul inseruiebant.

ATTILÆ REGIS HVNNOrum in Gallias irruptio: Moneta cusa: Vesontionis excidium, & varij status.

CAPVT L.

451. ANNO Christi 451, Marciano Augusto, & Adelphio Coss. Attila Rex Hunnorum *flagellũ Dei* cognominatus, Gallias dirissimâ clade affecit: Per eum dirutam fuisse Vesontionẽ nostram notat *Robertus* monachus cœnobij S. Mariani apud Altissiodorũ regulæ Præmõstratensis, in suo chronico perducto à Christi ortu ad annum 1200, edito anno 1608, operâ *Nicolai Camuzæi* Tricassini, in quo quia cladem illam totam breuiter enarrat, placet eius verba subiicere: *Anno secundo Imperij Marciani, Attila Rex Hunnorum, VValemeris Ostrogothorum Regis, & Ardarici Gepidarũ Regis, & multarum Aquilonarium gentium sibi subiectarum auxilio fultus, à Pannoniis egressus, Occidentale Imperium inuadit cum* 500 *armatorum millibus, & primò per totas Gallias tanta per*

ta per eos efferbuit Dei indignatio, vt nullam omnino ciuitatem, castellum, vel oppidum, aliqua à furore eorum potuerit tutari munitio. Postremò Aurelianis vrbem iis obsidentibus, ad subsidium Galliarum aduolauit Patricius Romanorum Aëtius, fultus & ipse Theoderici Vvisigothorum Regis, & Merouei Francorum Regis, aliarumque gentium militaribus copiis. Conserto prælio in campis Catalaunicis pugnatum est vsque ad direptionem noctis. Aëtius superior quidem recessit, Attilam tamen non vsque ad internecionem deleuit: Cæsa sunt ibi 180 pugnatorum millia, inter quos etiam cecidit Theodericus Rex Vvisigothorum, cui Thurismundus filius eius successit in regnum. Porrò Attila victus in claustra, quæ de plaustris præparauerat se recepit. Aëtius verò Patricius inde digressus ad patriam remeauit. Attila quoque resumptâ spe ex Aëtij recessu repatriauit, maturè rediturus suppleto exercitu. Porrò in reditu nunc huc, nunc illuc per Gallias, strages dedit innumeras, Vrbes Vesontionem & Tullum, Lingonis, & Treuiris diruens, sed maximè Tungris, quæ funditus euersa est. Metis prorsus incensa est, excepto Protomartyris oratorio, quod quidam desuper in armis splendidus, à talium hostium flammis defendit. Ventum est Trecas, pugnatur ad portas, desuper B. Lupus hostem compellans, quisnam tu es inquit, qui sic nos impetis? cui Rex: Ego sum Attila flagellum Dei. Quò contra humilis Præsul gemens, & ego sum, inquit, Lupus, heu vastator gregis Dei, & dignus nimium flagello Dei. Mox B. Lupus portas aperit, intrant hostes, sed mirum dictu, diitùs cæcati à portâ ad portam transeunt, neminem aut videntes, aut lædentes. Hæc Robertus, cui (quod ad Vesontionis

euerſionem attinet) ſuffragatur Bonfinius rer. Hungaric. dec. 1, lib. 4, & Nicolaus Olahus Archiepiſcopus Strigonienſis in ſuo *Attila*, de quo hæc habet cap. 4: P*oſthæc* (Attila) *traiecto Rheno, per Tulingos, Æduos, & Sequanos, qui noſtrâ ætate Burgundi dicuntur, exercitum ductat, Gundicarium eorum Regem iam tum magnis viribus ſe Aëtio, & Theodorico coniungere volentem, cum omnibus ſuis copiis iuſto conflictu interficit, delétque. Quâ partâ inſigni victoriâ, multas Sequanorum, & Galliæ munitas vrbes, opibus, viribúſque præſtantes (inter quas Lixouium, Beſontionem, Matiſconem, Lugdunum, Cabilonem, & Lingonum vrbem memorant) funditus euertit.* Porrò immitis, & crudus ille Barbarus non ſolùm ſæuitiem ſuam, ac ferocitatem quacúmque licuit, exercuit, ſed etiam immanitatis ſuæ monumenta fabricatus eſt, quò poſteritati tanta barbaries innoteſceret. Exſtant enim nummi argentei, quos ille cudi iuſſit, victoriarum ſuarum, vel meliùs ſtragũ poſteris funeſta ſigna: duos aſſeruo hic effoſſos, aliquantum tamen diuerſos cum victoriæ ſymbolo, & vocabulo *ATEVLA*, germano (vt probabiliſſimum eſt) Attilæ nomine, ſecundum barbaram appellationem; quam deinde cultiores Romani, & Celtæ lenierunt, Attilam nuncupantes, ſicut ipſimet olim Romani *Syllam* pro SVLLA dixerunt.

Tunc

Tunc igitur Veſontio, quæ fuerat æuo Iulij Cæſaris Dubi flumine circumſcripta, & ſub Antoninis vltrà pontem ampliata; mox paulò antè Iuliani tempora per Alemannos diruta, poſteáque refecta; iterum per Attilam euerſa eſt, ac ſolo monte Cœlio definita; vnde *Portam Nigram* veteris Vrbis aliquando fuiſſe portam verè dixit Belleforeſtius in Coſmographiâ. Deinde à monte Cælio vſque paulò ſuprà Ciuicam domum Ciuitas muris fuit circummunita, quorum adhuc ſuperſunt veſtigia, in quibuſdam ædibus magni vici, maſſæ inquam, & veterum maceriarum acerui (*Ganelones* vocant) adeò compacti, vt vix lapis à lapide ſeparari queat. Hinc veteres commentarij, *Ædes S. Laurentij in ſyluis*; *Sancti Petri, & S. Pauli in ſuburbiis* erectas dicunt: Sæculis ſequentibus antiquæ ſuæ magnitudini paulatim cœpit reſtitui; nunc eadem eſt amplitudine, quâ ſub Antoninis.

VESONTIO SVB FRANCIS Imperatoribus: eius ad Imperium Germanicum transitus. Nuptiæ Henrici II Imperatoris Vesontione celebratæ.

CAPVT LI.

POST Attilæ Regis *in concussionem Orbis in mundo nati* (vt ait Theophanes miscell.lib. 15.) barbaram incursionem, aliquandiu deserta remansit nostra Vesontio, vsque ad Sanctorum Archipræsulum Nicetij, Protadij, Claudij, & Donati tempora, quibus ad pristinum splendorem sensim reduci occœpit; florentissima tandem æuo Caroli Magni Occidentalis Imperij restitutoris, Romæ per Leonem tertium summum Pontificem coronati anno Christi 800: cui fuisse charissimam indè colligitur, quòd partem thesauri sui, cum aliis viginti Ciuitatibus Imperij sui Metropolitanis, ei testamento largitus sit. Nomina Ciuitatum hoc ordine recenset Eginarthus in vitâ ipsius: *Roma, Rauenna, Mediolanum, Forum Iulij, Gradus, Colonia, Moguntiacum, Viuanum, Rhotomagus, Treuiri, Senones, Vesontium, Lugdunum, Rhemi, Arelatum, Vienna, Tarentasia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges.*

800.

Caroli Magni successor *Ludouicus Pius* cum Iura per Imperium suum labascere cognouisset (anno secun

ſecundum Baronium 819,) ad præcipuas ciuitates legatos miſit (*miſſos* ideò & *Dominicos* appellatos) qui Populi querelas audirent, & Ius vnicuique tribui curarent. Veſontio primum inter illas Metropoles ordinem obtinet in Capitulis Regum Franciæ ab Anſegiſo Abbate Lobienſi, indéque Senonum Archiepiſcopo, atque à Benedicto Leuitâ collectis, lib. 2, c. 25, & apud Belleforeſtium hiſt. Franc. lib. 2, c. 26. 819.

Multa poſthàc Veſontio accepit beneficia à Lothario, Carolo Caluo, & aliis Imperatoribus è Carlingorum ſtirpe: quæ cùm defeciſſet in *Ludouico IV* anno 904 ſine liberis vitâ functo, *Occidentale Imperium* ad Germanos delatum eſt: *Otho* enim *Magnus Saxoniæ Dux* anno 962, à *Ioanne* duodecimo Papâ, Romæ Imperator vnctus eſt: poſt quem *Otho ſecundus* eius filius anno 973 cœpit Imperare: tum *Otho tertius* anno 996: mox *Henricus Rex Germaniæ* anno Chriſti 1014, à *Benedicto Romano Pontifice* Romæ coronatus eſt Imperator. 904. 962. 973. 996. 1014.

Cùm hæc fieri viderent Ciuitates quædam in Galliis, quæ non ſeruiebant, ſed tantùm certis conditionibus agnoſcebant Francos, de quarum numero præcipua fuit Arelas cum circumiacentibus oppidis, Geneua ad lacum Lemanum, in Sequanis Veſontio, Tullum in Leucis, in Neruiis Tornacum, & ſimiles, ad Germanicum Imperium reſpicere cœperunt, ſic ſuæ libertatis compotes permanſuræ: Nam compluſculæ ciuitates Romanis Præfectis vſæ, Viſigothis, & Burgundionibus pertinaciſſimè reſtiterunt, vt boni conſulerent Barbari, quod certis pactis, & conditionibus haberent obnoxias.

 Hæc

Hæc Rhenanus rerum Germanic. lib. 2, cum quo veteres Ciuium tabulæ conſentiunt.

1043. Anno 1043 *Hẽricus* huius nominis ſecũdus Imperator, & tertius Rex Germaniæ Veſontione iunctus eſt Agneti filiæ Guillelmi Ducis Pictauorum, vt autor eſt Glaber: fuit autem hæc *Agnes* Auguſta mater Henrici tertij Imperatoris, quarti Regis Germaniæ, & Burgundionum, qui petiturus Italiam, vt cum

1076. Summo Pontifice de pace tranſigeret, anno 1076 Veſontione tranſiuit, vbi natalem Domini celebrauit: *ex Laurentio Schnaburgenſi, in Chronico; & Belleforeſtio hiſtor. Franc. lib. 3, cap. 25.*

CONVENTUS SOLEMNES duo per Fridericum I Imper. Veſontione indicti.

CAPVT LII.

1156. ANNO Chriſti 1156 Fridericus primus Imperator, cognomento Ahenobarbus, repudiatâ priori legitimâ vxore apud Conſtantiam, *Beatricem*, (quam malè Dodechinus in Chronico *Agnetem* vocat) vxorem duxit, filiam *Reinaldi* Comitis Burgundiæ, quem Abbas Vſpergenſis, Vignerius, & alij *Comitem Biſontinum* perperàm dixerunt. Dies obitus Beatricis, (qui contigit anno 1184, *ex Chronicâ Auguſtenſi*) ſic notatur in veteri

teri S. Stephani Bisontini necrologio : *Decimo septimo Cal. Decembris, obiit Beatrix Imperatrix, quæ instituit duos Capellanos ad altare S. Georgij, pro cuius animâ Fridericus Imperator dedit Ecclesiæ S. Stephani, villam, quæ dicitur Villa noua.*

1157. Anno sequenti 1157, Curiam apud Vesontionem liberam & Imperialem Ciuitatem celebrauit Fridericus, de quâ Radeuicus Frisingensis in appendice ad Othonem Frisingensem lib.1, cap.8 : *Mense Octobris mediante Imperator apud Bisuntium Curiam celebraturus, in Burgundiam iter aggreditur : Est autem Bisuntium vna Metropoleos eius tertiæ partis, in quas Imperator gloriosus Carolus Magnus, suum inter tres filios suos omnes regio nomine gaudentes, diuisit Imperium, sita super amnem Touba : In quâ Ciuitate penè omnibus Proceribus terræ illius adunatis, multis quoque exterarum gentium vtpotè Romanis, Apulis, Tuscis, Venetis, Italis, Francis, Anglis, & Hispanis, per legatos suos Imperatoris aduentum præstolantibus, festiuissimo apparatu, & solemni fauore excipitur. Tota siquidem terra eumdem fortissimum cognoscens, & clementissimum, amore pariter, & timore permixto, nouis illum fascibus honorare, nouis laudibus attollere satagebat*, &c.

Tunc ad Fridericum Bisuntij existentem literas misit *Hadrianus* Papa IV per *Rolandum* tituli sancti Marci Presbyterum Cardinalem, & Cancellarium S. Romanæ Ecclesiæ (qui posteà *Alexander III* Papa) & *Bernardum* S. Clementis tunc Presbyterum Cardinalem ; quibus publicè recitatis, magnâ principes omnes indignatione commoti sunt, & Fridericus

ricus ipſe dimiſſis quamprimùm Legatis, adiecto mandato, ne hàc vel illàc in territoriis Epiſcoporum, ſeu Abbatum vagarentur, ſed rectâ viâ ad Vrbem reuerterentur, circularem epiſtolam contra Pontificem dedit: *Cùm,*inquit, *nuper in Curiâ Biſuntij eſſemus, & de honore Imperij, & ſalute Eccleſiarum debitâ ſollicitudine tractaremus, venerunt Legati Apoſtolici,*&c. Has,& Hadriani literas ex Radeuico lib.1,c.9, & 10, deſcribit Baronius eodem anno 1157; qui

1160. poſteà anno 1160, ex epiſtolâ Alexandri III ad Arnulphum Lexouienſem Epiſcopum, de rebus in Papienſi Conciliabulo geſtis,de Friderico ſic loquitur: *Ac tempore ſiquidem anteceſſoris noſtri piæ recordationis Hadriani Papæ, & ab exordio dignitatis ſuæ, cœpit Sanctam Romanam Eccleſiam tanquam tyrannus opprimere, & non mediocriter infeſtare; Archiepiſcopos namque, & Epiſcopos à ſede Apoſtolicâ redeuntes, in ignominiam,& detrimentum Eccleſiæ plerumque capi turpiter, & inhoneſtè præcepit, eóſque fecit carceris cuſtodiæ mancipari. Nos quoque in minori officio conſtitutos, qui cum venerabili fratre noſtro B. nunc Portuenſi Epiſcopo ad eum fuimus delegati, qualiter apud Biſuntium ipſe tractauerit, & quàm indignè exceperit, non opus eſt nos in præſenti referre, quia credimus te idipſum plenariè cognouiſſe.* Rem illam totam expreſſit carmine Guntherus Ligurinus lib. 6, vbi ſic incipit:

Inde viro placuit dotalia coniugis arua,
Allobrogúmque domos motis inuiſere caſtris:
Cuius vt aduentum præcurrens fama per vrbes
Diſtulit,

Distulit, & rerum præconia magna peregit:
Protinus Allobrogum Proceres, multíque potentes
Italici, Veneti, Tusci simul, atque Latini,
Vascones, Hispani, seu quos Prouincia diues
Misit, & Allobrogum contingens Gallia fines,
Chrysopolim celeres adeunt, ibi Regia castra,
Teutonicásque Ducum placet exspectare cateruas.
Huc quoque Romano celebres à Præsule missi
Legati venêre duo, Bernardus, & ille
Qui post in cathedrâ Rolandus, nomine verso.
Dictus Alexander, multos, magnósque tumultus
Pertulit, Ecclesiæ cuius sub tempore longum
Schisma quater senos exarsit penè per annos, &c.

Exstat in Xysto læuo Bibliothecæ Floriacensis per Ioannem à Bosco Celestinum Lugdunensem, diploma Friderici Imperatoris in fauorem Ecclesiæ Viennensis sub Stephano Viennensi Archipræsule confectum, cuius hæc est subscriptio: *Data Bisuntij VI. Cal. Nouembris, Indict. V. Anno Dom. Incarn. CIↃ CLVII,* 1157. *regnante D. Friderico Romanorum Imperatore gloriosissimo, Anno regni eius VI. Imperij verò III. Recognita per Reinaldum Cancellarium, vice Stephani Viennensis Archiepiscopi, & Archicancellarij. Testibus Humberto Bisuntinensi, & Petro Tarentasiensi Archiepiscopis: Guilelmo Nouariensi, Alberto Tridentino, & Vdarico Taruisino Episcopis: Ducibus Bertolfo de Ceruigen, Matthæo Lotharingiæ: & Othone Palatino Comite de Vvitelmesbach.*

Eodē anno 1157, *Gaufridus* Episcopus Auenionensis accepit à Friderico Imperatore anno eius Imperij 1157.

tertio *Bittoricam agellum*, & alia quædam, dato Bisuntij diplomate, quod seruatur in Archiuo Auenionensi. Tunc Vesontione Fridericus decreuit suas de Feudis leges nouas, & cõstitutionem de pace publicâ, necnon de scholis Iuris, & earum priuilegiis, quæ posteà Roncaliis in Italiâ edixit; *ex Francisco Balduino in notis ad Eumenij Rhetoris orationem.*

1162. 1163. Anno 1162, vel 1163, durante schismate inter Alexandrum III, & Victorem Pontifices, Fridericus Victoris fautor, alterum Conuentum Vesontione indixit, de quo Albertus Crantzius lib. 6 Saxoniæ, cap. 18: *Sategit Imperator, vt Victorem suum sustineret, & Alexandrum Pontificatu detruderet: Quapropter Bisuntij in Imperiali Burgundiâ vetustissimâ vrbe, quæ olim Vesontium dicebatur, iam tum florens cùm C. Cæsar Gallias decennio administraret: hîc quod videretur esse quodam in medio Christianorum Regum Hispaniæ, Franciæ, Britanniæ, omnibus maioribus Christianismi euocatis Principibus, sollemnem indixit Conuentum, vt de Pontifice vno statuatur, auferatúrque de medio Schisma. Contempsêre euocationem illam Reges Hispaniarum, atque Angliæ: Franciæ verò Rex (*Ludouicus,*) quòd quidam suorum (*Henricus Comes Campaniæ*) iurasset Regem venturum, venit quidem nocte, & in flumine vrbis mœnia contingente manus lauit, atque retro abiit, exsecratus conciliabulum, quod non Spiritus Sanctus indixit: quippè de summâ Ecclesiæ potestate constituere non sæcularium est Principum, sed sacrorum Pontificũ.* Vide chronic. Alberti Abb. Staedsis, anno 1163.

Quod verò bis indicauit Golusius, ὀκνηρῶς quidem

lib. 1,

lib.1, c.26, in Ebrardo Archiepiſcopo; & lib. 6, cap. 28, ſub alio quodam Archipræſule Conrado, Ciues Biſontinos æternùm liberos & immunes, olim Caduco fuiſſe obnoxios, ídque Ius à Friderico I ſublatum, anno Imperij ſui 25; merum ſomnium eſt, quod inuidi quidam Goluſio paulò creduliori impoſuerunt, Monumentis ſuis à variis hinc inde habitis inſerendum. Anno enim prænotato, (qui eſt Chriſti 1179:) nullus illorum nominum Veſontione ſedebat Archiepiſcopus; agebátque in Italiâ Fridericus occupatiſſimus in pace cum Alexandro III firmandâ (vt habetur tomo 3 Conciliorum, in Concilio Veneto;) non autem in Territorio Baſilienſi vbi fictitium illud diploma editum fuiſſe quidam malè comminiſcuntur.

IOANNES COMES CABIlonenſis protector Ciuitatis Biſontinæ.

CAPVT LIII.

ILLE ſemper liberis Ciuitatibus & Rebuſpublicis, quæ per ſeipſas minùs valerent, mos fuit, potentioris alicuius principis fidei ſe credere, vel populi vicinioris amicitiæ ſe ſociare, quod priſcis temporibus Veſontio ſæpius factitauit; Anno enim 1224 *Ioannes Comes Cabilonenſis* ſuſcepit eius protectionem: Ex diplomate, quod ſequitur:

1224.

Sciant præsentes, & futuri, quod ego Ioannes Comes Cabilonensis suscepi in protectione meâ Ciuitatem Bisontinam & Ciues vniuersos cum rebus eorum, vbicunque fuerint: addito etiam, quòd si Dominus Archiepiscopus, vel Vicecomes, vel Villicus, eiusdem Ciuitatis, vel quilibet alter aduersùs eos aliquam mouerit querelam, quandiu iuri stare voluerint in Curiâ Bisontinâ, infrà Ciuitatem consilium, & auxilium meum fide datâ teneri conferre à proximo Paschâ, vsque ad quatuor annos, sub remuneratione centum librarum Stephaniensium annuatim mihi persoluendarum. Si autem prædicti Ciues me pro suis vocauerint negotiis, in expensis victualium, & ferraturis equorum, ad cognitionem quatuor Ciuium, mihi prouidere tenentur: & si me pro ipsis in expeditionem ire contigerit, & aliquod castrum obsidere, vel munitionem aliquam, in expensis, & ferraturis quandiu fuero in obsidione, mihi vt suprà dictum est tenentur prouidere; in eundo, & redeundo, non tenentur: si autem ego, vel mei, aliquod damnum alicui intulerimus, dictis Ciuibus garantiam teneor ferre: Et si iam dicti Ciues aliquod intulerint, si opus fuerit, in Curiam Bisontinam, vel ad cognitionem quatuor Ciuium debent emendare, vel iuri stare. Præterea si aliquid lucrati fuerimus in prædis, vel spoliis, medietas cedet mihi, & alia Ciuibus: Et si castrum, vel munitiones, vel tales personas ceperimus, de quibus pax valeat tractari, debent reseruari vsque ad pacem si fieri potest, vel destrui, vel redimi ad cognitionem quatuor Ciuium. Et si redemptio facta fuerit, per medium diuidetur. Si verò Ciues pacem fecerint, meam pacem cum suâ debent facere, ad considerationem quatuor Ciuium.

Ciuium. Et si de supradictis in aliquo resilirem, quod absit, ego infrà Ciuitatem Bisontinam ostagium datâ fide tenerem, donec ad cognitionem quatuor Ciuium foret emendatum: & si non tenerem, Gerardus Dominus de Durnes, Guilelmus miles de Poissuel, & Dominus Philippus de Abens, & Dominus Simon de Memiré, & Dominus Vilelmus de Chastaillon, & alij plures, ostagium fide datâ tenerent. In huius rei testimonium præsentem paginam sigillo meo feci roborari. Actum anno gratiæ millesimo ducentesimo vicesimo quarto, mense Septembri. Ex Autographo, cui sigillũ appensum est cum figurâ equestri ensem habente in manu, & circâ: SIGILLVM IOAN. COMITIS CABILON.

1224.

Guilelmus Dominus *de Aspero monte*, scripto sese obstrinxit Gubernatoribus Bisontinis anno 1224. præbendi auxilium Ciuitati, quoties cum Archiepiscopo litem, vel bellum haberent. *Ex Archiuo publico.*

1224.

Iterũ Ioannes Comes Cabilonẽsis promisit Ciuibus Bisontinis, se, quoties vellent, ipsos in castro suo *de Acido monte* recepturum, facturúmque ne propter illud damnum vllum perciperent. *Ex instrumento anni* 1225.

1225.

ALPHONSI, ET RICHARdi Regum Romanorum ad Ciues Bisontinos epistolæ.

CAPVT LIV.

Vniuersis Ciuibus Bisontinis, Pro Rege.

ALPHONSVS *Dei gratia Romanorũ Rex, semper Augustus, & Castellæ, Toleti, Regionum Gallic. Sibil. Cordubæ, Murc. Giennij, & Algarbij Rex, Nobilibus viris vniuersis Ciuibus Bisontinis dilectis fidelibus suis, gratiam suam, & bonam voluntatem. Grata sunt quamplurimùm accepta seruitia in conspectu nostri culminis, quæ nobis per vestras literas obtulistis, per quas fidelitatis vestræ constantiam, & feruorem vestri desiderij, quod geritis circà promotionem nostri nominis studiosum perpendimus manifesto; propter quod vobis dignas gratias referentes, vos proponimus prosequi specialitate gratiæ, & honoris. Cæterum ne mora nostri aduentus tam diutina vos perturbet, vobis notum facimus per præsentes, quòd cùm essemus in procinctu itineris ad partes Imperij, vt Romani Principis decet honorem, magnificè veniendi, consilium nostrorum Prælatorum, & Procerum, quos ad nostram Curiam apud Toletum conuocare fecimus, fuit tale, vt nostros sollemnes nuncios, videlicet Inclytũ Dominum Emmanuelem charissimum fratrem nostrum, & venerabilem Episcopum Segobiensem, ac alios viros nobiles, fide dignos,*

dignos, ad Romanam Curiam mitteremus ſupplicaturos ſummo Pontifici, vt nobis aſſignet terminum, ad recipiendum Imperij Diadema, & tunc in aduentu eorumdem proponimus partes Imperij Romani potenti, & virtuoſo brachio viſitare. Deuotionem ergo veſtram monemus attentiùs, & hortamur quatenus circa noſtra, & Imperij ſeruitia de modo in melius procedendo, conſtanter, ac fideliter perſiſtatis, vt in aduentu noſtro vos dignis retributionibus proſequamur. Super facto verò Ducis Burgundiæ, pro quo nobis veſtras literas deſtinaſtis, noueritis quòd eidem Duci ſcripſimus, diſtrictè mandantes, vt nullo modo vos inquietare debeat, nec grauare, nec aliquam in rebus veſtris iniuriam irrogare, alioquin indignationem incurreret Regiæ noſtræ maieſtatis. Data Toleti, Rege per Fernand. Roderici, Abbatem Cauerubenſ. eius Not. imperant. XV Kal. Nouembr. Indictione III. Petrus Stephani ſcripſit anno Domini M CC XXIX. 1229.

Sigillum maximum huic epiſtolæ in chartâ pergamenâ ſcriptæ eſt appenſum, vbi Imperatoris ſedentis, cum ſceptro, & globo effigies.

Richardus Romanorum Rex per epiſtolam ad Ciues Biſontinos, datam 18 Maij, anni 1260, declarat 1260. Ciuitatem Biſontinam nullatenus teneri admittere *Vicarium Imperij*, nec vllâ ratione poſſe ab Imperio ſeparari. *Ex Autographo.*

HVGO

HVGO DVX BVRGVNDIÆ Bisontinis Fœderatus.

CAPVT LV.

1261. DIE Veneris ante festum S. Mariæ Magdalenes, anni 1261, *Hugo Dux Burgundiæ* composuit discordiam quādam, quæ erat inter Ciues Bisontinos & *Girardum Dominum de Arguelo*, pro damno illato tempore belli præteriti habitatoribus pagi *Fontain.* Ex instrumento.

Idem Hugo accepit in protectione suâ Ciues Bisontinos; ex tabulis datis anno Domini 1264, die 1264. Mercurij ante Pascha, quibus pollicetur se pro rebus Bisontinorum, quæuis castra, & arces propriis expensis obsessurum, modo Accipitrem Stellarem vnum, vulgò *vn Autour*, ei quotannis pro dono deferre teneantur: Ecce diploma de verbo ad verbum, ex autographo.

Nos Hugues Dux de Bourgoingne; faisons sçauoir à tos cex qui verront cex latres, que nos auons prins en nostre garde, & en nostre conduict la Cité de Besençon, *la franchise, & tos les Citains d'icelle Cité, les grans, & les petits, les poures, & les riches, tos ensemble, & chacun par soi, lor, & lor choses, dedans la Cité & dehors, iusques à quinze ans prochenement à aduenir, & les dauons garder, & sauer loyalement, & en bonne fei, & sumes tenu de recourer, & faire addressier les tors faiz, que lon lor feroit, auez cestes, tant qu'il*

qu'ilz vodront faire droit par lor Iustises, ou par noz, ou par nostre commendement dedens la Cité de Besençon, & si ensi ne auenoit, que ne pehuissions faire addreßie les tors fais que on lour feroit, sens assegier Chasteal, forterace, ou atre lieu, ou sens faire guerre: & ils de ce noz requeroient, noz serions tenus de faire a nos costes, & ils es lor. Et encor sumes tenu de recetter lor & lor choses par noz chastealx, & par tote nostre terre: Et ceilx citayns au suiuant sont tenus noz & noz gens recetter dedens la Cité de Besençon, totes les fois que noz vodriens venir en la Cité, ou la terre, per lor requeste, per lor besognes de laditte Cité, ou des Citayns. Et par cex conuenances ils sont tenuz a noz de rendre, & de donner chascun an vn Oistour: & cex choses totes deuent dites, en bonne fei, noz & lesditz Citayns auons promis tenir & guerder, salue la raison, & la droicture de l'Empire, & par nostre seremẽt doné sor saincles Euangiles. En tesmoignage de cex choses nox en auons doné cex presentes lattres saellees de nostre seel. Ce fut faict en lan de grace mil deux cent soixante & quatre, le Mecredy apres Pasques. 1264.

Eodem anno 1264, in vigiliâ Ascensionis, *Odo Comes Niuernensis* Ducis Hugonis filius eamdem fidem præstitit absente, vel deficiente patre. *Ex instrumento.* 1264.

BELLA BISONTINORVM cum Dominis de Ruffeio, & de Arguelo.

CAPVT LVI.

1270 ANNO Domini 1270, Ciues Bisontini pro conseruatione quorũdam priuilegiorũ, *Domino de Ruffæio* bellum indicunt, quo anno cum Ioanne Cabilonensi fœdus ideò faciunt, per quod sibi ad inuicem omne auxilium militare pollicentur, saluo Imperij, & Ciuitatis antiquo iure. *Ex Archiuo publico.*

1273 Anno 1273, Dominum de Arguelo Bisontini acriter bello persequuti sunt, in quo putamus occubuisse *Othonem de Bernâ*, & *Ioannem Grauie* Ciues Bisontinos, sepultos in Ecclesiâ fratrum Minorum Bisont. cum sequentibus Epigraphis. Prima est in imâ naui, talis:

ANNO DOMINI M CC LXXIII. VI. KAL. MAII. INTERFECTVS FVIT OTHO DE BERNA CIVIS BISONTINVS PRO LIBERTATE CIVITATIS BISONTINÆ GERENDO IPSIVS NEGOTIA, ANIMA EIVS REQVIESCAT IN PACE, AMEN.

Altera in Claustro, sic:

ANNO

ANNO DOMINI M CCLXXIII. VI. KAL. MAII INTERFECTVS FVIT IOANNES GRAVIE, CIVIS BISONTINVS, PRO LIBERTATE CIVITATIS BISONTINÆ GERENDO IPSIVS NEGOTIA, ANIMA EIVS REQVIESCAT IN PACE, AMEN.

Bellum proximè dictum, anno 1276 instauratur, quo Guilelmus, Perrinus, & Guido *d'Euan* milites à Bisontinis capti, & certis cōditionibus dimissi sunt. *Ex Diario Publico.* 1276.

OTHO COMES BVRGVNdiæ protector Ciuitatis Bisontinæ.

CAPVT LVII.

OTHO Comes Burgundiæ, & Ciues Bisontini anno 1277 conuenerunt pro Vesontionis Aduocatiâ, seu protectione. Iterum anno Dominicæ Incarnat. 1279, ex sequenti diplomate.

Noz Othes Cuens Palatin de Borgoigne, & Sire de Salins faisons sçauoir a tous cex, qui verront & orront ces presentes lattres, que noz conossons, & voirs est, que noz primes, & voirs est, en nostre garde, l'an de l'Incarnation de nostre Seigneur 1277, la Cité de Besençon, & les gens de laditte Cité totes, & leurs choses totes, & lor biens tout ensemble, & chacun par soy, dans la Cité de Besençon, & desuors contre toutes gens, saufs la feauté de l'Empire 1277.

pire par droit fasans en la Cité de Besençon, & banlieu de Besençon, la ou ils ont accoustumé, & nos lattres leur promis de donner, laquelle garde nous leur declarons en telle menere, que se ainsi estoit, que acuns preist les Citayns de Besençon, ou acuns de lor, ou de lor choses, ou de lours biens, Noz lidiz Cuens a la requeste desditz Cityens les deuons requerre comme noz choses propres. Et s'ainsi estoit que acũs dans l'Archeueschie ou de l'Archeueschie de Besençon ne voloit rendre ou recroire par droit faiçant, ainsi comme il est dessus dit, noz lou dauons contrere à ce faire. Et se ainsi estoit que lon ne peut le tort faict, faire addrecier, sens assaigier Chasté, ou maison forte, ou faire guerre, & ils de çou noz requeroient, noz sumes tenus de l'assaigier, ou de faire guerre de tote nostre force, & de tout nostre pohoir, & à noz propres despens, & a leur requeste. Autrement noz & ilz aussi sont tenus de mantenir lou seige, & la guerre auec noz, ou auec les noz, de toute lor force & tout lor pohoir, en bonne foy & a lor propres despens, sau que laditte Cité de Besençon demoroit bien garnie, & porront, & doient lidiz Cityens recetter en nostre terre la ou ils vodront, & quand lidiz Cityens voudront ariers reperrier à Besençon, noz les dauons conduire, si mestier lour est, iusques dans la Cité de Besençon. Totes ces choses, & ces conuenances dessus dittes par ainsi comme elles sont deuisees & escrites, & chascune per li, Noz lidit Cuens promettons par nostre serement doné, & faict sor sainctes Euangiles tenir & garder en bonne foy fermement à ladite Cité, & esditz Cityens. Et cex choses cy deuant escrites doiuent durer toute nostre vie. Et pource que cex choses soient plus certaines, Noz li deuant dit Cuens de

Bourgoigne

Bourgoigne auons mis nostre seel en ces presentes latres, Donnees à Besençon lou Vendredy deuāt nostre Dame de Mars, l'an de l'Incarnation nostre Seigneur corrant par mil deux cent septante & neuf. Sigillo figura equestris impressa est, cum hisce verbis: *Signum Othonis Com. Palatini Burgundiæ, Domini Salinensis.* 1279.

RVDOLPHI PRIMI CÆSAris tres ad Ciues Bisontinos Epistolæ.

CAPVT LVIII.

Prudentibus Viris Magistro, Consulibus, & Vniuersis Ciuibus Bisontinis, Fidelibus nostris dilectis.

RVDOLPHVS *Dei gratiâ Rom. Rex semper Augustus, Prudentibus viris Magistro, Consulibus, & vniuersis Ciuibus* Bisontinis, *fidelibus suis dilectis, gratiam suam, & omne bonum. Fidei vestræ constantiam illibatæ, quam vos erga nos, & Imperium gerere cognouimus ab experto, dignis laudum præconiis attollentes, vobis ad augmentum congaudij intimamus, quod Principatibus Misnensi Orientali, & Thuringiæ nostro Imperio triumphaliter applicatis, per quos potentia Imperij noscitur non modicum dilatata, in aliis Reip. negotiis persequendis, liberè poterimus annuente Domino conuertere*

curas nostras. Sanè quia sicut ad culminis nostri peruenit notitiam, Rex Franciæ fermento persuasionis suæ, sinceritatem fidei vestræ molitur corrumpere, vos à fidei nostræ, & Imperij debito auertendo, & seruitio sui sæcularis Dominij accrescendo. Attentione quâ possumus vos hortamur, quatenus à talibus persuasionibus auditum, & animum auertatis, sicut & iugum seruitutis perpetuæ volueritis euitare, & nostræ indignationis offensam, qui exinde ad priuationem libertatū vestrarum procedere, ac aliás in exterminium vestrum molimina nostra de consilio Principum nostrorum conuertere cogeremur. Porrò conuocatis Principibus, Baronibus, Nobilibus, & aliis fidelibus Imperij, in festo S. Ioā. B*aptistæ super præmissis, & aliis, statum* Reipub.*tangentibus Generale Parlamentum apud Frankenfurt ediximus celebrandum, cui nuncios vestros petimus attentius interesse. Placet tamen vt ante ipsum terminum vos, & alij Domini, ac fideles nostri* Burgundiæ, *vestros ad nos iuxta partes Rheni, vbi statim erimus, nuncios destinetis, qui de processibus nostris vos valeant pleniùs informare, & à quibus nos statum illarum partium possimus latius experiri. Datum in Aldemburg VI. Idus Aprilis, Regni nostri anno quarto.*

1277.

Vniuersitati Ciuium Bisontinorum, Fidelibus nostris dilectis.

R*VDOLPHVS Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, Prudentibus viris Vniuersitati Ciuium* Bisontinorum, *dilectis suis fidelibus gratiam suam, & omne bonum.*

Licet

Licet ab Imperio longè sitis sepositi, Nos tamen vos inter intimos, & præcipuos fideles eiusdem Imperij computare volentes, fidelitati vestræ ad gaudium nunciamus, quod per gratiam Altissimi, corporeâ sospitate vigemus, negotiis nostris vndique prosperantibus iuxta votum. Cæterum cùm nos pro honesto viro Cantore Lucebacensi Capellano nostro dilecto, Capitulo Bisontino, primarias porreximus preces nostras, fidelitatem vestram, de quâ plenè confidimus, rogamus plenissimo ex affectu, quatenus eidem Capellano nostro, immò nobis, & Imperio, apud idem Capitulum, vestri fauoris, & promotionis auxilium taliter impendatis, quòd prædictus Capellanus noster vestro fauore promotus suæ intentionis propositum consequatur, ac nobis laudabilis, & approbata consuetudo Imperij conseruetur illæsa. Proinde vobis rem. volumus ad merita gratiarum. Datum in Castro nostro Saneeke XIIII Kalen. Septemb. Regni nostri anno nono. 1282.

Prudentibus viris Consulibus & vniuersis Ciuibus Bisontinis, Fidelibus nostris dilectis.

RVDOLPHVS Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, Prudentibus viris Consulibus, & Vniuersis Ciuibus Bisontinis *fidelibus suis dilectis gratiam suam, & omne bonum. Fidelitatis vestræ memoriæ reuocamus, qualiter nuper pro absolutione Nobilis viri Iacobi de Grandisono, qui contra pacis generalis obseruantiam, in grauis captiuitatis ergastulo detinetur, vobis preces nostras direximus cum effectu. Verùm cùm idem Iacobus,*

noster

noster fidelis, & Imperij, qui se paratum exhibet stare iuri, nondum sit restitutus pristinæ libertati, fidelitatem vestram, de quâ plenè confidimus, iteratè requirimus, & rogamus, seriosè mandantes, quatenus pro nostrâ, & Imperij Romani reuerentiâ, nostræque dilectionis intuitu, ad hoc diligentiæ vestræ studia applicare velitis, vt idē indempnis à captiuitate præmissâ abire liberè permittatur, vt perinde vniuersis & singulis promptius intendamus, quæ vestri honoris, & commodi respiciunt incrementa. Datum in castris ante Pr̄niacum XII. Kal. Ian. Regni nostri anno vndecimo. Ex Autographis.

1284.

Obiter hic est aduertendum, quibus titulis Ciues Bisontinos Rudolphus appellarit, pro Ordinum distinctione: quia per *Magistrum*, Præsidem temporaneum, seu hebdomadarium, vnum ex XIIIIviris Gubernatoribus; per *Consules*, Rectores, seu Gubernatores; per *Ciues*, reliquos Magistratus, & plebem intelligit: quandò verò de solâ *Ciuium Vniuersitate* loquitur, id comprehendit, quòd olim per *Populum* Romani, nempe omnium ordinum simul sumptorum quamdam aggregationem. Reliqui ferè deinceps Imperatores Augustissimi, dum ad Bisontinos scripserunt, his titulis vt plurimum vsi sunt: *Honorabilibus, Prudentibus, nostris & Imperij sacri fidelibus dilectis Gubernatoribus, & Magistratui Ciuitatis nostræ Imperialis Bisontinæ.* Quæ omnia cum prioribus idem sonant, & in quibus tamen Cæsarum in nos amoris argumenta deprehenduntur.

RVDOL

RVDOLPHVS PRIMVS *Imperator Vesontionem obsidet.*

CAPVT LIX.

ANNO 1288, *Petrus Basiliensis Episcopus* in *Theobaldum Ferretarum Principem* bellum instituit: huic Burgundiæ, & Montisbelicardi Comites cum Ciuitate Bisontinâ copias auxiliares præbent: prælium committitur: *Richardus de Ocellâ* Eques Præfectus præsidio Ciuitatis Bisontinæ, Burgundiones, aliique fortiter dimicant: Vincuntur Basilienses: quod ægerrimè ferens Rudolphus Imperator, qui *Petrum Episcopum* peculiari affectu prosequebatur, cladem eius vlturus cum ingentibus copiis in Burgundiam venit; oppidum Monsbelgartense occupat, inque sibi & Imperio fideles Bisontinos arma conuertit. Vesontionis oppugnationem aggreditur anno Domini 1289, mense Augusti, in octauis Assumptionis; castra ponit secundùm radices montis dicti *Mandelier*, prope Brigillam ad Dubim. Lugere conditionem suam ciues, & miserandum statum Reip. quæ contra sui Principis amicum certè talis necessitudinis ignara, arma sumpsisset: quia tamen vrgebat præsens ira, ne vitam amitterent ipsius manu, cuius adiumento, & seruituti illam deuouerant, ad larium, & liberorum tuitionem se accingunt, ac obluctantur inuiti. Interim dum pro

1288.

1289.

mœnibus fortiſſimè dimicant, Imperatoris ira, quæ primos motus habuerat violentos, commodùm reſedit: Nāque vbi ciues non minus fortes, quàm fidos expertus eſt, pertæſus talis belli, poſt octiduū exercitum amouit, ignoſcens clientibus, quos conſcios primò iudicarat; dein inſcios beneuolentiæ ſuæ erga *Petrum* Epiſcopum abundè cognouit: Denique reduxit eos ſecum in priſtinam gratiam: Anno enim ſequenti 1290, Nonis Iunij, per ſuum procuratorem Ioannem *de Cabilone*, Dominum *de Arlato*, præteritorum oblitus illis vetera Imperij iura confirmauit diplomate, in quo ſigillatim recenſentur. *Ex Archiuo Ciuicæ domus, & antiquis Ciuium manuſcriptis.*

1290.

BISONTINORVM PACTA cum Hugone de Burgundia: huius cum Ioanne Cabilonenſi diſſidium.

CAPVT LX.

1290. ANNO 1290, mēſe Ianuario *Hugo de Burgūdiâ* frater Othonis Comitis Palatini, omne bellicum auxilium Ciuibus Biſontinis pollicetur per inſtrumentum authenticum, cuius hæc ſunt verba in Archiuo Biſontino.

Noz Hugues de Bourgoigne Cheualier, faiſons ſçauoir à toz cex, qui verront & orront ces preſentes latres, que noz penſez, & conſiderez los ſeruices, & los honneurs, que noſtres Amez

Amez li Cityes de Besençon ont faict à noz, & a noz deuanciers, & pour auoir à lor plus grãd grace & amor, auons promis & promettons en bonne foy, con gentilzhommes, aidier & conseillier à noz despens les deuãt dits Cityens, & garder lor & lor choses contre totes gens, droict façant par noz dãs laditte Cité, ou dans la banlieu, salue la feauté de nostre Amé Seigneur & frere Othes Conte Palatin de Borgoigne, & Seigneur de Salins: ce sau que si nous entrions en guerre à la requeste desdits Cityens, ilz nous doibuent droit faire au dit de deux Cityens de Besençon, ou de deux de nostre conseil; & nous les deuons croire de ce qu'il en diroyent. En tesmougnage de laquelle chose, nous li deuant dit Messire Hugues auons mis nostre seel pendant en ces presentes latres, que furent faictes, & donnees lou Diemenge deuant la S. Vincent, l'an courant M. C C. nonante, au mois de Ianuier. Sigillo Equestris figura impressa est. 1290.

Iterum *Hugo de Burgundiá* statuit se nullam pacem cum suis hostibus firmaturum, quin Bisontini eidem fœderi adscriberentur. *Ex chartâ anni* 1291. 1291.

Idem *Hugo*, & *Ioannes de Cabilone* Dominus de Arlato anno 1293, grauiter inter se dissentiunt pro *Vice-Comitatu*, & *Maioriâ*, Iuribus in Ciuitate Bisontinâ, quæ malè *Præfecturam vrbanã ciuitatis Bisontinæ* vocauit Nicolaus Vignerius in Chronico Burgũdionum; cum sint iura quædam particularia, à quibus (sicut etiam à *Regaliâ*) Ciues Bisontini, dum lubet lites suas ad Gubernatorum Senatũ deducunt, & supremum eorum iudicium postulant. Illa Vicecomitatus & Maioriç iura dictus Ioannes de Cabilone accepe- 1293.

 rat

rat ab *Odone* Domino Montisferrandi, & ab *Humberto* Domino Claræ Vallis in montibus. *ex Titulis.*

1295. Tertiò, Bisontini cum dicto Hugone conueniunt pro suæ Ciuitatis protectione ad quinquénium, quo durante concesserũt ipsi, vt familiam vnam Longobardorum Vesontione habere posset, qui cãbia inibi cum fœnore exercerent. *Ex instrumento anni 1295. die Mercurij post Lætare.*

MEMORABILIA SÆCVLIS XIII, & XIV.

CAPVT LXI.

1291. ANNO 1291, *Odo de Rubeo mõte* Archiepiscopus Bisontinus, in summo Rosarũ monte castrũ excitauit, quod triduo, aut quatriduo post à Ciuibus dirutũ est. Hinc iactantur à vulgo versiculi quidam Gallici:

L'an mil trois cent, ostes en neuf,
Sur Rosemont fut chasteau neuf:
Ne passerent trois iours, ou quatre,
Que le chasteau l'on fit abbatre.

Castrũ illud ædificauerat *Odo* contra antiqua Ciuitatis priuilegia, quibus vetitum est, ne Archiepiscopus, aut quiuis alius castrũ aut arcem in territorio

1293. Bisontino construere possit. Propterea anno 1293, die Mercurij post festum S. Georgij, tractatus interuenit inter dictum Odonem, & Ciues, quo declaratum est eos, pro destructione illius castri, nihil teneri Odoni

Odoni persoluere. *Ex diplomatis.*

Kal.Maij eiusdē anni 1293, *Humbertus* Dominus *de Rubeo mōte*, pro patruo suo D.Odone Archiepiscopo promisit Ciuibus fore, vt nullum castrum erigeretur ampliùs in territorio Bisontino. *Ex instrumento.* 1293.

Adolphus Imperator vetera iura Ciuitatis Imperialis Bisontinæ confirmauit diplomate dato apud Francofurtum decimo Kalen.Octobris 1296, in quo Vesontionem vocat, *Membrum Romani Jmperij nobile, & ipsius sacri Imperij Cameram principalem.* 1296.

Anno 1304, *Mathildis* Comitissa Artesiæ, & Burgundiæ Palatina, Domina de Salinis, pro se, & filio *Roberto* Comite Burgundiæ tractauit cum Ciuibus Bisontinis de Vesontionis protectione, pro spatio annorum quindecim. *Ex diplomate* signato *G.de Caluo monte,* & sigillis integerrimis dictæ Mathildis, ac Ciuitatis Bisontinæ munito. 1304.

Anno 1307, exorto bello inter Ioannē de Cabilone, Galtherū de MonteBelicardo, ac Ciuitatem Bisontinam, Pax tandem eodem anno tractata est. Tempore huius dissidij *Albertus* Imperator Bisontinis auxilium à se postulantibus sic respondit: 1307.

Vniuersis Ciuibus Bisontinis fidelibus nostris dilectis.

ALBERTVS Dei gratia Romanorū Rex, sēper Augustus. Prudētibus viris Consulibus, & vniuersis Ciuibus Bisontinis, dilectis, fidelibus suis gratiā suam, & omne bonū. Fidelitatis vestræ puritatē, quâ nobis & sacro Imperio astringimini

 rogamus,

rogamus, requirimus, & monemus attentè, quatenus in obseruantiâ fidei præstitâ nobis, & Imperio constantes, ac immobiles perseuerantes, aduersariis vestris viriliter resistatis, scientes procul dubio, quòd vias, & modos excogitabimus, quibus vobis, prout necessarium, & operæpretium fuerit, breuiter succurratur. Datum in Castris apud Saltzach. 3. Kalen. Augusti, Regni nostri anno nono. Ex autographo.

1307. Eodem anno 1307, *Albertus* Imperator confirmauit priuilegia Ciuitatis Imperialis Bisontinæ, diplomate dato Spiræ, Nonis Maij, anni 1307, quo Theobaldus *de Harzemburg* pro Cæsare Bisontinorum fidem Vesontione accepit.

Henricus Imperator octauus Gubernatores Bisontinos literis suis ad conuentũ sollemnem totius Imperij vocauit, & inuitauit, vt cum suis militaribus copiis ipsum in Italiam proficiscentem comitarẽtur, vnâ cum aliis Principibus, & Imperij Ciuitatibus. Ex autographo dato octauâ Maij, 1313, signato, *Petrus de Albâ rosâ.* 1313.

BISONTINORVM CLADES ad Malam Combam, cum aliis scitu dignis.

CAPVT LXII.

1335. ANNO 1335, *Ioannes Cabilonensis D. de Arlato & Hẽricus Comes Montis Belicardi* cum Ciuibus Bisontinis fœderati, *Odoni* Burgundiæ Duci bellum inferunt, pro quibusdam reditibus Salinarum, quos Cabilonensis ad se pertine

pertinere contendebat: Leuibus præliis res aliquandiu gesta, quousque anno sequenti 1336, egressos è Ciuitate Bisontinâ plusquàm mille Ciues, Dux *Odo* cum ingentibus copiis, versus *Auennam*, ad internecionem deleuit, in quodam decliui loco, quem exindè *Malam Combam* vocitant, vbi etiamnum hodiè ensium, galearum, & armorum similium fragmenta fodientibus occurrunt. Præuisus fuerat per Odonem ille Ciuium exitus, nam Campanarum funes in Ciuitate, maximè in Ecclesiâ S. Petri abscissi reperti sunt, dum custodes Ciuitatis ad conuocãdum populum accurrerunt. *Ex chartophilacio Ciuicæ domus.* 1336.

Eodem anno, post bellum peractum, Ioannes Cabilonensis se Ciuiũ damna resarciturum pollicetur, seque 6000 Florenorum auri, quæ pro ipso impenderant persoluturum. *Ex diplomate.*

Anno tandem 1337, autoritate Philippi Valesij huius nominis VI. Francorum Regis, pax facta est inter Odonem Ducem, & dictos Principes. *Ex instrumento.* 1337.

Anno 1338, *Henricus Comes MonsBelgartensis* in consistorio Ciuitatis Bisontinæ in numerum Bisontinorum Ciuium receptus, iusiurandum fidelitatis sacro Romano Imperio, & Gubernatoribus Bisontinis sollemniter præstitit. Idem fecêre Reginaldus *de Bouclans* Eques anno 1275: Ioannes *Deschamps* Eques 1309: Simon *de Quincey* 1310: Richardus *de Ceys* Eques 1326: Ludouicus *de Nouocastro*, & Guilelmus *de Montefalcone* Equites 1342: Guilelmus *de Viennâ* 1352: Henricus *de Viennâ* Eques 1355: & alij quamplurimi illustres 1338.

ſtres viri, qui honorem illum ſequentibus ſæculis ambiuêre. *Ex Diariis Ciuicæ domus.*

Anno 1347, menſe Martio, poſt multas nouas diſcordias inter *Odonem Burgundiæ Ducem, Ciues Biſontinos, Ioannem Cabilonenſem, Theobaldum de Nouo-Caſtro, Henricum de Falcogneio,* & alios; pax tandem interpoſita eſt. *Ex inſtrumento.*

Anno 1357, Biſontini de ſuæ Ciuitatis protectione tractarunt cum *Philippo* Duce Burgundiæ, cognomine Audaci. *Ex inſtrumento.*

RES GESTÆ VESONTIONE *memorabiles ſæculis adhuc XIV, & XV.*

CAPVT LXIII.

1362. ANGLI qui toti Galliæ priùs infenſi fuerant, anno 1362, Burgundiam inuaſerunt, vt aduersùs *Margaretam Comitiſſam* manus exercerent. Tunc 22 Decembris nocturnis inſidiis Veſontionem aggreſſi, *Portam Arenarum* conati ſunt euertere; ſed ope Dei & SS. Tutelarium Ciuiumque armis pulſi, & in fugam auerſi ſunt. *Ex Diario Publico.* Iterum anno 1364, Angli Sequanos vaſtant, & Veſontionem cogitant: ſed iuxta Camborniacum partim cæduntur, partim fugantur. *Ex eodem Diario.* Tunc tempore *Aymonis* Archiepiſcopi, Palati

Palatium Archiepiscopale, quod erat in Brigillâ vico Ciuitati proximo, Bisontini funditus euerterunt: Vnde non leues ortæ sunt contentiones, finitæ postea per Instrumentum Authenticum Guilelmi *de Vergeyo* Archiepiscopi, datum 7 Idus Octobris 1375, quo declarauit Ciues nullâ teneri mulctâ pro destructione illius castri, factâ quippe tempore belli, & de consilio Nobilium Burgundiæ. *Ex Archiuo publico.*

Carolus quartus Imperator confirmauit vetera Iura Ciuium Bisontinorum 2 Non. Mart. 1364, ex diplomate dato in *Carleistein*, vbi *Vesontionem* vocat *Sedem, & Cameram Imperij principalem, immediatam, & charissimam.* 1364.

Anno 1372, 28, Nouembr. *Hugo de Cabilone* cum suis nepotibus, Vesontionis defensor efficitur. *Ex instrumento.* 1372.

D. *Margareta* Burgundiæ Princeps, filia Regis Franciæ, Diplomate dato 1378, signato *Thoronde*, declarauit Ciuitatem Bisontinam nullatenus teneri ad qualemcúmque contributionem, pro quibuscumque Comitatus Burgundiæ rebus, & negotiis. *Ex instrumento.* 1378.

Venceslaus Imperator cõfirmauit antiqua priuilegia Bisontinę Ciuitatis, Lucẽburgi 3 Maij 1398, *quòd* (vt est in Diplomate) *Ciuitas Bisontina erga Imperiũ sacrum tam feruido feratur cordis affectu, vt maluerit potius, personas, & res suas grauibus periculis subiicere, quam à Cæsareæ Maiestatis obedientiá, seu obsequiis declinare: quodque licet fuerit varijs hostium impulsata conatibus, nec tamen* 1398.

ad dextram flecti, nec ad sinistram partem nouerit procliuis detorqueri.

Idem Imperator in alio priuilegio ad Bisontinos hæc habet: *Plenè scimus, & experientiâ teste agnoscimus sinceram fidem vestram, quam erga nos, & Imperium Sacrum Romanum inconcussè tenetis, vt nec longinquitas situs, quâ ab Imperij finibus remotè sepositi noscimini, nec temporis qualitas, seu oppugnationis aduersitas, quibus multorum potentum insidiis, & pressuris multiplicibus, prout relatione certâ recepimus, grauamini, vos ab audientiâ sacri Imperij aliqualiter valeant sequestrare.*

1409. Anno 1409, cùm Dux Burgundiæ Castrum *Vellesson* obsedisset (quod occupabat *Henricus Dominus de Blamonte* cum *Theobaldo, & Orrico* filiis suis) auxiliares à Bisontinis copias postulauit, quæ statim ei transmissæ sunt, Ducibus *Ioanne Porceleto, Iacobo Moucheto, Ioanne Michaële, & Ioanne Bonualeto ciuibus*. Concessæ præterea sex bombardæ maiores cum quatuor millibus sagittarum pro illâ obsidione D. Ioanni *de Vergeyo* Burgundiæ Mareschalco. *Ex Diario.*

1420. Anno 1420, decreto Gubernatorum omnis *Iudæorum* colluuies Vesontione nullo postliminio exterminata: *Ex eodem Diario.*

1421. *Philippus* cognomento *Bonus* Dux Burgundiæ, Vesontionis protector eligitur à ciuibus. *Ex instrumento dato* 21 *Mart.* 1421.

1423. Sigismundus Imperator anno 1423, Iura omnia vetera, libertates, consuetudines laudabiles, statuta, & priuilegia à Diuis Romanorum Imperatoribus,

ribus, & Regibus Ciuitati suæ Bisontinæ prius concessa, approbauit, & confirmauit. Idem anno 1430. auxilium militare postulauit à Gubernatoribus Bisontinis aduersùs Bohemos, cum quibus bellum gerebat. Anno iterum 1434. 12. Iunij, *Vlmæ*; & 14. Ianuar. *Basileæ*, Bisontinorum antiqua priuilegia confirmauit.

1430.

1434.

Anno 1442. Friderico IV. Imperatori Vesontionem per portam B. Virginis aduentanti, Ciues magno numero cum vexillis suis, (triplici colore, rubro, flauo, & nigro semper distinctis,) obuiam procedentes, claues Ciuitatis obtulere; quas illicò Gubernatoribus tanquam certissimis, & fidelissimis eiusdem Ciuitatis defensoribus, coram Quintino Archiepiscopo restituit. Tunc Vesontionis priuilegia confirmauit Diplomate, in quo hæc de Ciuibus habentur: *Qui quasi in limitibus Imperij inter Principes, & Dominos veluti peregrini, variis dispendiorum oppressionibus, & crebris ictibus quatiuntur, nec tamen vllis infestationum fluctibus, aut aduersitatum turbinibus, à nostrâ, & Imperij deuotione potuerunt retorqueri, sed semper immobiles persistentes, ad nos, & dictum Imperium fida dirigunt vota.*

1442.

Anno 1444, cùm *Ludouicus* Delphinus, Franciæ Regis filius, cum turmis ingentibus militum, quos *Excoriatores* vocabant, aduersùs Rauracos proficisceretur; Archiepiscopale Palatium, iampridem apud Brigillam reædificatum, de nouo per Ciues Bisontinos destructum est, ne si dictus Delphinus illud occupasset,

1444

cupaſſet, (quod potuiſſet facillimè) inde damnum Ciuitati maximum intuliſſet. Longa ob id inter Quintinum Archiepiſcopum, & Ciues lis interceſſit; finita tandem tempore *Caroli de Nouo-caſtro* Archiepiſcopi, qui pro ſummâ ſexcentorum francorum, totali domus illius deſtructioni conſenſit, reſeruato ſibi iure aliam alibi exſtruendi, quæ nullatenus poſſet obeſſe Ciuitatis ſecuritati. *Ex titulis.*

ORTA VESONTIONE SEditio, & eam ſubſecuta damna, ſub Friderico IV Cæſare.

CAPVT LXIV.

1451. ANNO Domini 1451, turbulenti quidam Ciues, & malè in Patriam animati, ſeditioſæ libidini prætexentes, velle ſe magnæ cuiuſdam ſummæ repetere rationem, quam ante Gubernatores ad bonum publicum erogarant, plebem in Magiſtratus Vrbanos, & potiſſimos quoſque Primorum commouerunt, quos impetu rebelli, ad ſexaginta vſque adeo ferocientes, & laribus, & mœnibus exegerunt, domos inſuper eorum fœdâ direptione vaſtantes.

Poſtmodum cum ſeditionis capita Reip. adminiſtrandæ

niſtrandæ præfeciſſent, *Fridericus* IV Imperator quò contentioſos æſtus ſedaret, literis mandauit, vt poſitis diſcordibus animis, antiquos Gubernatores in ſuam reſtituerent dignitatem, qui ſecus faxint & perduellionis reos habendos, & incurſuros priuilegiorum iacturam. Verùm cum ſurdis auribus apud tumultuantes animos vox Imperatoris appuliſſet, rogatus ſuper hac re *Dux Philippus*, vt ſubſidium ferret, *Theobaldo à Nouo-caſtro* cui Burgundiæ Comitatus prouinciam, ſub Mareſchalatus titulo ſubdiderat, pulſos inteſtino tumultu Gubernatores in priſtinum gradum reuehere præcepit, qui coacto mediocri exercitu, & iiſdem Gubernàtoribus comitatus effecit, vt populus reducendis in Vrbem antiquis Magiſtratibus conſentiret, & malè meritos de Republicâ Ciues aſpernaretur. Ipſi verò Gubernatores à Theobaldo reducti impenſas, quas militi conſcribendo fecerat, ei perſoluerunt. Sed *Philippus* non contentus curauit ſe in medietatem iuriũ quorumdam, & prouentuum Ciuitatis ſub ſpecie ſocietatis aſſumi, & recipi, ac vectigalibus mulctiſque pecuniariis participare; præterea *Iudicẽ* qui conſilio adeſſet; ac *Ducẽ* ſiue militum præfectum voluit in ciuitate habere. *Tractatum* hunc vulgò *Aſſociationis* vocant. Exindè Ciuitas vniuerſa ad *Mariam* Maximiliani coniugem recurrit, oſtendens quantus ſuis Maioribus aſſignaretur lapſus conſcientiæ, ſi contractus ille pro legitimo haberetur: quod cùm Illuſtriſſima Princeps habere vellet exploratius; anno

 Domini

Domini 1477, rem certiùs inueſtigandi cautionem dedit Præfectis Superioris Balliuatus, & Dolani, vt veritas pacti clarius dignoſceretur: hi tum Epiſcopos, Abbates, Canonicos, tum nobiles ad ſeptem & viginti dato ſacraměto teſtes audiuerũt, qui vnâ voce (eiuſdem ſcilicet Theobaldi à Nouo-caſtro temporibus coætanei) de illatâ vi teſtimonium tulerunt. Verùm cùm præpropera nex Mariam extuliſſet, Ciuitatis Magiſtratus illa iura ab Imperatore Maximiliano, & eius filio Archiduce Philippo, certâ pecuniæ ſummâ redimere coactus eſt: qui tamen Sereniſſimi Principes, officiarios illos, ablatis quadam ex parte ipſorum exercitiis, ſeruarunt.

Goluſius lib.10, cap.75, veræ hiſtoriæ germaniſſimũ ordině peruertens, tumultum hunc Ciuium, tractatui aſſociationis, quē Ciues cum Duce Philippo pepigerant, malè facit poſteriorem: cum titulis publicis exploratiſſimè conſtet ciuile hoc diſſidium pacatum per Theobaldum de Nouo-caſtro fuiſſe huius Aſſociationis cauſam. Ignoſcite Goluſij Manes, ſi vos quãdoque videor increpare: Eâ ſolum honeſtâ libertate vtor, quâ, pro veri dignotione, literati ſolent: Idem in me poſteri Ius habebunt.

BELLVM

BELLVM IN BVRGVNdia: varia Bisontinorum fœdera & priuilegia.

CAPVT LXV.

ANNO 1479, Burgundiæ Comitatu per *Carolum Ambosium* pro *Ludouico* XI Rege Francorum capto, Vesontio cum suis immunitatibus fidelis Cæsari suo remansit, & illæsa, sub eiusdem Ludouici Regis (qui se *Burgundiæ Comitem* profitebatur) protectione. Neque ideo Rex ille Ciuitati quidquam detraxit libertatis, immò (vt videre est in Archiuo Ciuicæ Domus) Ciuibus Bisontinis concessit, vt cum iure immunitatis in regno suo, absque vectigali quoquam commercium exercerent, quemadmodum ipsi Ciues Parisienses: per Diploma datum ad *Turonas mense Februario* 1480, relatum in publicas literas Parlamenti Parisiensis 12 Aprilis eiusdem anni, signatum *Chartelier*, & obsignatum signo maximo in cerâ viridi.

1479.

1480.

Eiusdem Ludouici Regis gratiâ, adoptionéque Regiâ, Bisontinis ciuibus indulta est Francica ciuitas (*literas naturalitatis* vocant) nec eos indigenarum iure Diplomatico egere sanxit Princeps, sed è Gallicorum ciuiũ numero penitus haberi, ac proinde quorumcúmque officiorum, beneficiorúmque capaces. Legi quoque peregrinariæ, siue *Albinatus*

vel

vel ἀποξενώσεως iuri (agnoſcendæ ſcilicet aliàs caducæ hæreditatis causâ) nullo pacto ſubditos declarauit, conſtitutione editâ in loco, quem vocant *Le Pleßis du Parc les Tours*, anno 1480, *Regni vicesimo*: Infra: *Per Regem Episcopo Albyenſi præſente*: & inferiùs: *G. de Marle: Expedita in Camerâ computorum, libro chartarum huius temporis, fol. 152: ſine Financiâ, 12 Aprilis ante Paſcha, anno Domini* 1480, ſignata *Cheualier*; & ſigno maximo ceræ viridis obſignata. Idem de Sequanis omnibus ſanxere poſteà Franciſcus I. Carolus IX. Henricus III. & Henricus IV. Chriſtianiſſimi Reges.

1480.

Anno verò 1492, die Veneris Sancto Thomę feſto, *Maximilianus* Romanorũ Rex cum duobus millibus armatorum Veſontionem ingreſſus, Burgundiam recuperauit. Ciuitatem ingreſſuro, ſub horam quintam veſpertinam, obuiam proceſſêre Domini Gubernatores omnibus ordinibus comitati, vſque ad Crucem portæ Batualium: cui die Sabbathi ſequenti, *Centum pingues oues, & centum vini dolia* pro munere obtulerunt. Die Dominico de mane, *poſt confirmata Diplomate vetera Ciuium iura, & libertates*, Ciuitate cum ſuis egreſſus eſt, Caſtrum *Montis Rotundi* profecturus, vbi natalem Domini celebrauit. *Ex Diariis.*

1492.

Iterum anno 1502, menſe Septembris *Maximilianus* confirmauit priuilegia Ciuitatis Biſontinæ, Diplomate dato Oeniponti.

1502.

Eodem anno 1502, 25 Maij tractarunt Gubernatores

tores de Ciuitatis per duos annos protectione, cum *Philippo* Archiduce Austriæ, pro se, & filio suo Carolo. *Ex instrumento.*

1518. Anno 1518, cum Ciuitatibus *Bernensi, Friburgensi, & Solodorensi*, Bisontini fœdus ineunt, quod anno 1520, literis suis Imperator *Carolus Quintus* confirmauit. Idem fœdus renouarunt anno 1579, cum Ciuitatibus *Friburgensi*, & *Solodorensi* tantùm, quod eodem anno Rudolphus II approbauit. *Ex Diariis.* 1579.

1526. Anno 1526, Carolus V Imperator confirmauit priuilegia Ciuitatis, diplomate dato Eslingæ, 5 Februarij, & aliquot aliis, quibus sic Vesontionē commendat: *Repetentibus nobiscum, quâ fidei sinceritate, quantâ obseruantiâ Imperialis nostra Ciuitas Bisontina, nobis, & Sacro Imperio semper addicta fuerit, eiusque officia, obsequiáque non vulgaria, quibus pro Imperij honore, & incremento, quondam Serenissimos prædecessores nostros Romanorum Imperatores, ac Reges, nosque, & Sacrum Imperium, in omni pacis, bellique fortunâ, summo studio, diligenti curâ, & sollicitudine, contemptis hostium viribus, armisque, & conspirationibus spretis, hactenus constanter prosequuta est, meritò eius fidei constantiam dignis laudibus extollendam, & merita officiaque maximis beneficiis ornanda censuimus, &c.* Idem alibi: *Quòd Ciuitas in limitibus sacri Imperij constituta, ad Imperij fines tuendos multùm habeat momenti, &c.* Iterum in alio diplomate: *Quod Bisontina Ciuitas in limitibus Imperij constituta, nobis, & Sacro Rom. Imperio, singulari fide & deuotione se semper præstiterit obedientissimam, nec vnquam periculis, aut aduersitatibus, seu per-*

turbationibus, ab obseruantiâ nostrâ, & sacri Imperij potuerit abduci, sed tanquam arx munitissima, & clypeus fortissimus aduersùs hostes Imperij se semper obiecerit.

1534. Idem Carolus anno 1534, 4 Maij, pro se Comite Burgundiæ, & filio suo *Philippo*, cum Ciuibus Bisontinis, de protectione Vesontionis tractatum habuit.

1559. Anno 1559, *Ferdinandus* Imperator Bisontinorum iura, & priuilegia confirmauit Augustæ Vindelicorum, diplomate dato 17 Iulij.

1565. Idipsum fecit *Maximilianus* II Viennæ, anno 1565, diplomate dato 5 Nouembris.

HÆRETICORVM SVBITA irruptio: quî à Bisontinis habiti: sub Maximiliano II Imperatore.

CAPVT LXVI.

AGEBATVR Salutis annus quingentesimus septuagesimus quintus supra millesimũ, cùm vndecimo Kal. Iulij, sub horam primam à mediâ nocte, Hæretici quà Lutherani, quà Caluiniani duobus exinde annis cùm Augustæ memoriæ Maximiliani II. Imperatoris hortatu, tum Gubernatorum pietate, ac prouidentiâ Ciuitate pulsi, pertæsi exilij sui, & scilicet exactores suos pulsuri, adscitis ad id perfidiæ Francis qui

cis quibuſdam, ac Germanis ex eadem colluuie,aduentant ad portam, quam vulgus *la porte de Battant*; pauci illi quidem, & vix ſupra centum quinquaginta, ſed inſtructiſſimi nauiculis tranſcurrendo flumini, ſcalis, armorum genere omni, & apparatu, qui ad ſubitam oppugnationem opus. Manum operi admouent: pars ſocios anteuertunt in lintribus, atque aduerſo flumine ad interius Vrbis latus illapſi, intra ipſa mœnia ſeſe inſinuant, ſecundùm eam turrim,quæ vulgò *la Pelote*. Nec mora, vt erant domeſticarum conſuetudinum ſcientiſſimi,ad illius ædes ſilentio conuolant, apud quem eius portæ claues deponi ſolitæ; eas extorquent, apertíſque foribus aditum faciunt ſociis commodiſſimum. Ingreſſi maiores bombardas occupant, quæ in eius oſtij propugnaculis conſtitutæ ad omnem euětum. Quid agitis ſomnolenti vigiles? Exclamatur, Arma, Arma: magna vrbe totâ commotio; ſed heu tardiuſculè, inuecto iam hoſte. Igitur pontem occupant, ac libratis inde machinis, interiorem Ciuitatem crebrâ globorum emiſſione diuerberant. Sed ô quàm fruſtra! Educta è publicis armamentariis ænea tormenta diſponunt Ciues opportuno loco: hinc vibrantur in perduelles fulmina; vrgetur, inſiſtitur, quatiuntur vndique. Aduentabant deſudantibus ac penè oppreſſis è Nouo-caſtro Heluetiorum (vbi coniuratum fuerat, & dicta proditioni dies) auxiliariæ copiæ; & præſtò adfuiſſent,ni Mortuæ aquæ (quâ illis iter) oppidani, vel eo nomine

de Biſontinis benè meriti tranſitum pernegaſſent, etiam inuitis, & verò reluctantibus. Deturbantur interea de ponte leui negotio, pars in conflictu cæſi, pars in ſubiectum flumen ſponte demerſi, pauci arreptâ fugâ euaſere: capti circiter viginti, & iudiciariâ formâ laqueo addicti. Sic à tenebrionum incurſibus vindicata Ciuitas, diuinâ certè manu, & SS. Ferreoli, & Ferrucij Martyrum ope. Rem geſtam refero, domi geſta eſt, omnes ſciunt; Viſas per id tempus geminas faces inuſitati ſplendoris, primùm quidem imminere Metropolitanæ Baſilicæ S. Ioannis, vbi maior pars oſſium Sanctorum in capsâ argenteâ; moueri deinde ad ſumma tecta Dominici S. Vincentij Martyris nomine conſecrati, in quo religiosè colũtur cæteræ eorumdem Sanctorum exuuiæ; tum facto mœnium Ciuitatis ambitu vaneſcere: creditum hoc affuturæ è cælo opis argumentum: nihil hic anile, nihil fictitium, conſtans eſt apud noſtrates fama: aſſerunt probi viri, nec ſubleſtâ fide, arbitris ſuis ſenſibus: id etiam ſæpe aliàs fieri ſolitum ferunt, & quoties grauis aliqua impendet vrbi calamitas. Agnitum illud à Senatu, cuius decreto ſancitum, vt eâ ipsâ die Iunij vigeſimâ primâ, recurrente quotannis celebritate, Diuorum tutelariũ ſacra pignora, ſollemni pompâ, cum precibus publicis, & magno omnium ordinum comitatu, in accepti beneficij, ac ſeruatæ Ciuibus vitæ, fortunarum, & Religionis μνημόσυνον, circumgeſtentur.

EXCVRSIO TREMBLECVRIJ in Burgundiam: Obsidio Vesontionis per Henricum IIII Gall. Regem, Rudolpho II Imperante.

CAPVT LXVII.

ANNO 1595, menſe Februario quatuor, aut quinque tam Gallorum, quàm Lotharingorum millia, infeſtum latronum agmen in Burgundiæ Comitatum intulerunt, Tremblecurij cuiuſdam, Nobilis Lotharingi ductu: dein armatâ vi *Juſſæum*, *Iunciuillam*, *Amancæum*, *Portuſſonam*, & alia oppida minora facili negotio prædatoriis ſignis deuaſtarunt; ſicut & *Gyum*, *Marnacum*, ac munitiora quædam loca, quæ vicis circumiacentibus hoſtilem in modum incenſis, ac dirutis diripuerunt. *Veſulium* poſtmodum cœperunt expugnare; quod impar tantis militum aſſultibus hoſti ſe dedidit, eâ conditione, vt ab omni vaſtatione & iniuriâ prorſus abſtineretur. Verùm hoſtis loci compos, fidem, & pactum violans, quidquid crudelis, & barbari ab infenſiſſimis latronibus vlla vrbs vnquam experta eſt, in hac exercuit. Veſulio Tremblecurius iá audacior factus Fæcialẽ mittit ad Veſontinos, qui denunciaret velle ſe Ciuitatis protectorem haberi, quemadmodum Rex Hiſpaniæ priùs fuiſſet: cui reſponſum à Gubernatoribus, Ciuitatem ſub tanti, ac talis protectoris

1595.

eſſe tutelâ, vt nullum planè eſſet argumentum illum cum alio commutandi, neque cuiuſquam reformidandi ſub eiuſmodi protectione.

Inter hos tumultus Conſtabularius Caſtellæ, cum numeroſâ militum Hiſpanorum manu in Burgundiam ad opem ferendam venit: qui breui recepto Marnaco, & ſuſpenſis ad feneſtras caſtelli præſidiariis, caſtra direxit Veſulium, & Vrbem pulſis hoſtibus expugnauit. Extemplò *Tremblecurius* ac *Lupius* ſocius eius in caſtellum Veſulanum, quod in colle extra vrbem ſitum erat, confugerunt; ac iam locum foſsâ detersâ, & aggeſtis aggeribus munientes, ſuſtinendis aliquamdiu Hiſpanorum aſſultibus præparauerant: Verùm cùm poſt aliquod tempus, commeatus bellici, & aqua pani faciendo, milites inſuper, ob quotidianas eruptiones deſiderarentur; ipſe quoque *Lupius* plumbeâ glande traiectus occubuiſſet; ad deditionem fuit veniendum. *Tremblecurius* ſaluus clàm in Lotharingiam ſeceſſit, vbi poſt aliquod tempus *Romarici monte*, quò ad Monialem quamdam affinem ſuam effugerat, capitur: cúmque inde à ſatellitibus abduceretur, in fluuium quemdam, nando euaſurum ſe ratus, inſiluit; ſed ibi inter nandum glande catapultariâ ictus, ac cæſus, ſcelerum, quæ crudeliſſimè perpetrarat, mercedem ſortitus eſt.

Dum his calamitatibus Burgundia variè iactatur, *Henricus IV* Galliæ Rex, in illam cum acie defertur, ac ad Graiaco vicina loca primò exercitum admouit

admouit, ſperans *Conſtabularium*, qui Graiaci tunc temporis erat in manus ſuas venturum: Verùm ſpe ſuâ fruſtratus Veſontionem contendit, ſibi, ſuiſque bellatoribus tranſitum petens; qui cùm à ciuibus illi denegatus eſſet, ſcilicet repulſam paſſus excanduit, & Ciuitati infenſus oppugnationem cœpit comminari: ſed interpoſitæ ſunt pacis conditiones, per aliquam pecuniæ ſummam, maximo liberæ Burgundiæ commodo: nam in Regio diplomate dato in Caſtris ad S. Vitum 3 Auguſti 1595, inter alia continetur, *Gallicum exercitum deinceps ad Ciuitatem Biſontinam quatuor leucarum ſpatio non acceſſurum.* Ex quo patet vicinos Veſontioni Burgundiæ vicos in tuto poſitos fuiſſe.

1596.

Anno ſequenti 1596, Sereniſſimus Princeps *Albertus* Archidux Auſtriæ, in Belgium proficiſcens, ingreſſu ſollemni Veſontione fuit exceptus, in cuius gratiam hilaritas publica cõceſſa eſt. Is poſtmodum cum vxore ſuâ Sereniſſimâ *Iſabellâ*, Auſtriæ Archiduciſſâ, & Comitiſſâ Burgundiæ, Veſontionis protectionem ſuſcepit 17 Maij, anni 1600. Deus Opt. Max. eorum vota fœlicitet, & vtrique vitam incolumem, ac diuturnam concedat.

SPECI

SPECIMEN LÆTITIÆ publicæ, actæ Vesontione, pro fœlicibus MATHIÆ Imperatoris auspiciis.

CAPVT LXVIII & vltimum.

RVDOLPHVS II Imperator noster Inuictissimus, & sapiëtissimus moritur decimâ Ianuarij anni 1612. Acceptis obitus eius nunciis infelicissimis, Exequiarum iusta de more in Ecclesiâ Franciscanorum Bisontinâ, iussu Dominorum Gubernatorum persoluta, ac celebrata sunt.

1612. Eodem anno 1612, decimâ tertiâ Iunij, Mathias Archidux Austriæ, Rex Hungariæ, & Bohemiæ, in Romanum Imperatorem Francofurti eligitur, consentientibus omnium Electorum suffragiis; & sequenti 24 felicissimè coronatur. Quo Vesontione audito, actæ per vniuersum Clerum, & Populum Deo O. M. gratiæ in Ecclesiâ Metropolitanâ; & octauâ Iulij publicæ decretæ supplicationes. Tum Gubernatores dies decem festos lætitiâ publicâ celebrandos indixerunt.

Ad publici gaudij apparatũ nemo labori pepercit, nec sumptibus; immò priuatis omissis negotiis paratissimi omnes, in omnibus Ciuitatis Tribubus,

& pla

& plateis, triumphales arcus, & theatra temporaria extruxerunt. Arcubus appensi tituli gratulatorij quamplurimi, (quos breuitatis causâ prætermitto) trophæa, Imagines ex nũmis antiquis depromptæ; & in fornicum fastigio, Imperatoria, & Austriacæ gentis insignia. Theatra varietate operis, & concinnitate elaboratissima, publicis cantibus, & conuiuiis erant comparata. Ciuitas omnis

---- Regali splendida luxu ——

Instruitur, mediisque parant conuiuia tectis. Ciuica domus sedulitate, & industriâ D. Hugonis Morelli operum publicorum præfecti, triumpho aptatur; Pegmatis, arcubus, & titulis exornatur. Tale programma pro foribus appositum:

VESONTIONIS, SEQVANORVM MAXIMÆ,

LÆTITIA PVBLICA.

Iuxtâ, in plateâ Petrinâ, porta triumphalis magnifica, figurarum varietate, & structurâ mirabilis, columnis versicoloria marmora imitantibus, & gentium victarum spoliis à Senatu posita, in cuius fastigio, Insignia Imperatoria, triumphalibus lemniscis & floribus coronata, cum hoc lemmate, in Zophoro:

IMP. CÆS. MATHIÆ AVG. PIO, FELICI, INVICTO, P.P. S.P.Q.B. DEVOTISS. NVM. MAIEST. QVE EIVS.

In parte verò aduersâ orientem versùs, nihil aliud præter sollemne illud in veterum nummis: S C.

In eiusdem plateæ medio, sublimis, teres, & mar-

morosa columna erecta VIRTVTI AVG. in cuius epistylio laureati Imperatoris nostri triumphalis statua collocata.

Die igitur Solis decimaquintâ Iulij,

----cum medium Sol igneus orbem
Hausisset.,

tubæ, tympana, litui vndique exaudiri cœperunt, quæ omnia inauguratum Imperatorem nostrum Mathiam, in currus triumphalis solio pro dignitate sedentem, per auream Ciuitatem à Tribu Arenarum deductum comitabantur: Illi assidebant in equis generosissimis Sacri Principes Imperij Electores; hinc inde satellites, stipatores, & hastati corporis custodes, russis indumentis, & pennis Africanis instructi omnes: adeóque bene repræsentabantur omnia, vt qui viderunt, Comitiis Imperatoriis nuperrimè apud Helenopolim celebratis, sibi videantur interfuisse. Simul ac deuenit ad Ciuicam domum Imperator, is ex curru triumphali, Principes verò Electores ex equis desilierunt: theatrum conscenderunt variis picturis textilibus adumbratum, & veluti de magnis rebus pro tribunali acturi, in exedrâ consederunt: dum ecce Turcarum Imperatoris Caduceator in plaustro vernanti buxo camerato, per seruos octo rhedarios vectus (cui ad latus milites seminudi, *insignes iaculo, & longè fallente sagittâ*) ex Tribu Campo-Martiâ egressus, Imperatoriç phalangi fit obuius. Nec mora Cæsarem Legatus adoritur, qui postquam Imperij fascibus se submisit recessit

cessit cum suo Comitatu. Mathias solium suum in rhedâ deauratâ denuò conscendit, & per Ciuitatem triumphans deducitur. Toto triumphi tempore fœlicem vitam, & fausta omnia publicis acclamationibus Imperatori Mathiæ precabantur Ciues; publici latices vino diffluebant, quod Liberi patris ministri, foliis vitis, & hederæ redimiti, postulanti cuiuis, vasis aureis, & argenteis propinabant.

Prima statim noctis face,

Collucent ignes, noctem custodia ducit
Insomnem ludo: ———
———*dependent lychni laquearibus aureis*
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

In vicinis collibus Dianæ, Brigillæ, Rosarum, & aliis, accensæ pyræ, ———*dant clara incendia lucem*
Erranti.

Post secundam noctis vigiliam, immò & circa gallicinia, ænea tormenta plurima ex armamentario educta, displosa multoties tanto cum fragore, vt somnus omnibus interrumperetur. Horum maior pars in Monte Cœlio, & Campo Martio; reliqua in Ciuitatis turribus, & propugnaculis. Vnum ex præcipuis, quæ *Colubrinas* vocant, nullo adstantium læso malâ sorte ruptum est, cui statim refuso, & renouato DD. Gubernatorum iussu, inscripta hæc carmina, quæ D. Daniel *Cheuannay* I C. Gubernator, inter seria sua componebat:

Infracta bellis, pace rumpor, flammeo
Amore grauida Principis:

At pace rursum flata, seruor ImperI.
Renata fulmen hostibus.

Postridiè Tribus Quintinia Fortitudinem, Iustitiam, Liberalitatem, Clementiam, aliásque virtutes Imperatorias in Mathiâ nostro collucentes, sub pulcherrimarum virginum habitu, gestu decoro, priscóque ritu, in aperto curru per Ciuitatem deduxit. Puellarum splendidissima erant vestimenta, quas cum tubis, lituis, & tympanis, auro, & argento luxurians, ac diuitiis splendida, virorum, & mulierum turba sequebatur. Illi primis posteà noctis tenebris, in bellatoribus equis à Monte Cœlio ad montem Charitum cum facibus ardentibus multoties decurrerunt; itavt antiquum illud *Promethei ludicrum*, de quo Pausanias in Atticis, imitari velle viderentur. Itidem Arenarum Tribus, hac die Lunæ, choreas dedit non vulgares iuuenum, & puellarum in habitu Germanico pretioso admodum.

Die Martis, Martia Bisontinorum virtus enituit, reuixit celeberrimum olim in arenis Chrysopolitanis Troiæ ludicrum; data enim S. P. Q. B. Nobilium armatorum ludicra, & iocularis decertatio in Ciuicæ domus areâ. Troiam lusit turma duplex; vna Imperialiũ, altera Maurorũ Equitum: Omnes

Intenti exspectant signum, exultantiáque haurit
Corda pauor pulsans, laudúmque arrecta cupido:
Inde vbi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
Haud mora prosiluêre suis.
Olli discurrêre pares, atque agmina terni

Diductis

Diductis soluêre choris, rursúsque vocati
Conuertêre vias, infestáque tela tulêre:
Inde alios ineunt cursus, alióque recursus
Aduersis spatiis, alternósque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient simulachra sub armis:
Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, factâ pariter nunc pace fruuntur.

Multùm splendoris afferebant diuersicoloria indumenta auro, & gemmis rutilantia, necnon Africanæ pennæ, & lemnisci, quibus galeas, & cataphractos equos instruxerant. Tunc totam ferè Vesontionem Ciuica Domus capiebat: Ciues plebeij è Xystis publicis tanquam ex theatro, Gubernatores ex aulâ superiori velut ex Orchestrâ pugnam circumspiciebant. Troia autem eò celebrior fuit, quòd non à Tyronibus, sed exercitatissimis data.

Die Mercurij, Tribus Burgensis fœlicissimum Mathiæ Hymenæum sub alati Cupidinis habitu comitata est in plaustro, quod (quia *omnia vincit Amor*) ab omnis generis hominibus, Europæis quippe, Africanis, Asiaticis, & Americanis trahebatur: præibat Satelles numerosus inermis, bacillis tamen & lauro instructus: sequebantur Deæ Diíque, quos olim Amori cessisse veterum fabulæ narrant: Agmen claudebant pastores, & rusticanæ Virgines.

Die Iouis, lætitiæ quintâ, Tribus Petrina, mea, russis, & Venetis, iísque sericis vestita indumentis triumphauit. Quatuor immanes Tauri, cornibus deauratis, toto corpore, & capitibus, Attalicis operti

peripetaſmatis, rhedam vehebant triumphalem: in cuius ſolio, pulcherrima ſedebat virgo, Veſontionem referens, imperiali coronæ ſubiecta: Induta erat veſte ſericâ, limbis aureis ornata, ſparſis huc illuc Aquilis, cùm Imperij, tùm Veſontionis Inſignibus: dextrâ manu ſceptrum gerebat, vbi Iouis item alites circumcircà depictæ. In anteriori currus parte ſtabat Genius Ciuitatis, qualem videas in nummis antiquis: aſſidebant priſci Biſontinorum Dij, quibus vicinj colles, prata, luci olim ſacri. Titulus currui appenſus talis erat:

Sic iuncta Imperio Veſontio ſemper honore
Creſcat, & æterno perſtent ea vincula nexu.

Die Veneris, ſextâ, iunctæ nymphis Charites Veſontionenſes in curru maximam alacritatem cum moderatione coniunctam teſtatæ ſunt, è Tribu Charitomontanâ egreſſæ, quibus

Arte laboratæ veſtes, oſtróque ſuperbo.

Die Sabbathi, vicus Caſtoris, & Paulinus, ambo viticolarum, Bacchum pampinis redimitum dolio inſidentem duxerunt in carpento, qui, per omnia Ciuitatis cõpita, *vrnæ cratera capacẽ* vino generoſiſſimo plenum, pro Imperatoris fœlicitate exhauriebat.

Die Solis, octauâ, triumphus Romanorum à Tribu Batualium exhibitus, qualẽ deſcripſit Onuphrius Panuinius, ex Dionyſio, Plutarcho, Seruio, Tullio & aliis. Præibant cum tympanis miniſtri turbam ſummouentes, lictores, magiſtratus, tubicines: ſequebantur ſigna captarum vrbium; aurum, & argentum

gentum percussum, & non percussum; ornamenta, & coronæ militibus virtutis ergò donatæ; tum tabulæ, signa aurea, argentea, ærea,& eburnea; gemmæ, purpura, coccus, byssus; gentium victarum spolia; arma,pharetræ,galeæ,scuta, thoraces, gladij, signa militaria, fræna, enses, ocreæ Cretenses, peltæ Threiciæ,vasa aurea, & argentea. Ecce iterum tibi tubicines, & post hos, hostias, poppas, victimarios, Camillos, & Flaminios, gentes bello captas, coronas à prouinciis Imperatori triumphanti donatas, lictores laureatos,& suauissimorũ odorum suffimenta. Adest tandem in curru triumphali Imperator, cuius sacro capiti lauream alata Victoria superponit: sequuntur Phonasci, & citharœdi; & in equis generosissimis propinqui Cæsaris triumphantis, Legati,Tribuni, & Duces: tum longo ordine totus exercitus. Veterum Gallorum in vestimentis color placuit huic Tribui, de quo Martialis:

Roma magis fuscis vestitur, Gallia ruffis,
Et placet hic pueris, militibusque color.

Venio ad diem Lunæ, lætitiæ nonam. In campo Martio,quà Minimorũ est cõuentus,hastiludia quędam,& Equitum quasi velitationes, cũ multo plausu productæ; priùs etenim hastis, dein sclopорum displosione, postremò gladiis Nobiles decertarunt.

Die Martis, hæc hilaria conclusit in armis iuuentus Bisontina, exercitus sui lustratione: præcedebat Dominus Federicus Chauiræus Gubernator, & Armamentarij Præfectus: sequebatur longus hastatorum

torum ordo, fronte per quindenos instructâ; tum Ferentarij maioribus sclopis vtentes, quos vulgò *mosquetos* vocant: Signū militare in medio collocatum: aderāt postea quini longâ serie sclopetarij, quibus à tergo, præsidij loco erāt hastati quamplurimi eodem ordine collocati: *tentis reboabant caua tympana tergis.* Deniq; tantâ industriâ sclopi displodebantur, & versabantur hastæ, vt qui ex diuersis eò confluxerant locis, reì militaris peritiam in Bisontinâ pube mirarētur. Quid ampliùs à Bisontinis requiri potuisset, ignoro: per hos enim decem dies Ciuitas hortorum faciem suis in vicis habuit; ignes de nocte perpetuos, pompas celebres, & cum singulari modestiâ publicas iuuenum & puellarū saltationes: addo currus septem Tribuū triumphales supra memoratos, quos longo ordine sequebātur iuuenes Nobiles cum puellis, auro, argento, gemmis, sericóque adeo exornatis, vt tantum splendorē acies oculorum vix pati posset. Omitto carmina, pæanes, arcus, testudines, theatra, trophæa, triūphos, scenas, lemmata, emblemata, epigraphas, & sexcenta id genus, quæ faciliùs complecti quis cogitando possit, quàm ego dicēdo. Dico tantùm, nusquam in vllius Imperatoris commendationem, tam multa, tam splendida, tam varia, tam breui tempore, in vnâ Ciuitate, exhibita fuisse, neque cum tantâ in nouum Imperatorē voluntate.

FINIS PRIMÆ PARTIS.

INDEX RERVM
MEMORABILIVM
Primæ Partis.

FINIS INDICIS I. PARTIS.